

Tulevaisuuspuhetta ja toimijuutta Nuorten tarinoita tulevaisuudesta

Helsingin yliopisto
Kasvatustieteiden maisteriohjelma
Luokanopettajan opintosuunta
Pro gradu -tutkielma 30op
Kasvatustiede
Kesäkuu 2020
Tuija Hyvättinen

Ohjaajat: Sirpa Tani & Antti Laherto

Tiedekunta - Fakultet - Faculty Kasvatustieteellinen tiedekunta, Kasvatustieteiden maisteriohjelma		
Tekijä - Författare - Author Tuija Hyvättinen		
Työn nimi - Arbetets titel Tulevaisuuspuhetta ja toimijuutta – nuorten tarinoita tulevaisuudesta		
Title Future speech and agency – Young people's stories about the future		
Oppiaine - Läroämne – Subject Kasvatustiede		
Työn laji/ Ohjaaja - Arbetets art/Handledare - Level/Instructor Pro gradu -tutkielma / Sirpa Tani & Antti Laherto	Aika - Datum - Month and year Kesäkuu 2020	Sivumäärä - Sidoantal - Number of pages 77 s. + 2 liitettä.
<p>Tiivistelmä - Referat - Abstract</p> <p>Muuttuvassa maailmassa uusien ja yllättävienkin haasteiden kohdatessa aremme tarvitsemme kykyä katsoa tulevaan. Mitä suurempia muutokset ovat, sitä vaikeampaa on ennakoida tulevaisuutta. Tulevaisuus ei kuitenkaan vain tapahdu, vaan usein teemme sen päätöksillämme ja valinnoillamme. Toimijuudessa yhdistyvät tietoisuus menneisyydestä ja sille tyypillisistä näkökulmista. Samalla se suuntautuu tulevaisuuteen ja kykyyn kuvitella vaihtoehtoisia tulevaisuuksia. Nykyhetkessä toimijuus ilmenee kykyä kontekstualisoida menneitä tapoja ja tulevaisuuden kuvia epävarmuustekijöistä huolimatta. Toimijuudessa näin ollen yhdistyvät eri aikaulottuvuuksien vaikutukset, niin menneisyydessä muodostuneet käsitykset ja arvot kuin tulevaisuuden odotukset ja pelotkin. Suhtautuminen tulevaisuuteen paljastaa siis yksilön ajatuksia omasta asemastaan ja mahdollisuuksistaan yhteiskunnassa. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on tarkastella, <i>miten</i> nuoret puhuvat tulevaisuudesta ja <i>millaista</i> merkityksiä he puheellaan tulevaisuudelle antavat. Lisäksi tavoitteena on tunnistaa menetelmällisesti nuorten tulevaisuuspuheen tapoja sekä analysoida toimijuuden rakentumista tunnistetuissa tavoissa puhua.</p> <p>Tutkimus toteutettiin fenomenografisesti ja siinä käytettiin diskurssianalyysiä tulevaisuudelle annettujen merkitysten tunnistamiseksi. Aineistona vuosina 2018 ja 2019 kerätty 16–18-vuotiaiden lukiolaisnuorten kirjoittamat tulevaisuusaikaiset esseet (n = 53), jotka toteutettiin vapaaehtoisen kurssin esitehtävinä. Merkitysten tulkintojen myötä rakentuivat analyysin tuloksena erilaiset tavat puhua tulevaisuudesta. Näistä muodostettuja kuvauksia tulkittiin teoriaohjaavasti edelleen toimijuuden näkökulmista sekä muodostettiin yleistyksiä tyypillisimmistä tavoista puhua tulevasta. Menetelmän avaaminen oli samalla tulos sekä pohja jatkolle. Muina tuloksina saatiin kuvaukset tulevaisuuspuheen tavoille sekä sille, kuinka toimijuus linkittyy näihin.</p> <p>Tulevaisuuspuheen tavoiksi tunnistettiin lineaarinen, skenaarioperusteinen sekä toivotuista tulevaisuuksista puhuminen. Lineaarissa korostui menneisyys, tieto sekä nykyiset kehityslinjat. Skenaariopuheessa sen sijaan perustettiin tulevaisuus uudenlaisille ratkaisuille sekä epäjatkuvuuksiinkin perustuneisiin vaihtoehtoihin. Toivotut tulevaisuudet puolestaan olivat subjektiivisin tapa katsoa tulevaan, ja ne perustuivatkin arvoihin, toiveisiin sekä unelmiin. Toimijuuden tutkiminen puhetavoissa osoitti, että puhetavalla on merkitystä toimijuuden valmiuksien kannalta. Kolmen tyypillisimmän puhetapayhdistelmän merkitysten analysointi tuotti yksityiskohtaisempaa tietoa siitä, kuinka puheen kautta on ymmärrettävissä suhdetta tulevaisuuteen. Nämä kolme tyyppiä nimettiin ”realisteiksi”, ”toimeenpanijoiksi” ja ”utopisteiksi”.</p>		
Avainsanat - Nyckelord tulevaisuuskuva, toimijuus, tulevaisuuspuhe, diskurssianalyysi, fenomenografia		
Säilytyspaikka - Förvaringsställe - Where deposited Helsingin yliopiston kirjasto – Helda / E-thesis (opinnäytteet)		
Muita tietoja - Övriga uppgifter - Additional information		

Tiedekunta - Fakultet - Faculty Educational Sciences		
Tekijä - Författare - Author Tuija Hyvättinen		
Työn nimi - Arbetets titel		
Title Future speech and agency – Young people's stories about the future		
Oppiaine - Läroämne - Subject Education		
Työn laji/ Ohjaaja - Arbetets art/Handledare - Level/Instructor Master's Thesis / Sirpa Tani & Antti Laherto	Aika - Datum - Month and year June 2020	Sivumäärä - Sidoantal - Number of pages 77 pp. + 2 appendices
<p>Tiivistelmä - Referat - Abstract</p> <p>In a changing world, as we face new and surprising challenges in our daily lives, we need the ability to look to the future. The bigger the changes, the harder it is to anticipate the future. However, the future will not only happen, but it is made through decisions and choices. Agency combines awareness of the past and its typical perspectives. At the same time, it is oriented towards the future and the ability to imagine alternative futures. Despite the uncertainties, agency manifests itself as the ability to contextualize past habits and images of the future. Agency thus combines the effects of different time dimensions, both the perceptions and values formed in the past and the expectations and fears of the future. Attitudes towards the future thus reveal an individual's thoughts about his or her own position and opportunities in society. The purpose of this study is to look at how young people talk about the future and what meanings they give to the future in their speech. In addition, the aim is to methodically identify the ways in which young people talk about the future and to analyze the structure of agency in identified ways of speaking.</p> <p>The study was carried out by using phenomenographic method and discourse analysis to identify meanings given for the future. The research material was future-themed essays (n = 53) written by 16–18 years old high school students. They were written as preliminary tasks for the voluntary course in 2018 and 2019. Interpretations of meanings resulted different ways of talking about the future as a result of the analysis. The descriptions formed from these were further interpreted theoretically from the perspectives of agency, and generalizations about the most typical ways of talking about the future were formed. At the same time, the description of the method was a result and a basis for further work. Other results provided descriptions of both the ways of future speech and the linking of agency to these.</p> <p>Linear, scenario-based and desired futures were identified as ways to talk about the future. In the linear way the emphasis was on the past, knowledge, and current trends. Instead, the scenario talk built the future on new types of solutions as well as alternatives based on discontinuities. Desired futures, on the other hand, were the most subjective ways to see the future, and they were based on values, desires, and dreams. Examination of agency in future speech showed that speech style is important in terms of agency skills. Analysis of the three most typical combinations of speech patterns provided more detailed information on how speech can be used to understand the relationship to the future. The three types were named as “realists”, “executors”, and “utopians.”</p>		
Keywords future image, agency, future speech, discourse analysis, phenomenography		
Säilytyspaikka - Förvaringsställe - Where deposited Helsinki University Library – Helda / E-thesis (theses)		
Muita tietoja - Övriga uppgifter - Additional information		

Sisällys

1	JOHDANTO.....	1
2	TULEVAISUUKSIEN TUTKIMINEN.....	4
2.1	Miksi tulevaisuuksia tutkitaan.....	5
2.2	Menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus	6
2.3	Tulevaisuuskuvat.....	9
2.4	Nuorten tulevaisuuskuvat.....	11
2.5	Monet tulevaisuudet.....	14
3	TULEVAISUUSKUVAT JA TOIMIJUUS.....	16
3.1	Mitä on toimijuus?.....	16
3.2	Toimijuuden ja tulevaisuuskuvien yhteys	18
3.3	Tulevaisuuteen liitettyt valmiudet osana toimijuutta.....	20
3.4	Tulevaisuuskasvatus.....	27
4	TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUSKYSYMYKSET.....	30
5	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	31
5.1	Fenomenografinen tutkimus.....	32
5.2	Diskurssianalyysi – kielellä luodut ja sosiaalisesti kon-struoidut merkitykset.....	33
5.3	Aineiston kuvaaminen.....	35
5.4	Analyysin lähtökohdat.....	35
6	ANALYY SIN VAIHEET JA TUTKIMUSTULOKSET	39
6.1	Vaihe 1: Aineistoon tutustuminen.....	39
6.2	Vaihe 2: Merkitysten tunnistaminen ja esseekohtaiset kuvaukset	39
6.3	Vaihe 3: Tulevaisuuspuhetapojen kuvaukset	42
6.4	Vaihe 4: Puhetapojen koodaus esseissä sekä primäärien ja sekundääristen puhetapojen tunnistaminen.....	49
6.5	Toimijuuteen liittyvien elementtien tunnistaminen puhetavoissa sekä näiden yhdistelmissä	51
6.6	Puhetapojen yhdistelmät.....	59
6.7	Analyysin ja tulosten yhteenveto.....	61
7	LUOTETTAVUUS.....	64
8	POHDINTA.....	67
	LÄHTEET.....	73
	LIITTEET.....	1

TAULUKOT

Taulukko 1. Esseiden keskeisiä piirteitä ja sisältöjä.....	41
Taulukko 2. Lineaarisen puhetavan ilmaukset.	43
Taulukko 3. Esimerkkejä pysähtyneisyyden kuvauksista lineaarisessa puhetavassa. .	44
Taulukko 4. Esimerkkejä nykyisistä kehityssuunnista lineaarisessa puhetavassa.	45
Taulukko 5. Moninaisia skenaarioita kuvaavat ilmaisut.....	45
Taulukko 6. Moninaiset skenaariot.	46
Taulukko 7. Tarinallinen tulevaisuuspuhe.	47
Taulukko 8. Toivottuja tulevaisuuksia kuvaava tulevaisuuspuheen tapa.....	48
Taulukko 9. Esimerkkejä toivottujen tulevaisuuksien tulevaisuuspuheesta.	48
Taulukko 10. Puhetapojen yleisyys esseissä.....	50
Taulukko 11. Sekundäärinen puhetapa primäärisen puhetavan yhteydessä.....	50
Taulukko 12. Tutkimuksen tunnustamat toimijuuden keskeisimmät elementit.....	51
Taulukko 13. Esimerkkejä lineaarisesta puhetavasta.	53
Taulukko 14. Esimerkkejä toimijuuden ja moninaisten skenaarioiden yhdistämisestä. .	54
Taulukko 15. Toimijuus tarinallisissa skenaarioissa.....	56
Taulukko 16. Toivottuihin tulevaisuuksiin ja toimijuuteen liittyviä esimerkkejä.....	57

KUVAT

Kuva 1. Menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden yhteydet.	8
Kuva 2. Toimijuuden ja tulevaisuuskuvien keskinäinen suhde.....	18
Kuva 3. Tulevaisuustaidot	21
Kuva 4. Toimijuuden yhteys tulevaisuuteen liittyviin valmiuksiin.	25
Kuva 5. Tulevaisuudentutkimuksen tapoja hahmottaa tulevaisuuksia.....	38
Kuva 6. Analyysin vaiheittainen eteneminen.....	39
Kuva 7. Aineiston analyysi diskursiivisin keinoin.....	40
Kuva 8. Lineaarisen puhetavan yhdistyminen toimijuuteen.....	52
Kuva 9. Moninaisten skenaarioiden linkittyminen toimijuuteen.	54
Kuva 10. Toivotut tulevaisuudet ja toimijuus.	56
Kuva 11. Tunnistettujen tulevaisuuspuhetapojen tyypilliset piirteet.	61

1 Johdanto

Nykyisyys, jossa elämme, on menneiden päätösten ja valintojen sekä näistä syntyneiden seuraamusten summa, johon ovat osaltaan vaikuttaneet myös tiedostamattomat sekä ihmisen toiminnasta riippumattomat tapahtumat. Se on monien tapahtumien kompleksinen seuraamus. Mutta vaikei tulevaisuutta voikaan ennustaa, voimme muodostaa mielikuvia ja käsityksiä tulevista tapahtumista, joista syntyy joukko vaihtoehtoisia tulevaisuuksia. (Rubin, 2013.) Vaihtoehtoisuuden myötä tulevaisuudelta poistuu ennalta määritellyn leima, minkä myötä voidaan ymmärtää tekojen ja valintojen vaikutus tulevaisuuteen. Puntaroimalla vaihtoehtoisia tulevaisuuksia, mahdollisia, todennäköisiä sekä toivottuja, voidaan muun muassa tulevaisuudentutkimuksen avulla selvittää valintoja, joita tietoisesti tekemällä voidaan toimia kohti toivottua tulevaisuutta. Arvot linkittyvät voimakkaasti siihen, mitä kukin pitää toivottuna. Näin ollen ne ovat väistämättä yhteydessä tulevaisuuteen ja siitä käytävään keskusteluun.

”Tulevaisuus muodostuu yhteiskunnan eri puolilla tapahtuvan ajattelun, suunnittelun, tuntemisen ja päätöksenteon, mutta toisaalta myös niistä riippumattomien tiedostamattomien tekojen kautta.”

(Mannermaa, 1993, s. 12)

Koska tulevaisuudesta ei pystytä tekemään suoria havaintoja, ei sitä voida tutkiakaan suoraan. Tulevaisuus on olemassa nykyhetkessä aikomuksina, joita sen sijaan voimme tutkia. (Rubin, 2013.) Tässä tutkimuksessa nuorten tulevaisuuskuvia ja toimijuuden kokemusta lähestytään tutkimalla nuorten käsityksiä tulevaisuuteen kohdentuvien kirjoitelmien avulla. Kirjoitelmissa nuoret muodostavat tulevaisuuskuvia omien kokemustensa ja arvojensa perusteella sekä niiden nykyhetken reunaehtojen mukaan, joiden puitteissa he kokevat pystyvänsä tekemään valintoja ja päätöksiä sekä toimimaan niin tässä hetkessä kuin tulevaisuudessakin. Tässä tutkimuksessa olen käsitteellistänyt nuorten esseekirjoitelmissa kuvatut tulevaisuuskuvat tulevaisuuspuheeksi. Tulevaisuuspuheella tahdon korostaa puheen (myös kirjoituksen) voimaa todellisuuden ja merkitysten luoja.

Yhteiskunnan ja rakenteiden kiihtyvän muutoksen myötä on yleisesti hyväksytty, että maailma on siirtynyt uuteen kehitysvaiheeseen. Nimityksiä tälle uudelle kehitysvaiheelle on monia, muun muassa jälkiteollinen vaihe, informaatioyhteiskunta, elämysyhteiskunta, postfordismi sekä postmodernismi (Halinen, 2007, s. 6). Uuden kehitysvai-

heen aiheuttama murrosprosessi on synnyttänyt tilanteen, jossa vallitsevat perusoletukset tavoitteista sekä olemassa olevan päätöksentekojärjestelmän kyky hallita tapahtumia ovat joutuneet kyseenalaisiksi. Asioiden kasvanut muutosvauhti ja monimutkaistuminen ovat vaikeuttaneet päätösten perusteluita, ja myös seurausvaikutusten arviointi on vaikeutunut. (Mannermaa, 1993, s. 13.) Enää ei voi nojata pelkkään ”kehitys kehitty” -väitteeseen, vaan on ymmärrettävä päätösten moninaisemmat ja ennakoimattomammat vaikutukset. Jatkuvan kasvun aikakausi on tullut eittämättömään päätökseensä luonnon asettaessa lopulliset rajansa ihmisen toiminnalle ilmastomuutoksen puhuttaessa ja koskettaessa meitä jokaista. Nyt tulisi toimia, mikäli haluamme vaikuttaa muutoksen suuntaan (Hicks, 2003, s. 15; Laininen, 2019, s. 170).

Tulevaisuudentutkimus pyrkii vastaamaan murrokseen tarjoamalla työvälineitä erilaisten kehitysvaihtoehtojen hahmottamiseen. Tulevaisuustutkimuksen perusajatuksena on tulevaisuuden koostuminen erilaisista vaihtoehdoista. Näiden vaihtoehtojen toteutumisesta vastaavat ihmiset tietoisuutensa ja tekojensa perusteella. (Mannermaa, 1993, s. 13.) Myös koulu on pyrkinyt sopeutumaan tähän murroksen aiheuttamaan muutostarpeeseen voidakseen toteuttaa perustehtäväänsä: valmistaa lapsia ja nuoria tulevaisuuteen (Halinen, 2007, s. 6). Jotta tässä tehtävässä onnistutaan, tarvitaan tietoa siitä maailmasta, johon lapset ja nuoret kasvavat ja jossa he tulevat toimimaan. Tulevaisuudenkuvien muuttuessa yhä epävarmemmiksi on yhdeksi tulevaisuuden taidoksi määriteltä kyky sietää epävarmuutta ja muutosta. (Anderson, 2010; Halinen, 2007, s. 6.) Tämä tavoite ei kuitenkaan Eurobarometrin (2015) mukaan ole täyttynyt, vaan se osoittaa, että nuorten on yhä vaikeampi nähdä itseään aktiivisina ja vastuullisina tulevaisuuden toimijoina ja asiantuntijoina. Lisäksi tutkimuksen mukaan nuoret kokevat, ettei nykyajan koulu takaa taitoja, joita tulevaisuudessa vaadittaisiin. Tulevaisuus siis nähdään yhä epävarmempana. Tämä on saanut aikaan sen, ettei tulevaisuutta enää nähdä toiveikkaana, vaan jopa uhkaavana (Branchetti, Cutler, Laherto, Levrini, Palmgren, Tasquier & Wilson, 2018). Tällainen ajattelu johtaa siihen, että tulevaisuus alkaa näyttäytyä ennalta määrätynä ja itseään toteuttavana, eikä sen kulkuun voida näin ollen omilla toimilla vaikuttaa.

Tämä tutkimus tarttuu Eurobarometrin (2015) osoittamaan huoleen nuorten heikentyneistä tulevaisuuskuvista ja vaikutusmahdollisuuksista omaan ja jaettuun tulevaisuuteen. Tarkoituksena on selvittää lukiolaisten tulevaisuuteen sijoittuneita esseitä analysoimalla, millaisia käsityksiä nuoret tulevaisuudelleen antavat ja kuinka he kokevat omat mahdollisuutensa nyt ja tulevaisuudessa. Tässä tutkimuksessa nuorten koettuja mahdollisuuksia on lähestytty tutkimalla toimijuuden kokemuksen ja tulevaisuuskuvien yhteyttä. Toimijuus on tulevaisuuslatautunutta ja hyvin ajankohtainen (ks. mm. OECD, 2018; POPS, 2014; UNESCO, 2017) käsite, joka tekee tutkimuksesta perustellun ja ajankohtaisen.

Sain kesällä 2019 mahdollisuuden työskennellä tutkimusavustajana EU-rahoitteisessa kansainvälisessä *I SEE (Inclusive STEM Education to Enhance the Capacity to Aspire and Imagine Future Careers; <https://iseeproject.eu>* -hankkeessa, jossa tutkittiin, miten nuoret ajattelevat tulevaisuudesta ja miten tulevaisuuden ajattelun taitoja voidaan kehittää. Jatkan kesällä aloittamaani työtä pro gradu -tutkielmassani tutkimalla *I SEE* -projektin yhteydessä kerätyistä aineistoista nuorten tulevaisuusajattelua. Tulevaisuudentutkimukseen perehtyminen on syventänyt merkittävästi ymmärrystäni ja moninaistanut suhdettani tulevaisuuteen sekä antanut eväitä syvälliseen analyysiin.

Tutkielmani teorialuvuissa 2 ja 3 esittelen tulevaisuuden tutkimuksen periaatteita sekä keskeisiä käsitteitä: tulevaisuuskuvia, aikaulottuvuuksia sekä tulevaisuuden moninaisuutta. Luvussa 3 perehdyn toimijuuteen sekä linkitän toimijuuden teoreettisia lähtökohtia erilaisiin tulevaisuuteen liitettyjen valmiuksien kanssa. Luvussa 4 perustelen tutkimukseni tarkoituksen sekä esitän määrittämäni tutkimuskysymykset. Luvussa 5 kuvaan käyttämäni menetelmät, aineistoni sekä analyysin lähtökohdat. Luvussa 6 vastaan tutkimuskysymyksiini sekä esitän pohdintaa näihin liittyen, minkä jälkeen luvussa 7 arvioin kriittisesti työtäni ja arvioin sen luotettavuutta. Päätän tutkielmani pohdintaan, jossa tarkastelen toimijuutta laajemmin rakenteellisena ilmiönä sekä hyvän elämän ideaalina, jonka muodostumiseen vaikuttavat useat kompleksiset tekijät sekä tulevaisuuskuvat.

2 Tulevaisuuksien tutkiminen

Koska tulevaisuudesta ei ole varmuutta, ei tulevaisuudentutkimuksessa yritetäkään ennustaa tulevaisuutta vaan pyritään kuvaamaan useita mahdollisia tulevaisuuksia tietämättä kuitenkaan, mikä näistä mahdollisesti toteutuu. Tulevaisuuden tutkimuksen tarkoituksena on siis kyetä ymmärtämään tulevaa kehitystä ja sen suuntia niin yhteiskunnan kuin yksilön kannalta. Tulevaisuudentutkimus on luonteeltaan poikkitieteellistä, koska läpileikkaava tulevaisuusnäkökulma vaatii monitieteellistä otetta. Tutkimuksessa hyödynnetään eri tieteenaloiilla saatuja tutkimusmetodeja, tutkimustuloksia sekä löydöksiä, joiden avulla erilaisia mahdollisia tulevaisuuksia muodostetaan. Johtopäätökset perustellaan tarkasti ja huolellisesti nykyhetken tiedon ja ymmärryksen pohjalta. (Bell, 1997; Rubin, 2004a.)

Tulevaisuudentutkimuksella on muutamia lähtökohtaisia perusoletuksia. Ensinnäkin tulevaisuudentutkimuksessa tiedot sekä toisaalta toivot ja pelot ovat jatkuvassa vastakkainasettelussa. Ihmisillä on toisaalta tarve tietää sekä menneisyydestä että nykyisyydestä voidakseen katsoa tulevaan. Samalla kuitenkin toiveemme ja pelkomme eivät usein vastaa tietoisuuden määritelmiä, mikä aiheuttaa ristiriitaisuutta. (Masini, 1994, s. 6.) Masini (1994, s. 7) viittaa Bertrand de Jouvenelin (1967) määritelmiin ”mahdollisista” ja ”toivotuista” tulevaisuuksista niin, että ”mahdolliset” tulevaisuudet ovat yhteydessä siihen, mitä tiedämme, ja ”toivotut” tulevaisuudet siihen, mitä toivomme tai pelkäämme. Polak (1973) puolestaan kuvaa tätä ongelmallisuutta nykyisyyden ja (toivotun) tulevaisuudenkuvan ristiriitaisuutena. Toisena yleisesti hyväksyttynä lähtökohtana on ajatus siitä, että tulevaisuus on ainoa tila, johon ihminen voi vaikuttaa. Menneisyyttä voidaan lähinnä vain tutkia ja sitä kautta lisätä ymmärrystä siitä. Nykyisyys pistemäisenä hetkenä puolestaan linkittyy nopeasti menneisyydeksi. Näin ollen tila, johon voimme todella vaikuttaa, on tulevaisuus. Kolmas tulevaisuudentutkimuksen lähtökohta on tulevaisuuksien moninaisuus. (Masini, 1994, s. 7–8.) Ei ole olemassa vain yhtä määrättyä tulevaisuutta, vaan tulevaisuus rakentuu monista vaihtoehtoisista tulevaisuuksista.

Koska tulevaisuuksia voidaan tutkia vain nykyisyydessä, tutkitaan niitä aikomuksina, mahdollisuuksina, unelmina, toiveina ja pelkoina. Edellä mainitut vaikuttavat päätöksiin ja valintojen perusteihin ja sitä kautta mahdollisiin tulevaisuuksiin. Tulevaisuudentutkimuksessa pyritään selvittämään nykyhetken käsityksiä tulevaisuudesta, joista voidaan päätellä niiden vaikuttavuutta toteutuvaan tulevaisuuteen. Tulevaisuudentutkimuksen tarkoituksena on tuottaa työkaluja luovaan tulevaisuusajatteluun, tulevaisuuksien tekemiseen sekä tulevaisuusargumentointiin, jotka osaltaan auttavat tulevaisuuteen vaikuttamiseen sekä sen vaihtoehtoisena näkemiseen. (Rubin, 2004a.)

Tässä luvussa käsittelen tulevaisuuksien tutkimista. Ensiksi esittelen lyhyesti syitä ja lähtökohtia tulevaisuuden tutkimukselle. Tämän jälkeen avaan aikaulottuvuuden merkitystä ja perehdyn tarkemmin tulevaisuuden tutkimuksen keskeisiin tutkimuskohteisiin ja tulevaisuuskuviin. Lopuksi tarkastelen vielä tutkimukseni kannalta keskeisiä nuorten tulevaisuuskuvia.

2.1 Miksi tulevaisuuksia tutkitaan?

Suurten muutosten aikakaudella muutos pakottaa meitä katsomaan eteenpäin, mutta samalla se tekee tulevaisuudesta utuisemman ja vaikeuttaa tulevan ennakointia. Tuleviltä sukupolvilta vaaditaankin erityisesti juostavuutta ja kykyä kohdata millainen tulevaisuus tahansa. Olisikin erityisen tärkeää, että heillä olisi taito kohdata tuntematon tulevaisuus, oppia ennakkoinnin taitoja, ajatella kriittisesti ja luovasti sekä nähdä tulevaisuus kompleksisena ja moninaisena. Tulevaisuudentutkimuksen yhtenä tavoitteena onkin tämän ymmärryksen kasvattaminen. (Masini, 1994, s. 127–128.)

“Mitä kovempaa auto kulkee, sitä pidemmälle ajovalojen tulee ulottua” (Berger, 1964, Masinin, 1994, s. 2 mukaan).

Gaston Bergerin (1964) sitaatilla auton nopeuden ja ajovalojen ulottuvuuden yhteydellä perustellaan tulevaisuudentutkimuksen merkityksellisyyttä. Mitä nopeampaa muutos on, sitä paremmin meidän tulisi kyetä suuntaamaan toimintaamme kohti tulevaa, jotta tämän päivän päätöksemme olisivat tulevaisuuden tavoitteita kohden vieviä. Tulevaisuudentutkimus pyrkii omalta osaltaan lisäämään valmiuksia, jotta tavoite toteutuisi. (Masini, 1994, s. 2.)

Tulevaisuudentutkimuksen tarkoituksena on pyrkiä laajentamaan näkyvissä olevien moraalisten valintojen määrää sekä antaa merkitystä nykyhetken valinnoille. Valinnat ovat riippuvaisia menneestä kehityksestä, aiemmista valinnoista, saatavilla olevasta tiedosta sekä senhetkisistä tulevaisuudenkuvista. Tieto taas on riippuvaista historiasta, kulttuurista, arvoista, ajan hengestä sekä valinnan tekijän omista ominaisuuksista – osaamisesta, luonteesta sekä kokemuksista. (Rubin, 2004a.) Tulevaisuudentutkimus pyrkii tuottamaan monia mahdollisia ja todennäköisiä tulevaisuuksia ja tällä tavoin auttaa ihmisiä näkemään vaihtoehtoja, joiden kautta jokainen pystyisi pyrkimään kohti toivottua tulevaisuutta. (Bell, 1997; Masini, 1994.) Tavoitteena on siis ajatteluun, arvoihin ja päätöksentekoon vaikuttaminen, jotta tehdyt valinnat ja päätökset vastaisivat mahdollisimman hyvin toivottua tulevaisuutta.

Tulevaisuudentutkimuksen tavoitteena onkin löytää, tutkia ja arvioida sekä esittää mahdollisia, todennäköisiä sekä toivottavia tulevaisuuksia. Tulevaisuudentutkija haluaa selvittää, mitä voi tapahtua, mikä on todennäköistä ja mitä voisi tapahtua. (Bell, 1997, s. 73.) Vaikka tulevaisuutta ei voikaan ennustaa, tulee vaihtoehtoisia tulevaisuuksia muodostaa. Tulevaisuudentutkimus perustuukin ajasta ja paikasta riippumattomien vaihtoehtoisten tulevaisuuksien luomiseen (Bell, 1997), joiden avulla pyritään vaikuttamaan yhteiskunnalliseen kehitykseen tässä päivässä (Mannermaa, 1993, s. 10).

Tulevaisuus on enemmän toiveiden ja mahdollisuuksien sävyttämä kuin ennalta määriteltä tie. Näin ollen siihen liittyvät tiiviisti myös haaveet sekä arvot, minkä vuoksi jokaisen yksilölliset ja yhteisölliset (kulttuuriset) lähtökohdat määrittävät paljon tulevaisuuden kuvien muotoutumista. Arvot ovat keskeisessä roolissa tulevaisuudentutkimuksessa, ja niiden merkitys on tunnistettava. Tulevaisuudentutkimuksessa pyritäänkin ymmärtämään erilaisten tulevaisuuskuvien lähtökohtia ja rakentumista sekä niiden vaikutusta ihmisten toimintaan. (Dator, 2002, s. 6–7.)

2.2 Menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus

Tulevaisuuden ja menneisyyden välissä vallitsee epäsymmetria. Menneisyyden tilat ja tapahtumat ovat tapahtuneet ja näin ollen ovat todeksi osoitettavia faktoja. Tulevaisuus, *futura*, sen sijaan ei ole vielä tapahtunut, eikä sitä näin ollen voida kuvata todeksi. Menneisyys ja tulevaisuus ovat epäsymmetrisiä myös siinä mielessä, ettei menneeseen voi vaikuttaa, kun taas tulevaan voi. (Mannermaa, 1993, s. 31.)

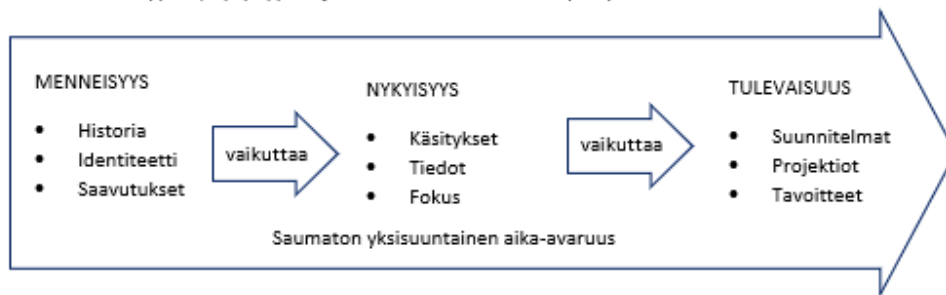
Tätä luonnontieteitä mukailevaa tapaa tutkia historiaa tapahtuneena faktana voidaan kuitenkin haastaa postmodernilla teoriolla. Wagarin (2002, s. 84) mukaan historian tutkimus on nojannut alkuperäislähteiden tutkimiseen ja yhdistelyyn. Historian tutkimuksen tehtäväksi on näin ollen muodostunut tarkoitus osoittaa, mitä on tapahtunut. Tulevaisuuden tutkimusta sen sijaan ei ole näiden käsitysten perusteella tunnistettu lainkaan, koska tulevaisuudesta ei ole saatavilla ”alkuperäislähteitä”. Postmodernismin myötä historiantutkimusta on alettu tarkastella uudella tavalla kriittisessä valossa, jolloin faktoina kuvatut historioitsijoiden tekstit näyttäytyvätkin faktojen sijasta teksteistä kirjoitetuina teksteinä, joita voidaan tulkita lukuisin eri tavoin mutta joilla ei voida mallintaa tai palauttaa todellista menneisyyttä. (Wagar, 2002, s. 84.) Historioitsijoiden kirjoittamat tekstit voidaan nähdä senhetkisessä nykyisyydessä kirjoitetuina tarinoina menneisyydestä, joihin vaikuttavat kirjoittajan positio sekä tapa katsoa menneisyyteen. Todellinen menneisyys tapahtui, mutta nykyisyydessä se on poissa. Siksi menneisyys on samalla tavalla saavutettavissa kuin tulevaisuus (Wagar, 2002, s. 84).

Ihmisellä on synnynnäinen kyky suunnata tulevaan, spekuloida, ennustaa sekä luoda vaihtoehtoja ja valita niiden väliltä. Ihmisen kyky jäsentää maailmaa on siis moninainen, eikä se rajoitu vain tietoisuuteen siitä, mitä tapahtuu tässä ja nyt, vaan ihmisellä on tietoisuutensa kautta kyky refleksiiviseen ymmärrykseen ajasta. (Slaughter, 1996, s. 65.)

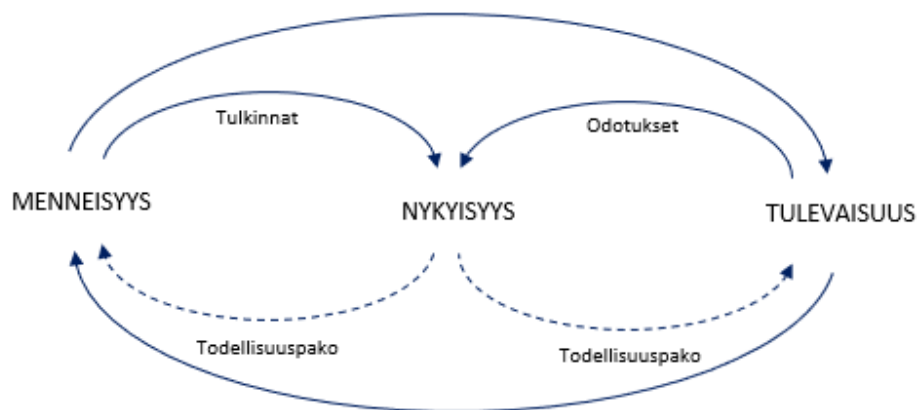
Menneisyys ja tulevaisuus eivät siis poikkea merkittävästi toisistaan muutoin kuin havainnoijan aikaposition perusteella. Kumpaankaan ei ole pääsyä. (Wagar, 2002, s. 83.) Wagarin (2002) mukaan siitä huolimatta ne ovat merkitysten kautta tärkeitä ihmiselle. Olemme kiinnostuneita ja haluamme keskustella niin menneestä kuin tulevasta. Ne auttavat meitä jäsentämään itseämme ja toisia. Nämä aikaulottuvuudet antavat sosiaalisesti jaettua sisältöä ja jopa viisautta, joka auttaa niin nykyhetkessä elämistä kuin tulevaan suuntaamista: ihmiset ovat sosiaalisia ja vuorovaikutteisia, ja todellisuus, jossa elämme, muodostuu vuorovaikutussuhteiden kautta niin toisiin ihmisiin kuin yhteiskuntaan. (Wagar, 2002, s. 85.) Tämä todellisuus ei kuitenkaan muodostu vain nykyisyydestä, vaan se sisältää myös menneen ja tulevan.

Kuvassa 1 on esitetty Slaughterin (1996) esittämän mallin mukainen kuvaus menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden yhteyksistä. Ne muodostavat saumattoman yksisuuntaisesti kulkevan aika-avaruuden (Kuva 1, a-kohta). Nämä aikaulottuvuudet eivät kuitenkaan vaikuta vain yhteen suuntaan, vaan liittyvät toisiinsa ihmisen tietoisuudessa. Aika-avaruudesta voidaan ”paeta” menneisyyden tulkintojen sekä muodostettujen tulevaisuuskuvien avulla (Kuva 1, b-kohta). Lopulta menneisyys ja tulevaisuus yhdistyvät nykyisyyteen tulkintojen ja odotusten kautta. Kuvan 1 c-kohdassa on esitetty nykyisyyden rakentuminen jatkuvassa yhteydessä menneeseen ja tulevaan. (Slaughter, 1996, s. 63.) Rajattuna nykyisyytenä voidaan siis nähdä pistemäinen hetki *tässä ja nyt*, mutta laajemmin nykyisyys ja sen toiminnot rakentuvat rajaamattomasti menneisyyden ja tulevaisuuden vaikuttaessa siihen, mitä nyt teemme ja ajattelemme.

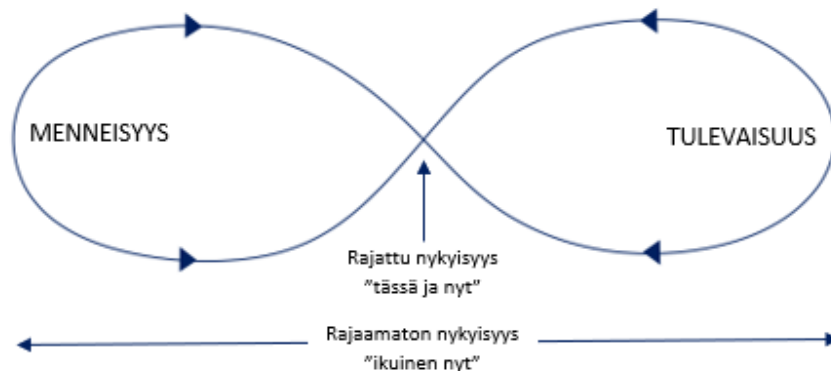
a. Menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden saumaton yhteys aika-avaruudessa

b. Menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden keskinäiset vaikutukset

c. Nykyisyyden muotoutuminen menneisyyden ja tulevaisuuden vaikutuksesta

Kuva 1. Menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden yhteydet (mukaillen Slaughter, 1996, s. 64).

Eri aikaulottuvuuksien hahmottaminen vaatii siis tietoisuutta, joka kehittyy lapsuudessa kognitiivisten valmiuksien kehittyessä (Piaget & Inhelder, 1977). Kognitiivinen kehitys ja tiedon tasot ovat myös yhteydessä rakentuviin tulevaisuuskuviin (Mikkonen, 2000, s. 59), ja näin ollen aikaulottuvuuteen liittyvä ymmärrys on keskeisessä roolissa tulevaisuuskuvia tutkittaessa. Aikaperspektiivin muodostuminen on siis prosessi, johon liittyvät yhteyksien tunnistaminen tapahtumien ja ajan ulottuvuuksien välillä (Molinari, Speltini, Passini & Carelli, 2016).

Tutkimukset ovat osoittaneet aikaperspektiivin kehittyvän elämäkokemuksen myötä. Tämä on näkynyt muun muassa nuorten tulevaisuuskuvissa, jotka ovat monesti rajoittuneet lähitulevaisuuteen. Myös kasvuun liittyvät kehitysvaiheet vaikuttavat tulevaisuuteen suuntautuneen ajattelun syvällisyyteen, koska esimerkiksi nuoruudessa keskeisessä roolissa oleva identiteetin rakentuminen sekä lähitulevaisuuden merkitykselliset päätökset vaikuttavat heikentävästi nuoren kykyyn suunnata kohti tulevaa. (Heikkilä, Nevala, Ahokas, Hyttinen & Ollila, 2017, s. 7–9.) Nuorille on tyypillistä keskittyä vahvasti nykyhetkeen (Ono, 2003) miettimättä sen paremmin menneitä kuin murehtimatta tulevaisuutta.

2.3 Tulevaisuuskuvat

Ihminen rakentaa tulevaisuutta mielen sisäisesti, jolloin tulevaisuudesta puhutaan abstraktilla tasolla tulevaisuuskuvina, skenaarioina ja visioina, jotka eivät perustu suoriin havaintoihin vaan mielen kuviin (Kamppinen & Malaska, 2002, s. 98). Rubin (2002, s. 795) määrittääkin tulevaisuudenkuvan juuri mielen kuvaksi, joka on ymmärryksen ja todellisuuden hahmottamisen väline. Se on joustava, muuttuva sekä henkilökohtainen työkalu, jonka tarkoituksena on ilmaista ilmiöiden välisiä suhteita ja jännitteitä. Tulevaisuuskuvat ovat siis käsityksiä ja uskomuksia tulevaisuudesta (Haapala, 2002, s. 7). Ne koostuvat odotuksista, toiveista ja peloista, joita tulevaisuuteen liitetään (Rubin, 2004a). Tulevaisuuskuvaa voidaan tarkastella myös yhtenä maailmakuvan ulottuvuutena (Mikkonen, 2000, s. 63), jolloin siihen kytkeytyvät tiiviisti niin yksilölliset kuin yhteiskunnalliset arvot sekä konventiot. Tulevaisuuskuvat ilmentävät yksilön asennetta ja suhdetta tulevaisuuteen. Näin ollen ne ohjaavat ja motivoivat myös nykyisyyden valintoja ja toimintaa (Mikkonen, 2000, s. 63) ja siten voivat ilmetä mahdollisesti myös negatiivisina, jolloin ne voivat lamauttaa toimintaa sekä käyttäytyä jopa itseään toteuttavina ennusteina (Rubin, 2004a). Voidaankin sanoa, että yksilön tulevaisuuskuvat ohjaavat hänen nykyistä ajatteluaan, ja tätä kautta ne vaikuttavat päätöksentekokykyyn, valintoihin sekä toimintaan (Rubin & Linturi, 2001).

Tulevaisuuskuvat siis rakentuvat moninaisista elementeistä: menneisyyden tiedoista ja kokemuksista, käsityksistä nykyhetkestä, kulttuurisesta ja sosiaalisesta tiedosta, henkilökohtaisista mieltymyksistä, arvoista ja tarpeista sekä odotuksista siitä, miten asiat ”normaalisti” ovat. Ne ilmenevät toiveina, pelkoina ja odotuksina sekä vaikuttavat siten päätöksentekoon, valintoihin, käyttäytymiseen ja toimintaan. Siksi niiden vaikutus ihmisten motivaatioon on erittäin vahva: päätöksillämme joko pyrimme tuomaan esiin tulevaisuuden, jota vaalimme positiivisessa ja toivotussa kuvassa, tai yritämme estää pelkäämämme negatiivisen ja ei-toivotun tulevaisuuden tapahtumista. (Bell, 1997, s. 82;

Rubin, 2013.) Tulevaisuuden kuvan muodostumiseen vaikuttavat niin yksilön omat kiinnostukset ja arvot kuin yhteisölliset odotukset sekä normit. Nämä yhdessä ohjaavat tavoitteiden asettamista (Nurmi, 1989, s. 3), jotka näin ollen ovat osana tulevaisuuskuvan rakentumista.

Ihmiset ovat kautta aikojen muodostaneet kuvia tulevaisuudesta sekä pyrkineet ennustamaan tulevaisuutta. Vaikka tulevaisuudesta ei ole varmuutta, on tulevaisuuden suunnittelu elämänhallinnan takia ihmiselle välttämätöntä. (Rubin, 2013.) Ihmiselle on kuitenkin tyypillistä ajatella enemmän lähitulevaisuuden tapahtumia maantieteellisessä lähiympäristössä kuin suunnata ajatuksia ja suunnitelmia pidemmälle niin ajallisesti kuin paikallisestikaan. Olisi kuitenkin tärkeää niin yksilön elämänhallinnan kuin yhteiskunnallisen tulevaisuuden kannalta suunnata ajatuksia enemmän myös tulevaan ja ymmärtää, miten kaikki vaikuttaa kaikkeen. (Mannermaa, 1993, s. 40–41.)

Polak (1973) tutki tulevaisuuskuvia sekä ihmiskunnan historiaa 3000 vuoden ajalta. Hän osoitti tutkimuksillaan myönteisten tulevaisuuskuvien johtaneen kulttuurien kukoistamiseen näiden korreloidessa vahvasti kulttuurin elinvoimaisuuden kanssa: kulttuurissa positiivisesti vaikuttaneet tulevaisuuskuvat ennustivat samankaltaista kulttuurin tulevaisuutta. Polak (1973) sovelsi myös kehittämänsä teoriaa omaan aikaansa. Näiden tulosten mukaan nykyisyyskeskeinen näkökulma sekä pessimistissävytteiset tulevaisuuskuvat saavat nyky-yhteiskunnan tulevaisuuden näyttämään melko synkältä. Myös Ono (2003) summaa aiemman tutkimuksen osoittavan, että negatiiviset tulevaisuuskuvat vähentävät kykyä kohdata nykyisyyden haasteita. Ne myös vaikuttavat negatiivisesti asenteisiin tulevaisuutta kohtaan, mikä taas vaikuttaa päätösten ja valintojen kautta epäedullisesti kykyyn rakentaa toivottua tulevaisuutta. Passiivinen suhtautuminen tulevaisuutta kohtaan johtuu usein siitä, että tulevaisuus koetaan epävarmaksi ja omat toiveet koetaan eroavan liiaksi todennäköisinä pidettäviin tapahtumiin nähden (Hicks, 2003, s. 14–15). Lisäksi suuri ero sellaisten yksilön tulevaisuuskuvien ja päättäjien tulevaisuuskuvien välillä, joihin yhteiskunnassa pyritään, voi johtaa siihen, että yhteiskunta heikentyy ja menettää päätösvaltaisuuttaan (Rubin & Linturi, 2001).

Mikkonen (2000, s. 63) määrittää tulevaisuuskuvan sekä sisällöllisenä representaationa menneisyydestä ja nykyisyydestä että asenteellisena suhtautumisena tulevaisuuteen tiedollisista, toiminnallisista sekä emotionaalisista lähtökohdista käsin. Tulevaisuuskuvat eivät ole vain toiveita tai pelkoja, vaan ne ovat myös keskenään riitariitaisten toiveiden ilmentymiä (Mikkonen, 2000, s. 65). Tulevaisuuskuvien avulla näin ollen jäsentetään maailmaa sekä luodaan merkityksiä ja käsitteitä asioille ihmiselle tyypilliseen tapaan. Tulevaisuuskuva vaatiikin näin ollen tietoa ja ymmärrystä käsitellä ja käsittää maailmaa. Tiedon lisääntyessä ja maailman jäsentämisen vaikeutuessa hankaloituu myös

tulevaisuuskuvien muodostaminen. Tämä voi näkyä muun muassa stereotyyppisinä kuvauksia maailmasta, jolloin kyse voi olla puutteellisista tulevaisuusajattelun taidoista. (Mikkonen, 2000, s. 64.) Uskomukset, ovat tulevaisuuskuvien merkittävin aines, koska tietoa tulevasta ei vielä ole (Mikkonen, 2000, s. 68–69). Tämän vuoksi uskomusten taustalla olevat tiedot, kokemukset sekä käsitykset ovat oleellisessa roolissa tulevaisuuskuvien taustalla.

Lukuisat tutkimukset (mm. Nuorisobarometri, 2018; Ono, 2003) osoittavat, että tulevaisuuskuvat muuttuvat positiivisista kohti negatiivista liikuttaessa lokaalista kohti globaalia. Mitä henkilökohtaisemmasta tulevaisuuden kuvasta on kyse, sitä positiivisempaa tulevaisuus nähdään. Globaali tulevaisuus taas nähdään usein enemmän negatiivisessa kuin positiivisessa valossa (Mikkonen, 2000; Ono, 2003; Rubin 1998). Etäisyys siis vaikuttaa tulevaisuuskuvien laatuun. Myös tuttuudella on samankaltaisia vaikutuksia. Tuntematon ei herätä luottamusta, joten tulevaisuuden kuva on sitä positiivisempi, mitä tutummasta aiheesta on kyse. Yksittäisistä keskeisistä tekijöistä tulevaisuuskuvien laatuun Onon tutkimuksessa todettiin mediallyn olevan merkittävä vaikutus. (Ono, 2003.) Valitettavasti median välittävät kuvat maailmasta ovat monesti negatiivissävytteisiä, mikä näin ollen vahvistaa negatiivisten tulevaisuuskuvien yleisyyttä, etenkin liikuttaessa lokaalista kohti tuntemattomampaa globaalia. Nuoret, *diginatiivit* tai *z-sukupolven* edustajat, ovat syntyneet nykyiseen informaatioyhteiskuntaan ja ovat erityisen vahvassa vuorovaikutuksessa median kanssa. Media ja muut ulkopuoliset vaikuttajat sekä lisääntynyt tiedon määrä ja epävarmuus tulevaisuudesta luovatkin erityisesti nuorille, tulevaisuuden toimijoille, uudenlaisen haasteen kohdata tuleva ja vaikuttaa siihen. Seuraavaksi perehdytään lähemmin nuorten tulevaisuuskuviin ja erityisesti nuorten kykyyn hahmottaa tulevaa.

2.4 Nuorten tulevaisuuskuvat

Tulevaisuuden kannalta on merkittävää, kuinka nuoret siitä ajattelevat ja millaisena he sen kokevat (Hicks, 1996; Ono, 2003). Nuorilta toivottavia tulevaisuuden taitoja on määritetty lukuisissa eri asiakirjoissa (ks. OECD, 2018; POPS, 2014; UNESCO, 2017), jotta muutoksesta ja murroksesta huolimatta kyettäisiin kohtaamaan millainen tulevaisuus tahansa (Masini, 1994, s. 3). Huolimatta siitä, että koululla nähdään olevan merkittävä rooli lasten ja nuorten tulevaisuuteen valmistamisessa, sitä on usein kritisoitu sen tulevaisuusnäkökulman puutteellisuuden vuoksi (Hicks, 2003, s. 15; Mannerman, 1993, s. 10). Nuorten tulevaisuusajattelun tukeminen on keskeistä (Ono, 2003), jotta he voisivat kokea sen toiveikkaana ja sellaisena, johon he kokisivat voivansa vaikuttaa myös epävarmoina aikoina (Ojala, 2012).

Nuorten tulevaisuuskuvia tutkittaessa nostetaan usein esiin juuri nuorten kohtaama epävarmuus tulevaisuutta kohtaan (Eurobarometer, 2015; Heggli, Haukanes &

Tjomsland, 2013; Nuorisobarometri, 2017). Toisinaan puhutaan jopa tulevaisuudetto-
muudesta (*futurelessness*) (Hicks, 2003, s. 31). Muutoksen ja murroksen aika vaikeuttaa
tulevaisuuden ennakointia, ja muun muassa koulutukseen ja työhön liittyvät muutokset
tulevaisuudessa ovat monien nuorten huolenaiheena. Työtä ei enää nähdä pysyvänä
identiteettitekijänä, vaan työmarkkinat vaativat nykyään joustavia kansalaisia, jotka
osaavat liikkua ja mukautua niiden tarpeiden mukaisesti. Tilanne näyttäytyykin paradok-
saalisena: yksilön tulevaisuuden näkymät tuntuvat heikentyvän, vaikka samanaikaisesti
korostetaan autonomiaa sekä valintojen mahdollisuuksia. (Heggli ym., 2013.)

Nuorilla on taipumus nähdä siirtymä aikuisuuteen varsin selvärajaisena. Tulevai-
suuden suunnitelmat rajoittuvat usein tähän siirtymävaiheeseen, joka usein tarkoittaa
töihin menoa. Muutoinkin aikuisuus koetaan usein kuuluvan varsin kaukaiselta tuntuvaan
tulevaisuuteen. (Brannen & Nilsen, 2002.) Nuorten ajallisen näkökulman rajautuessa lä-
hitulevaisuuteen on monelle nuorelle vaikeaa, ellei mahdotonta, kuvitella itseään tulevai-
suuteen (Rubin, 1998, s. 144). Ikä vaikuttaa merkittävästi kykyyn hahmottaa tulevai-
suutta. Nuoruudessa erityisesti identiteetin rakentuminen vaikuttaa tähän kykyyn
(Brannen & Nilsen, 2002; Heikkilä ym., 2017, s. 9). Hegglin ym. (2013) mukaan se, ettei
nuorilla ole vielä itsellään kokemusta muun muassa työmarkkinoista, vaikuttaa merkittä-
västi heidän tulevaisuuskuviansa nähdä itsensä työssäkäyvinä aikuisina. Tällöin tulevai-
suuskuvat kuvaavat heidän odotuksiaan eivätkä kokemuksia, mitkä usein ovat heijas-
teita nuoria ympäröivästä maailmasta ja kertovat muun muassa heidän vanhempiensa
toiveista sekä elämänkuluista (Heggli ym., 2013). Hegglin ym. (2013) tutkimuksen mu-
kaan on oletettavaa, että kykyyn sekä motivaatioon suunnitella tulevaisuutta vaikuttavat
iän lisäksi rakenteelliset ja poliittiset tekijät sekä kulttuurinen elämätkuva. Yhteiskunnal-
liset tekijät, kuten työelämän säännökset, koulutusjärjestelmä sekä hyvinvointihallintojär-
jestelmä, muokkaavat nuorten kokemuksia heidän tulevaisuuden mahdollisuuksistaan
sekä vaikuttavat tulevaisuuskuviin ja käsityksiin valinnoista, jotka ovat heille mahdollisia
tai mahdottomia. (Heggli ym., 2013.)

Myönteiset tulevaisuuskuvat sekä luottamus tulevaisuuteen ovat keskeisessä roo-
lissa elämän mielekkyyden sekä siihen vaikuttamisen tunteen kannalta. Nuorisobaro-
metrin (2017, s. 43) mukaan ne nuoret, jotka uskoivat vahvimmin omiin vaikuttamismah-
dollisuuksiinsa, olivat myös luottavimpia toisiin ihmisiin sekä suhtautuivat optimisesti niin
omaan kuin Suomen sekä maailmaan tulevaisuuteen. Huoli tulevaisuudesta puolestaan
näkyi nuorilla huolena myös nykyisyydessä (Nuorisobarometri, 2017, s. 85). Kaiken kaik-
kiaan Nuorisobarometrin (2017, s. 42) mukaan nuorten kokemukset vaikuttamismahdol-
lisuuksista olivat hyvät. Positiivisimmaksi koettiin oma lähitulevaisuus ja negatiivisimmin
maailman tulevaisuus, johon suhtautui vastanneista nuorista positiivisesti vain joka nel-
jäs. Erityisesti maailmanlaajuisesti tulevaisuudessa nuoria huoletti ilmastonmuutos,

energiatalouden riittävyys sekä muut globaalit ympäristöuhat. (Nuorisobarometri, 2017, s. 37–38, 52.)

Informaatioyhteiskunnan aikakautta eläessämme olemme jatkuvassa vuorovaikutuksessa erilaisten medioiden kanssa. Onon (2003) mukaan tämä saattaa johtaa ajatteluun, jonka mukaan meillä on ”tietoa” monista asioista. Tämä väärinkäsitys voi kuitenkin aiheuttaa haitallisia tulevaisuuskuvia, jos tulevaisuuden kuva perustuu huonosti perusteltuun näennäistietoon. Tietoon tuleekin suhtautua kriittisesti ja sen tulee olla luotettavasti perusteltua ennen kuin sen pohjalta voidaan muodostaa oletuksia. Ono (2003) korostaakin opetus- ja kasvatustoiminnan sekä yleisesti aikuisten vastuuta opettaa lapsia ja nuoria kriittisiksi tiedon etsijöiksi, jotka oppivat arvioimaan tietoa, jonka perusteella he muodostavat käsityksiään maailmasta. Mikäli median tuottama tieto hyväksytään sokeasti ja se toimii tulevaisuuskuvien perustana, eivät tulevaisuuskuvat lopulta ole nuoren omia, vaan jonkun toisen. (Ono, 2003.) Tämä voi johtaa omien vaikutusmahdollisuuksien rajautumiseen, heikkoon toimijuuden tunteeseen sekä pahimmillaan arvoriititaisuuteen. Esimerkiksi Onon (2003) tutkimuksessa median vaikutus nuorten tulevaisuuskuviin ilmeni negatiivisena. Myös Rubin (1998, s. 168) havaitsi tutkimuksessaan nuorten muodostavan tietoperustansa maailmasta epäformaalin tiedon välityksellä, johon perustuen nuoret myös määrittivät tulevaisuuskuviaan.

Tulevaisuuskuvat heijastavat sekä yksilön että yhteiskunnan arvoja. Nuorten tulevaisuuskuvien ja niissä ilmenevien arvojen tutkiminen on näin ollen erityisen kiinnostavaa, koska ne saattavat kieliä tulevaisuuden suunnasta, etenkin jos nuorten arvot edustavat toisenlaista maailmaa kuin aiempien sukupolvien arvot. (Nuorisobarometri, 2017, s. 27.) Nuorten toivottuja ja todennäköisiä tulevaisuuksia vertailtaessa koettiin ristiriitaa erityisesti turvallisuuteen, ympäristön tilaan sekä yhdenvertaisuuteen liittyvien teemojen välillä (Nuorisobarometri, 2017, s. 19).

Vaikka monet arvot välittyvät sukupolvilta toisille, on etenkin nuorten arvoissa havaittavissa muutoksia aiempiin sukupolviin nähden. Lähes puolet vuonna 2016 arvo- ja asennemittaukseen osallistuneista näki taloudellisen kasvun ihmisten hyvinvoinnin jatkumiseksi välttämättömänä, kun nuorista näin koki vain 15 % (Apunen ym., 2016, Nuorisobarometri, 2017 s. 82–83, mukaan). Tämänhetkisen talousjärjestelmän perustana ja edellytyksenä on kasvu. Se, että suurin osa nuorista ei näe kasvun jatkumista mahdollisena, asettaa nuoret ja nykyisen talousjärjestelmän keskenään ristiriitaiseen arvoasetelmaan. (Nuorisobarometri, 2017, s. 82–83.) Nuorten tulevaisuuskuvat ja arvot näyttävätkin kytkeytyvän yhä enenevässä määrin kulttuuriseen moninaisuuteen, ekologiseen kestävyyteen sekä yhteiskunnan eheyteen ja samalla vähemmän materiaaliseen vaurauteen (Salonen & Konkka, 2017, s. 149). Vaikka voidaan puhua arvojen muuttumi-

sesta, eivät arvot, kuten kauneus, hyvyys, hyvinvointi, totuus tai tasa-arvo, ole muuttuneet. Murros ei ole vain epävarmuutta, vaan murros on mahdollisuus muutokseen. Murroksen aikana monet mahdolliset tulevaisuudet ovat moninaisemmat kuin muulloin. Murroksessa onkin kyseessä lähinnä arvojen tärkeysjärjestyksen muutoksesta (Rubin, 2004b, Rubin, 2004c), mikä on hyvin nähtävissä nykypäivänä ympäristöteemojen korostuessa kaikkialla. Seuraavaksi päätän luvun 2 puhumalla tulevaisuuskuvien moninaisuuksien merkityksestä.

2.5 Monet tulevaisuudet

Ei ole olemassa vain yhtä tulevaisuutta, vaan tulevaisuuksien joukko on moninainen. Niitä rajaavat muun muassa luonnonlait. Mahdolliset tulevaisuudet sisältävät todennäköiset tulevaisuudet, joiden joukossa on enemmän ja vähemmän todennäköisiä sekä toivotumpia ja vähemmän toivottuja tulevaisuuksia. Tulevaisuuteen vaikuttamisen mahdollisuus taas riippuu siitä, kuinka suuri usko ihmisellä on oman toiminnan vaikutuksesta toteutumistodennäköisyyden suuruuteen. (Rubin, 2004a.)

Mikäli ajattelemme ja toimimme vain kohti yhtä tulevaisuutta, tulemme määrittäneeksi tulevaisuuden vain omista lähtökohdistamme. Tulevaisuus on kuitenkin jaettu, joten epäsuorasti yhtä tulevaisuutta kohti toimiessamme tulemme määritelleeksi myös toisten tulevaisuuden. Tällaista voidaan kutsua kolonisoiduksi tulevaisuudeksi. Tulevaisuus on sidoksissa arvoihin, valintoihin ja asenteisiin, jotka puolestaan vaihtelevat sukupolvien, kulttuurien, tieteenalojen sekä kokemusten välillä. (Masini, 1994, s. 8.)

Tulevaisuuskuvat toimivat tulevaisuusajattelun työvälineinä (Rubin & Linturi, 2001), joiden avulla mahdollisuuksia tulkitaan. Ne ovat ajattelun keinoin luotuja mielikuvia vallitsevista asioista, tilanteista ja olosuhteista (Mikkonen, 2000, s. 21). Moninaisten tulevaisuuskuvien rakentamiseksi tarvitaan ymmärrystä sekä nykytilasta että menneestä ajasta. Tämän lisäksi tulee ymmärtää asioiden loogiset seuraamukset ja lopputulemat sekä nähdä tässä hetkessä lähes näkymättömiä muutoksen merkkejä. (Rubin, 2004a.) Moninaisten tulevaisuuskuvien muodostaminen vaatii siis tulevaisuustietoista ja suuntautunutta luovaa ajattelua.

Harjoittelemalla erilaisten tulevaisuuden kuvien muodostamista on mahdollista oppia näkemään vaihtoehtoisia tulevaisuuksia. Tilanteessa, jossa henkilö kohtaa ongelman, johon hän ei löydä ratkaisua aiemman tiedon, kokemusten sekä olettamusten perusteella, on ongelmanratkaisu haastavaa, ellei mahdotonta. Ymmärtämällä, että tulevaisuus ei noudata yhtä määrättyä suuntaa, vaan koostuu moninaisista vaihtoehtoista, on mahdollista nähdä myös vaihtoehtoisia ratkaisuja ja tulevaisuuden kulkuja menettämättä tunnetta omista mahdollisuuksista vaikuttaa tulevaisuuteen. Onon (2003) mukaan tutkimukset ovat osoittaneet, että ihmisillä on taipumus pessimismiin ja kuvitteluun, että

jos menneisyydessä on tapahtunut jotain pahaa, tulee todennäköisesti näin tapahtumaan tulevaisuudessakin. Näitä mielikuvia on pystytty muuttamaan harjoittelemalla vaihtoehtoisten tulevaisuuksien muodostamista. Tutkimukset erilaisista interventioista, joissa on harjoiteltu moninaisten tulevaisuuksien kuvittelemista, ovat muuttaneet ihmisten suhtautumista tulevaisuuteen negatiivisesta kohti positiivisempaa. (Ono, 2003.)

Tieto ympäröivästä maailmasta ei kerro siitä, kuinka moninaisena tulevaisuus nähdään. Päinvastaisesti Ono (2003) havaitsi tutkimuksessaan menneen ja nykyisen tiedon ohjaavan enemmän käsitysten ekstrapolointiin, jolloin tulevaisuudelle nähtiin vaan yksi kulkusuunta, joka määräytyy menneisyyden ja nykyisyyden kehityssuuntien mukaisesti. Tämä johtaa lopulta siihen, että positiivinen menneisyys ja nykyisyys ovat ainut keino nähdä lineaarisesti tulevaisuus yhtä positiivisena, koska ekstrapolaatiolla tuotetut itseltään selvät tulevaisuudet johtavat helposti lopulta negatiivisiin tulevaisuuskuviin (Hutchinson, 1996, Onon, 2003, mukaan). Hutchinson (1996, Onon 2003 mukaan) korostaa vaihtoehtoisen tulevaisuusajattelun tärkeyttä, jonka avulla ihmisen on mahdollisuus ymmärtää, että tulevaisuus luodaan eikä se vaan tapahdu. On siis erityisen tärkeää lisätä lasten ja nuorten ymmärrystä moninaisesta tulevaisuudesta ja vaihtoehtoisten tulevaisuuskuvien luomisen tärkeydestä. Osa tulevaisuuskuvista on toivottavampia kuin toiset riippumatta menneisyyden ja nykyisyyden olosuhteista. (Ono, 2003; Masini, 1994, s. 128.)

Tulevaisuuden näkeminen itsestäänselvyytenä ja sen kyseenalaistamattomuus rajaavat tulevaisuudennäkymiä, jolloin vääjäämättömyydestä tulee realismia. Odotukset tulevaa kohtaan vahvistuvat siitä, mitä nykyisyydessä tehdään tai ei tehdä. Tulevaisuuskuvat ovat näin ollen keskeisessä roolissa määriteltäessä, mitä pidetään todellisena ja mahdollisena sekä mikä koetaan tekemisen arvoiseksi ja mitä ei. Huolimatta siitä, emme tietoisesti ajattelisi tulevaisuutta, saatamme tehdä tiedostamattomia päätelmiä siitä. (Hutchinson, 1996, s. 2.)

Vaikka haaveet ja positiiviset tulevaisuuskuvat ovat merkityksellisiä, ei pelkillä haaveilla saada aikaan toivottua tulevaisuutta. Tarvitaan myös tarkoituksenmukaista toimintaa, jotta toivotusta voi tulla toteutunut tulevaisuus. Tällaista toimintaa eivät määritä vain yksilön tavoitteet, vaan myös yhteiskunnalliset sekä luonnon sanelemat reunaehdot, jotka huomioon ottaen yksilön tulee pystyä toimimaan. (Dator, 2002, s. 8.) Tätä voidaan nimittää ja käsitteellistää toimijuudeksi, joka tässä työssä määritellään tarkoituksenmukaiseksi tulevaisuuteen suuntautuvaksi toiminnaksi, jossa ihminen vaikuttaa omilla valinnoillaan ja päätöksillään suotuisasti niin omaan kuin yhteiseen kestävään tulevaisuuteen. Seuraavaksi luvussa 4 avaan tulevaisuuskuvien ja toimijuuden yhteyttä.

3 Tulevaisuuskuvat ja toimijuus

Tässä luvussa avaan toimijuuden kompleksista käsitettä sekä tapoja, miten sitä on selitetty. Tämän jälkeen rakennan synteesiä toimijuuden käsitteen ja tulevaisuuskuvien välille, jolla perustelen myös tutkimukseni lähtökohdat: toimijuuden tutkimisen tulevaisuuskuvien/puheen pohjalta. Perehdyn vielä tarkemmin eri tulevaisuuteen liitettyihin valmiuksiin sekä niiden taustalla nähtäviin ominaisuuksiin. Tämä auttaa minua tunnistamaan ne osakokonaisuudet, jotka osaltaan vaikuttavat toimijuuden rakentumiseen. Lopuksi avaan tulevaisuuskasvatuksen tavoitteita, joiden ytimessä on myös toimijuuden tukeminen sekä mahdollistaminen.

3.1 Mitä on toimijuus?

Toimijuus (*agency*) on käsitteenä hyvin ajankohtainen, ja se liitetään moniin asiayhteyksiin puhuttaessa aktiivisen kansalaisen rooleista (POPS, 2014) tai yksilön kyvyistä (Bandura, 1989). Usein toimijuus määritellään kasvavan ihmisen ominaisuudeksi ja kyvykkyydeksi, jota tukemalla saavutetaan pystyvyyttä, kyvykkyyttä ja toimintakykyä vaihtelevissa tulevaisuuden tilanteissa. Toimijuuden tukeminen linkittyy vahvasti kasvatus- ja koulutustoimintaan. Ajatus toimijuuden tukemisesta koulutuksessa ei kuitenkaan ole tämän päivän keksintö, vaan tämä yhteys on nähty jo valistuksen ajoilta lähtien muun muassa Immanuel Kantin puheissa (Biesta & Tedder, 2007). Käsitteenä sen ajankohtaisuus voidaan todeta tarkastelemalla muun muassa opetussuunnitelmia. Vuoden 2004 opetussuunnitelmassa (POPS, 2004) sanaa toimijuus ei ole vielä käytetty ollenkaan. Oppilas nähdään aktiivisena toimijana muutamaan oppiaineeseen liitetyn tavoitteen kohdalla, mutta maininnat näidenkin osalta jäävät vielä vähäisiksi. Sen sijaan tuoreimmassa opetussuunnitelmassa (POPS, 2014) toimijuuden ja toimijan -käsitteet ovat varsin keskeisissä rooleissa.

Toimijuus hohkaa siis voimakkaasti ajan henkeä. Tässä ajassa on käsillä paljon muutosta ja murrosta, jotka aiheuttavat sen, että tulevaisuus näyttäytyy epävarmempana verrattuna sellaisiin ajanjaksoihin, jolloin muutosvoimat eivät tunnu niin voimakkaina (Rubin, 2004c). Muun muassa ilmastonmuutos ja yhteiskuntarakenteiden muutos (informaatioyhteiskunta) ovat johtaneet tilanteeseen, jossa ihmisen on määriteltävä perustavanlaisia toimintoja uudestaan (Tolppanen, Aarnio-Linnanvuori, Cantell & Lehtonen, 2017). On muutettava yli satavuotista ajattelumallia kasvun ja kehityksen välttämättömyydestä (Mannemaa, 1993, s. 182) ja samalla ratkaistava tämän ajattelumallin tuomia ongelmia (Rubin, 2004b), ei vain paikallisesti vaan myös globaalilla tasolla. Tässä kohdassa nostetaan usein esille toimijuus, jolla pyritään vastaamaan muutostarpeeseen ja

sen avulla määritellään ominaisuuksia, joilla toimintaan, ja muutokseen kyettäisiin myös epävarmuuden aikoina.

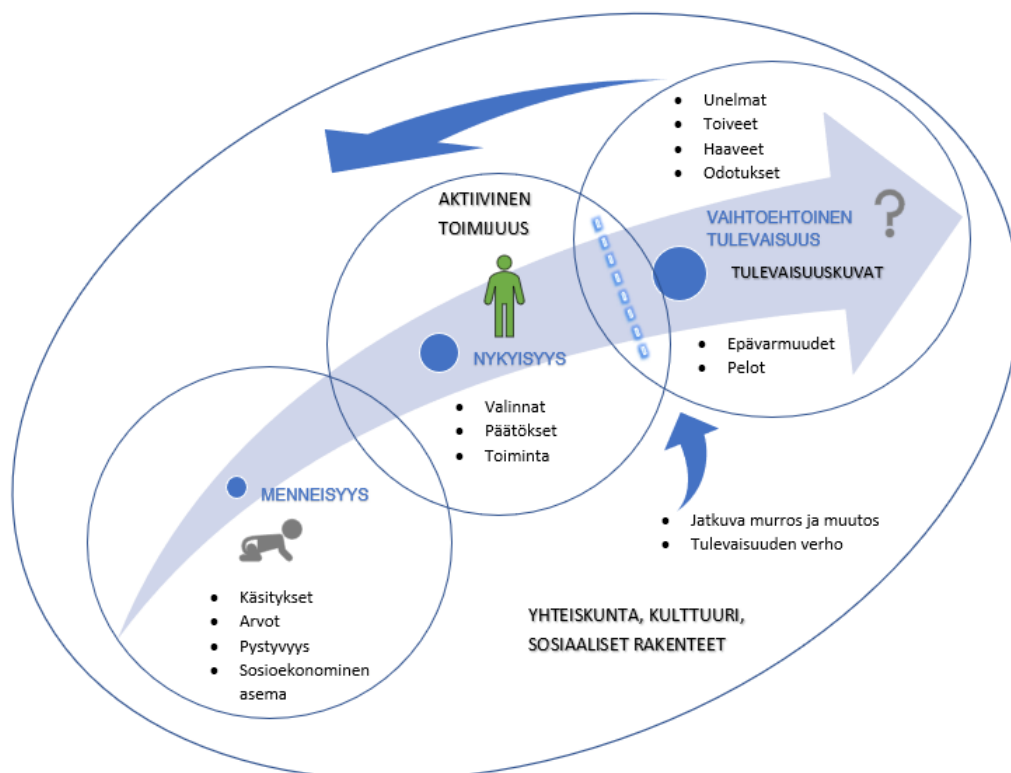
Toimijuus tähtää siis vahvasti tulevaisuuteen. Opetussuunnitelmassa toimijuuden tukemisella pyritään aktiiviseen kansalaisuuteen sekä demokratian ylläpitoon (POPS, 2014, s. 17). OECD:n (2018, s. 4) linjaamana toimijuuden tukemisella tähdätään tulevaisuuteen suuntautumiseen, muutosvalmiuteen sekä vaikuttamiseen. Hoffman ja Rainio (2007) kuvaavat toimijuutta yksilön tai yhteisön mahdollisuudeksi sekä haluksi vaikuttaa ja muuttaa ympäröiviä olosuhteita. Myös Rajala (2016, s. 31) näkee toimijuudessa vahvasti vaikuttamisen ja muutoksen aspekteja: hän määrittää toimijuuden kyvyksi vaikuttaa ja muuttaa toimintoja sekä sosiaalisia olosuhteita. Toimijuuteen liittyy myös toimijan aktiivinen rooli ja vastuunotto omasta elämästään (Lipponen & Kumpulainen, 2011). Näin ollen siihen linkittyy vahvasti elämänmittainen oppiminen sekä aktiivisena ja vastuullisena kansalaisena toimiminen, joilla kaikilla voidaan nähdä olevan selkeä yhteys sellaiseen toimintaan, jota tarvitaan muuttuvassa ja epävarmassa tulevaisuudessa. Toimijuutta pidetään usein välttämättömänä osana sosiaalisia rakenteita, koska ne muokkaavat rakenteita ja rakenteet toimintaa (Rajala, 2016, s. 31). Vaikka toimijuudessa keskeisinä tekijöinä ovat yksilön kyvykyys ja toimintakyky, jotka mahdollistavat rakenteisiin vaikuttamisen (Lipponen & Kumpulainen, 2011), ei toimijuus kuitenkaan rajoitu pelkäksi yksilön ominaisuudeksi, vaan se liitetään tilanteeseen, jossa se ilmenee (Biesta & Tedder, 2007).

Emirbayer ja Mische (1998) kuvaavat toimijuutta ajallisena sosiaalisen sitoutumisen prosessina. Heidän mukaansa toimijuuteen liittyvät menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus. Toimijuudessa yhdistyvät tietoisuus menneisyydestä ja sille tyypillisistä näkökulmista. Samalla toimijuus suuntautuu tulevaisuuteen ja kykyyn kuvitella vaihtoehtoisia tulevaisuuksia. Nykyhetkessä toimijuus ilmenee kykenä kontekstualisoida menneitä tapoja ja tulevaisuuden kuvia epävarmuustekijöistä huolimatta. (Emirbayer & Mische, 1998.) Toimijuus on metaforana työkalu, jonka käyttöohjeet (menneisyys) ja toimintatarkoitukset (nykyisyys) on syytä tuntea. Tämän työkalun avulla voidaan rakentaa ja muokata tulevaisuutta, ja mitä paremmin työkalua osaa käyttää, sitä helpompi sen avulla on työskennellä kohti toivottua tulevaisuutta. Tutkimuksessani pohjaan Emirbayerin ja Mischen (1998) tapaan hahmottaa toimijuutta, koska erityisesti tässä varsin kattavassa kuvauksessa nähdään toimijuus kolmen eri aikaulottuvuuden – menneisyyden, nykyisyyden sekä tulevaisuuden – muodostumana. Toisin sanoen se, miten ihminen eri aikoina ja tilanteissa kykenee toimimaan sekä saamaan aikaan muutosta, riippuu siitä, millaisena hän kokee suhteensa menneisyyteen, nykyisyyteen ja tulevaan. Seuraavaksi avaatan tarkemmin tulevaisuuskuvien ja toimijuuden yhteyttä.

3.2 Toimijuuden ja tulevaisuuskuvien yhteys

Suhtautuminen tulevaisuuteen paljastaa monesti yksilön ajatukset omasta asemastaan yhteiskunnassa sekä kuvauksen omista mahdollisuuksista (Rubin, 2013). Sen lisäksi, että yksilön tulevaisuuskuvat määrittävät usein asenteen tulevaisuutta kohtaan, määrittävät ne myös nykyistä toimintaa (Ono, 2003), minkä vuoksi niillä on suora vaikutus myös toimijuuden kehittymiselle. Toimijuudella on kohde: tulevaisuus ja ehkä tarkemmin tulevaisuuden yhteiskunta. Tämä tekee ilmiöstä entistäkin monimutkaisemman. Pitäisi kyetä määrittämään ensin tulevaisuuden yhteiskunnassa tarvittavat taidot, sillä nämä määrittävät myös sitä, mitä toimijuudelta halutaan. Toimijuus onkin sosiaalisesti konstruoitu käsite, joka pitää sisällään kyvyn vastata tulevaisuuden odotuksiin ja haasteisiin. Aktiivinen toimijuus ilmentyy tässä hetkessä, ja sen ”suuruuteen” vaikuttavat niin menneisyydessä muodostuneet käsitykset ja arvot kuin tulevaisuuden odotukset ja pelot.

Kuva 2 havainnollistaa toimijuuden ja tulevaisuuskuvien suhdetta, joka on ilmiönä hyvin kompleksinen. Koska tulevaisuuteen ei ole pääsyä, tutkitaan tulevaisuutta nykyisyydessä ilmenevinä aikomuksina, mahdollisuuksina, unelmina, toiveina ja pelkoina. Nämä taas vaikuttavat päätösten ja valintojen perusteisiin ja tätä kautta toteutuviin tulevaisuuksiin. (Rubin, 2013.) Toimijuus on siis kyvykkyyttä toimia nykyhetkessä. Siihen vaikuttavat kaikki ajalliset dimensiot: menneisyys, nykyisyys sekä tulevaisuus.

Kuva 2. Toimijuuden ja tulevaisuuskuvien keskinäinen suhde sekä niihin vaikuttavat yksilölliset, yhteiskunnalliset ja ajalliset tekijät.

Lapsuus on merkityksellinen elämävaihe, jossa rakentuvat elämän peruslähtökohdat: arvot ja käsitykset hyvästä elämästä. Menneisyys muokkaa erityisesti käsityksiä pystyvyydestä ja uskosta omiin kykyihin (Bandura, 1989), joiden on tutkimuksissa osoitettu olevan suhteellisen pysyviä (Dweck, 2006; Mercer, 2012). Kuvassa 2 nykyisyydessä ilmevä aktiivinen toimijuus rakentuukin siis osaltaan näistä käsityksistä sekä arvoista ja sosioekonomisista lähtökohdista. Usko omiin kykyihin vaikuttaa ajattelutapaan ja näin ollen myös siihen, millaisia tavoitteita asetetaan sekä millaisilla valinnoilla niihin koetaan pyrkiä (Bandura, 1989).

Menneisyyden ohella tulevaisuuskuvat vaikuttavat nykyhetkeen. Tulevaisuus on kuitenkin vaihtoehtoinen, eli sen suunnasta ei ole varmuutta. Tulevaisuus on läsnä nykyisyydessä haaveiden, toiveiden ja pelkojen kautta, jotka nekin siis vaikuttavat aktiiviseen toimijuuteen. Toisaalta tulevaisuuteen liittyy ajatus epäjatkomosta, jolloin asiat eivät kytkeydy toisiinsa aina odotetulla tavalla. Ajallemme ominaiset murrokset, kuten yhteiskuntarakenteiden muutos, johtavat tapojen, tottumusten ja arvojen vähittäiseen muuttumiseen, mikä luo painetta ja muutostarvetta niin nykyisyydelle kuin tulevaisuudellekin.

Aina kun tutkitaan tulevaisuuksia, ollaan tekemisissä ennakoimattomuuden kanssa. Kuvassa 2 käyttämälläni käsitteellä *tulevaisuuden verho* kuvataan tätä: verhojen välistä pilkistää jo tulevaisuus; toisaalta verhot myös peittävät näkymän tulevaan. Mitä suurempia muutokset ovat, sitä vaikeampaa on ennakoida tulevaisuutta. Toimijuudessa näin ollen yhdistyvät eri aikaulottuvuuksien – menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden – vaikutukset, jotka ilmenevät pistemäisessä nykyhetkessä aktiivisena toimijuutena.

Toimijuuden ja tulevaisuuskuvien käsitteet siis kietoutuvat tiiviisti toisiinsa ja niiden vaikutukset ulottuvat molempiin suuntiin. Toimijasta tulee tulevaisuuden muutosagentti (OECD, 2018, s. 4), joka toimiakseen tarvitsee kykyä nähdä positiivisia vaikuttamisen paikkoja voidakseen nykyisyydessä tehdä valintoja ja kokea pystyvyyttä muutosten edessä. Odotukset, halut ja toiveet edustavat myös niitä kykyjä ja mahdollisuuksia, joilla nuoret kokevat voivansa vaikuttaa tulevaisuuteen. Näin ollen tulevaisuuskuvat muovaavat tapoja, joilla nuoret nykymaailmassa toimivat. (Cuzzocrea & Mandlichin, 2016.)

Ono (2003) tutki eri näkökulmista tulevaisuuskuvien muodostumiseen vaikuttavia tekijöitä, kuten viestilähteitä, niihin liittyviä arvoja sekä tulevaisuuskuvien ja nykyisyyden välistä suhdetta. Tutkimukseen osallistuneet nuoret näkivät pääosin oman tulevaisuutensa positiivisena ja kokivat voivan vaikuttaa siihen. Ono (2003) kertoo nuorten kuvanneen itseään ”oman positiivisen tulevaisuutensa toimijoina”. Sen sijaan negatiivisen tulevaisuuden tekijöinä kuvataan ”muuta”. Tämä tulos vahvistaa olettamusta, että omien

mahdollisuuksien näkeminen ja positiiviset tulevaisuuskuvat ovat keskeisessä roolissa toimijuuden kehittymisen kannalta.

Tulevaisuuskuvia tutkittaessa kiinnostuksen kohteena on myös yksilöllinen vaihtelu. Tutkijoita esimerkiksi kiinnostaa, mitkä tekijät selittävät, että tietyillä ihmisillä tulevaisuuskuvat poikkeavat joistain muista ihmisistä. (Dator, 2002, s. 7.) Tulevaisuuskuvien muotoutumiseen vaikuttaa monet tekijät ympärillämme. Ajatukset ja käsitykset muodostuvat kokemusten ja tapahtumien myötä. Oma toimijuus on kriittisessä roolissa siinä, millä tavoin yksilö kokee voivansa vaikuttaa aktiivisesti kohti haluttua tulevaisuutta, vaikka vallalla olisi myös negatiivisia vaihtoehtoja tulevalle. Keskeistä on, kokeeko yksilö pystyvyyttä ja onko omilla valinnoilla ja päätöksillä merkitystä.

Nuorten toimijuutta ja osallisuutta tuleekin tukea kutsumalla nuoret mukaan tulevaisuutta koskevaan keskusteluun ja päätöksentekoon (Heikkilä ym. 2017, s. 66). Tätä kautta nuoret voivat kokea oman toimintansa merkitykselliseksi ja nähdä omien toimiansa vaikuttavan tulevaisuuden suuntaan. Seuraavaksi käsittelen tarkemmin erilaisia tulevaisuuteen liitettyjä valmiuksia, jotka monilta osin linkittyvät voimakkaasti myös toimijuuteen. Näin ollen nämä tulevaisuuteen liitettyt valmiudet voidaan nähdä osana myös toimijuuden rakentumista.

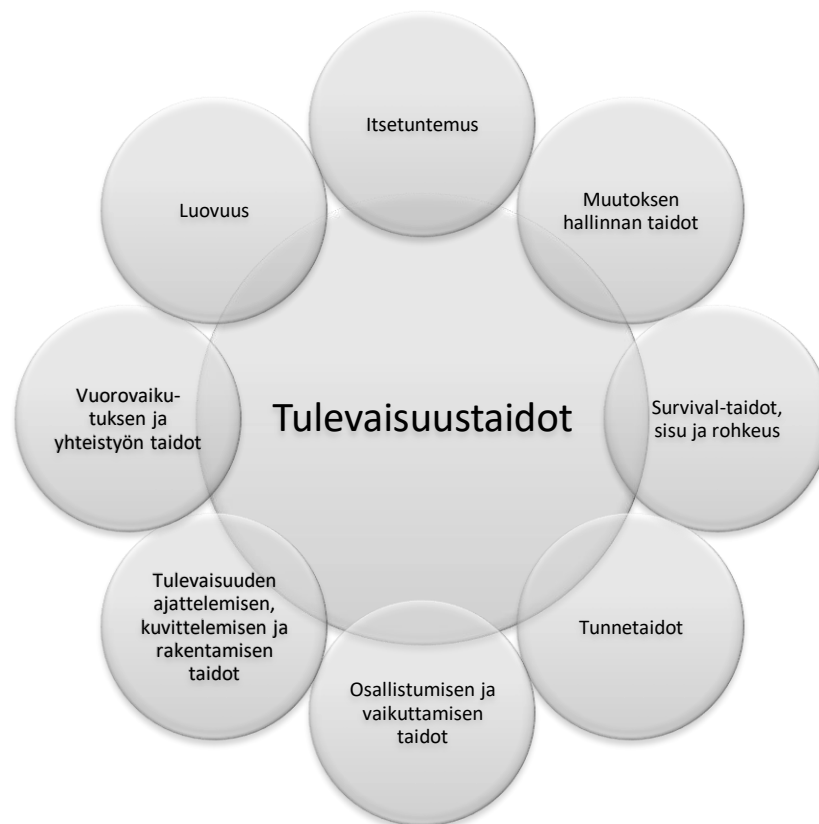
3.3 Tulevaisuuteen liitettyt valmiudet osana toimijuutta

Mikkonen (2000) on väitöskirjassaan tutkinut nuorten tulevaisuusvalmiutta, joka käytännössä tarkoittaa valmiutta toimia kohti haluttua tulevaisuutta. Tämän tukemisen Mikkonen määrittää tulevaisuuskasvatuksen päätehtäväksi. (Mikkonen, 2000, s. 38, s. 177.) Sekä tulevaisuusvalmiudella että toimijuudella tarkoitetaan nykyhetken valmiutta ja sen kytköstä tulevaisuuden tekoihin. Nuoren tulee siis kokea riittävää kyvykkyyttä toimia kohti tavoitteitaan, jotta toimijuus voisi toteutua. Toimijuuteen näin ollen vaikuttavat nuoren haaveet ja toiveet tulevaisuutta kohtaan ja se, missä linjassa ne ovat toimijuuden ja/tai tulevaisuusvalmiuksiksi määriteltujen ominaisuuksien kanssa. Myös arvot linkittyvät toimijuuteen ottamalla kantaa muun muassa aktiivisen kansalaisen rooliin sekä yhteiskunnalliseen vastuullisuuteen. Toimijuudesta muotoutuu eräänlainen yhteiskunnallisesti määritetty ja tavoiteltava hyvän elämän ideaali (Häkkinen & Salasuo, 2017), jonka tavoiteisiin ja arvoihin nuori peilaa itseään ja näin muodostaa käsityksen itsestään toimijana. Seuraavaksi esittelen keskeisimpiä tulevaisuuteen liitettyjä valmiuksia ja lopulta teen yhteenvedon, jolla osoitan näiden kietoutumista osaksi toimijuuden kompleksista käsitettä.

Tulevaisuusvalmius (*future readiness*)

Mikkonen (2000) määrittää tulevaisuusvalmiuden valmiudeksi toimia nykyisyydessä siten, että tulevaisuuden muotoutumiseen koetaan voivan tietoisesti vaikuttaa. Lisäksi se on kykyä toimia ja kohdata tulevaisuus mahdollisimman luontevasti. Mikkosen mukaan asennoituminen tulevaisuutta kohtaan (optimismi – pessimisti) on keskeinen tulevaisuusvalmiuden osa-alue, jota voidaan kehittää sekä tulevaisuustietoisuutta että tulevaisuusajattelun taitoja harjoittelemalla. (Mikkonen, 2000, s. 20, s. 39.) Tulevaisuusvalmiuden osa-alueita ovat tiedolliset ja taidolliset kuin myös emotionaaliset sekä toiminnalliset valmiudet. (Mikkonen, 2000, s. 40.)

Opetushallituksen 2000-luvun alussa toteuttamassa Tulevaisuuskasvatus-hankkeessa (Halinen, 2007) tavoitteeksi määriteltiin oppilaiden kehityksen tukeminen vahvistamalla tulevaisuuden yhteiskunnan edellyttämiä valmiuksia. Näitä valmiuksia kutsuttiin tulevaisuusvalmiuksiksi, jotka määriteltiin liittyviksi ajatteluun, taitoihin sekä tekoihin. Kuvasssa 3 on esitetty hankkeessa määritetyt tulevaisuuden taidot, jotka linkittyvät voimakkaasti tulevaisuusvalmiuteen, sillä nämä taidot nähdään selviytymiskeinoina muuttuvassa maailmassa ja vaihtoehtoisten tulevaisuuksien kohtaamisessa. (Halinen, 2017, s. 9, s. 17–18.)

Kuva 3. Tulevaisuustaidot (Halinen, 2007, s. 19).

Tulevaisuusvalmiutta on ymmärtää menneisyyttä ja kykyä ajatella tulevaisuutta ja sitä kautta valmiutta kohdata millainen tulevaisuus tahansa. Se on myös kykyä vaikuttaa nykyhetkessä tehtyjen toimintojen, joita kirjoittajat määrittävät tulevaisuusteoiksi, kautta tulevaisuuden muodostumiseen. Tulevaisuusvalmius vaatii kykyä pohtia vaihtoehtoisia tulevaisuuksia, jotka kehittävät arvoihin linkittyvää tulevaisuusajattelua. (Halinen, 2007, s. 17–18.)

Tulevaisuustietoisuus (*future consciousness*)

Tulevaisuustietoisuus on ihmisajalle tyypillinen ominaisuus. Vaikka tulevaisuus ei ole aistien tai muistin kautta havaittavissa, se on olemassa tietoisuuden kautta. (Malaska, 2013, s. 14.) Tietoisuus tulevaisuudesta liittyy aikakäsityksen rakentumiseen, joka liittyy lapsen kehitykseen osana kognitiivisen kehityksen prosesseja (Piaget & Inhelder, 1977).

Tulevaisuustietoisuudella tarkoitetaan ymmärrystä, joka huomioi valintojen, tekojen ja päätösten vaikutukset tulevaisuuden muotoutumiseen (Mikkonen, 2000, s. 23). Lombardo (2010) puhuu tulevaisuustietoisuudesta ymmärryksenä ja tietoisuudesta tulevaisuudesta, joka pitää sisällään myös ajatuksen toiminnasta, jolla voidaan tietoisesti vaikuttaa tulevaisuuteen. Myös Mikkonen (2000, s. 20) liittää tulevaisuustietoisuuden käsitteeseen toiminnallisen ulottuvuuden. Hän yhdistää tulevaisuustietoisuuden käsitteeseen sekä yksilön käsitykset itsestään toimijana että hänen kokemansa mahdollisuudet tulevaisuuteen vaikuttamisesta. Lombardo (2010) näkee kehittyneen tulevaisuustietoisuuden sekä viisauden välillä vahvaa yhteyttä. Viisauden hän yhdistää elinikäisen oppimisen ajatukseen, joka on luonteeltaan holistiseen ja soveltavaan ymmärrykseen pyrkivää. Näin käsitykset tulevaisuustietoisuudesta liittävät sen tiivistä osaksi toimijuutta.

Tulevaisuustietoisuuteen liittyy myös arvorationaalinen tietoisuus eli ymmärrys siitä, kuinka arvot vaikuttavat valintoihin, päätöksiin ja tekoihin. Arvojen arviointiin liittyvät puolestaan eettiset kyvyt ja valmiudet jäsentää omia ja toisten arvoja sekä nähdä niiden kytkeytyminen toisiinsa. Mikkosen (2000) mukaan tulevaisuustietoisuus sisältääkin niin tiedollisia, toiminnallisia kuin emotionaalisia osa-alueita. (Mikkonen, 2000, s. 26.)

Tulevaisuusajattelu (*future thinking*)

Kuten tulevaisuustietoisuus on myös tulevaisuusajalukin ihmiselle tyypillistä. Masini (1994, s. 2) kuvaa tulevaisuusajattelulla ihmiselle tyypillistä tarvetta kytkeä ajattelu ja olemassaolo ajalliseksi jatkumoksi, jossa menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus kytkeytyvät toisiinsa. Masini (1994) luonnehtii tulevaisuusajattelua myös valinnaksi, joka yksilön ja yhteiskunnan tulee tehdä: ajatellaanko tulevaisuutta ja sitä, miten nykyiset teot vaikuttavat tulevaan, vai pidetäänkö ajatukset vain nykyhetkessä. Bellin (2002, s. 34)

mukaan tietoinen tulevaisuusajattelu auttaakin ihmisiä ottamaan vastuuta omista valinnoista ja teoistaan.

Mikkonen (2000, s. 18) määrittää tulevaisuusajattelun keinoksi ja välineeksi, jolla hankkia, hahmottaa ja arvioida tulevaisuutta koskevaa tietoa. Tulevaisuusajatteluun vaikuttaa näin ollen henkilön maailmankuva ja siihen liitetyt tiedot ympäristöstä, jotka toimivat sisäisinä malleina, joita voidaan yleistää erilaisiin tilanteisiin. Näiden avulla taas rakennetaan vaihtoehtoisia tulevaisuuskuvia. (Halford, 1993, Mikkosen, 2000, s. 19 mukaan.)

Tulevaisuusajattelu voidaan jäsentää analyyttisenä, luovana ja soveltavana taitona, joka voidaan tarkemmin määrittää muun muassa loogiseksi ja kriittiseksi ajatteluksi, luovaksi ja soveltavaksi ajatteluksi sekä filosofiseksi ajatteluksi. Mikkosen (2000, s. 19) mukaan looginen ja luova ajattelu auttaa skenaarioiden rakentamisessa, ja kriittinen ajattelu antaa työkaluja näiden arviointiin. Filosofinen ajattelu puolestaan auttaa ymmärtämään perusteluita ja loogisuutta sekä ottaa huomioon myös eettiset näkökulmat. Taitojen lisäksi vaaditaan tiedollista aineista, jota edellä mainituilla taidoilla jäsennetään. Tulevaisuusajattelu voidaan siis ymmärtää yksilön kyvyksi käyttää ajattelun taitoja tulevaisuussuuntautuneesti. (Mikkonen, 2000, s. 19–20.) Keskeisessä roolissa ovat myös ajalliseen muutokseen liittyvät ilmiöt ja syy-seuraussuhteiden ymmärtäminen. Tämän vuoksi sekä nykyinen että historiallinen tieto ovat keskeisessä roolissa osana tulevaisuusajattelun taitoja. (Niiniluoto, 1999.)

Arvot

Koska tulevaisuus on jatkumo, jonka toteutumiseen voidaan omilla valinnoilla vaikuttaa, on näihin valintoihin vaikuttaminen pohjimmiltaan arvoihin liittyvää (Mikkonen, 2000, s. 38). Tulevaisuuden kannalta on keskeistä tunnistaa omat perusarvot sekä pohtia niiden merkitystä tulevaisuuden rakentumiselle. On myös tärkeää tiedostaa muiden arvoja sekä kyetä arvioimaan niiden merkityksiä tulevalle sekä pystyä arvottamaan valintoja ja pohtia niiden vaikutuksia. (Mikkonen, 2000, s. 49.)

Yhteiskunnallisiin murrosvaiheisiin liittyy väistämättä muutos. Näissä murrosvaiheiden muutoksissa on kyse vanhoista malleista ja arvoista luopumisesta. Vain tätä kautta voi syntyä jotain uutta. Uusien rakenteiden luominen ja vanhoista luopuminen tuntuu tosin olevan ihmiselle hyvin hankalaa, ja olemassa olevat rakenteet halutaankin nähdä pysyvinä ja muuttumattomina. (Mannermaa, 1993, s. 179–180.) Nykyajassa voimakasta murrospainetta aiheuttavat ihmisen ongelmallinen luontosuhde, teollisen yhteiskunnan muuntuminen informaatioyhteiskunnaksi sekä globalisoituminen. On siis aika luopua vanhasta ja rakentaa uutta. Länsimaisessa yhteiskunnassa jo yli 200 vuotta val-

linnut aineelliseen kasvuun perustunut arvomaailma vaatii siis muutosta. Tällainen ajattelu, jossa kehitys ja edistys on ymmärretty samaksi asiaksi kuin aineellinen kasvu, on Mannermaan (1993, s. 182) sanoja lainaten aikansa elänyttä ja jopa vahingollista. Ajattelun muutosta kestävään suuntaan on kuitenkin jo nähtävissä nuorissa (Nuorisobarometri, 2017, s. 82–83). Tämä kertoo arvomaailman muuntumisesta. Muutos on tosin hidasta, eikä arvoriistiriidoilta voida välttyä monien sukupolvien kohdatessa ajan murroksen.

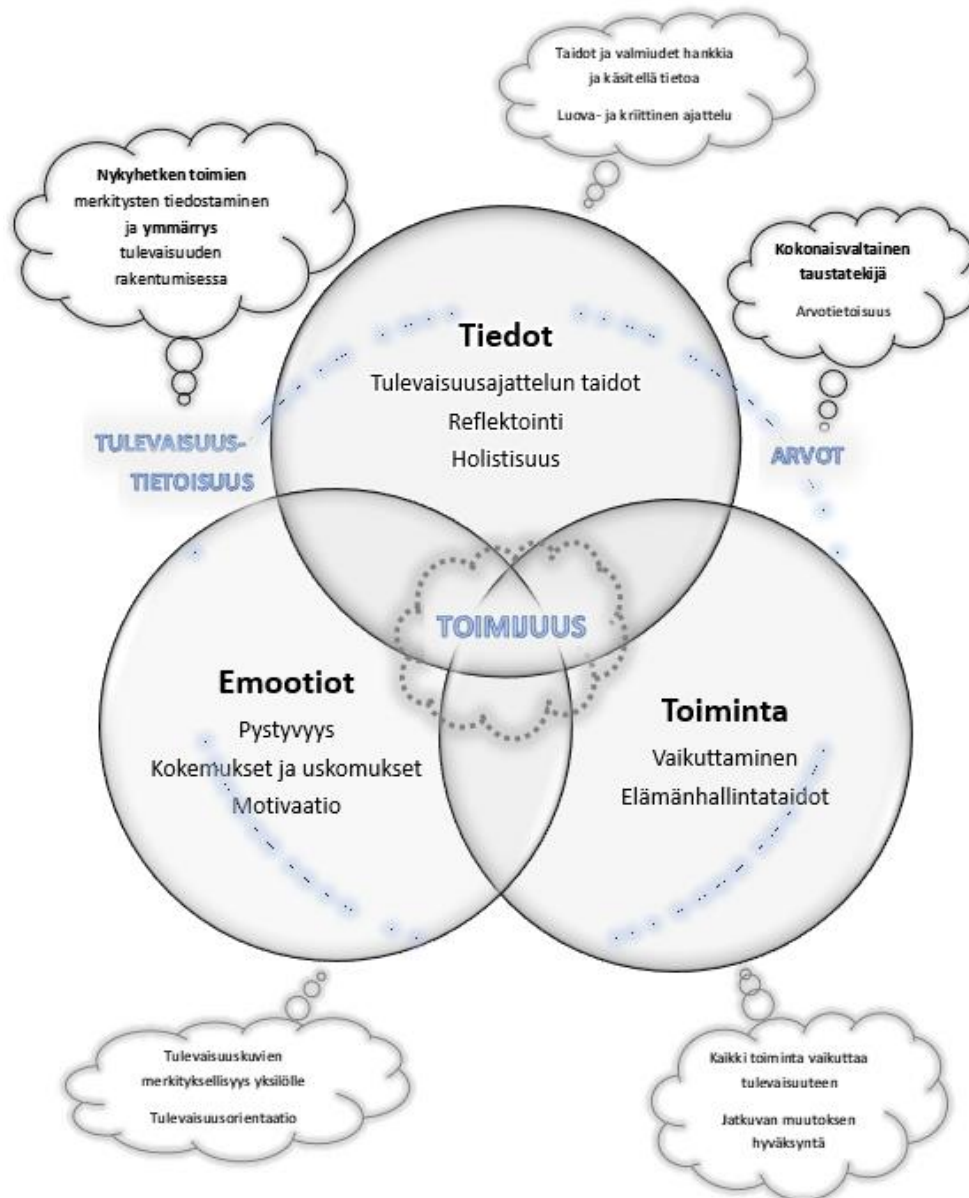
Tulevaisuuskuvista erityisesti toivotuimmat perustuvat arvoihin. Subjektiivisuuden vuoksi tulevaisuuskuvista tulisi aina keskustella yhteiskunnallisesti eri ryhmien välillä (Hicks & Holden, 1995, s. 23–25), jotta vältytään tulevaisuuden kolonisoitumiselta (Masini, 1994, s. 8) eli siltä, että se rakennetaan jonkun muun antamana, ei itse vaikuttamalla siihen (Inayatullah, 1998, s. 388). Keskustelemalla erilaisten arvovalintojen vaikutuksesta tulevaisuuteen voidaan arvottaa erilaisten kehityslinjojen vaikutusta sekä toivottavuutta (Hicks & Holden, 1995, s. 23–25). Koulukontekstissa näihin erilaisiin tulevaisuuskuviin liittyvät arvokeskustelut antavat mahdollisuuden selkeyttää nuoren omaa arvomaailmaa sekä tehdä näkyväksi tekojen ja valintojen vaikutusta tulevaisuuden muotoutumiselle (Mikkonen, 2000, s. 21).

Yhteenveto: tulevaisuuteen liitetyt valmiudet osana toimijuutta

Mikkonen (2000, s. 45) pyrki tutkiessaan nuorten tulevaisuuskuvia ja tulevaisuusvalmiutta löytämään mahdollisia yhteyksiä toiveikkuuden, toiminnallisuuden ja kognitiivisten sisältöjen välille. Nojaan työssäni pitkälti Mikkosen (2000) käyttämään viitekehykseen sekä täydennän sitä muilla aiheita tukevilla tutkimuksilla. Kuvassa 4 on yhdistetty edellä mainitut tulevaisuuteen liitetyt valmiudet yhteen sekä esitetty niiden välisiä vuorovaikutus- ja syy-seuraussuhteita. Näiden eri tulevaisuusvalmiuksien yhtenäisvaikutuksesta voidaan nähdä syntyvän aktiivista toimijuutta. Valmiudet jo käsitteenä viittaa ominaisuuksien joukkoon, joka voi parhaimmillaan – oikeiden palasten lokshtaessa kohdilleen – konkretisoida toiminnaksi, jonka taustalla voidaan nähdä olevan toimijuutta.

Tulevaisuusvalmiudesta puhuttaessa tiedollinen osuus nähdään usein kaiken perustana, jota ilman muiden elementtien on hankala toteutua. Tiedollinen perusta luo valmiuksia tulevaisuusajattelun kehittymiselle sekä auttaa luomaan ymmärrystä siitä, kuinka asioihin voi vaikuttaa. Se siis sisältää tiedot nykyisyydestä ja tulevaisuudesta sekä kyvyt ja valmiudet hankkia ja käsitellä tietoa. (Mikkonen, 2000, s. 41.) Tiedollisen näkökulman keskiössä ovat kognitiiviset tulevaisuusajattelun taidot mahdollistavat uhkaavien tulevaisuuskuvien havaitsemisen, ja samalla lähestymällä niitä kokonaisvaltai-

sesti ne antavat valmiuksia toimia epävarmuuksista huolimatta. (Remes, 1993, Mikkonen, 2000, s. 42 mukaan.) Tulevaisuusajatteluun liitettävä luova ajattelu auttaa visioimaan ja keksimään moninaisia vaihtoehtoisia ratkaisuja niin nykyisiin kuin mahdollisiin tuleviin haasteisiin (Mikkonen, 2000, s. 42). Tulevaisuusajattelun taidot luovatkin tutkimusten mukaan joustavuutta, joka auttaa suhteutumaan optimistisesti tulevaisuuteen (Mikkonen, 2000, s. 42–43). Tätä kautta tieto luo pohjaa ja mahdollisuuksia toiminnalle.

Kuva 4. Toimijuuden yhteys tulevaisuuteen liittyviin valmiuksiin.

Emootiot puolestaan vaikuttavat toimintaan joko edistävästi tai lamaannuttavasti. Entiset kokemukset, uskomukset, pystyvyyden tunne sekä käsitykset itsestä vaikuttavat yksilön toiveikkuuteen, jota usein arvioidaan optimistisuuden ja pessimistisyyden kautta. Emoo-

tiot määrittävät näin ollen yksilön suhtautumista tulevaan (tulevaisuusorientaatio). Tulevaisuuskuvien laatu ja tulevaisuusorientaatio vastaavat taas toisiaan. Se, mitä merkityksiä tulevaisuudelle annetaan ja kuinka tärkeinä tulevaisuuskuvia pidetään, vaikuttaa siis tulevaisuuteen suuntautuvaan aktiiviseen toimintaan (Rubin, 2004a).

Emotionaalisessa näkökulmassa keskeisenä ovat kokemukset ja uskomukset, jotka vaikuttavat toimintaan ja innostuneisuuteen hankkia tietoa ja kehittää taitoja. Emootioilla on näin ollen yhteys yksilön motivaation, johon vaikuttavat tahto toimia sekä luottamus omiin kykyihin (ks. Bandura, 1989). Haaveet ja toiveet heijastuvat tulevaisuuskuvissa. Keskeistä onkin se, millaisena yksilö kokee vaihtoehtoisten tulevaisuuskuviansa – haaveiden, pelkojen sekä unelmien – merkityksen omassa elämässään (Rubin 1995, Mikkonen 2000, s. 43 mukaan). Se, miten yksilö kokee haaveet, on kiinni myös siitä, miten hän uskaltaa niitä kokea. Tämä kertoo siis yksilön tulevaisuusorientaatiosta: kuinka läheiseltä tai kaukaiselta tulevaisuus tuntuu tai kuinka lähellä tai kaukana omat haaveet ovat todellisuudesta. Välimatka omien haaveiden ja todellisuuden välillä taas vaikuttaa yksilön kykyyn toimia kohti toivottua tulevaisuutta (Rubin, 2013; Rubin & Linturi, 2001). Mutta vaikka haaveet ovatkin tärkeitä, on ylioptimismilla vaarana johtaa negatiivisten kokemusten kautta pessimismiin (Mikkonen, 2000, s. 44). Ihmiselle onkin taipumus ajatella, että jos jotain pahaa on tapahtunut aiemmin, ei ole mitään syytä, miksei näin voisi tapahtua uudestaan (Ono, 2003).

Emotionaalinen näkökulma tarvitseekin kognitiivista perustaa – tietoa sekä kykyä reflektointiin. Tämä auttaa aiempien kokemusten ja tiedon pohjalta jäsentämään uusia kokemuksia ja luomaan realistisia tavoitteita ja toiveita (Mikkonen, 2000, s. 44). Näiden kautta on mahdollista saada positiivisia kokemuksia, jotka lujittavat niin pystyvyyden tunnetta kuin vahvistavat tulevaisuusorientaatiotakin siten, että se luo pohjaa myös toiminnalle. Tiedollinen näkökulma auttaa myös välttämään erilaisia toimintaa rajoittavia tekijöitä, kuten stereotyyppien ja ennakkoluulojen syntymistä (Mikkonen, 2000, s. 44). Näin ollen kognitiivinen näkökulma mahdollistaa tietoisuuden omista ja muiden haaveista (esim. yhteiskunnan tai median tuottamista), mikä auttaa yksilöä toimimaan kohti tavoitteitaan ja päätöksenteossa ottamaan rohkeasti muutosaskeleita kohti kestävämpää yhteiskuntaa, vaikka vallalla olisi myös toisenlaisia toimintatapoja.

Kaikki toiminta, myös toimimattomuus, sekä valinnat ja päätökset vaikuttavat tulevaisuuden muotoutumiseen. Tämä on keskeinen seikka, jonka ymmärtäminen kuuluu toiminnallisen näkökulman keskiöön. (Mikkonen, 2000, s. 45) Valinnat ja päätökset näkyvät jokapäiväisinä toimina, jotka taas näyttäytyvät kokonaisvaltaisena elämänhallintana. Elämänhallintataidot auttavat selviytymään murroksesta ja muutoksesta sekä epävarmuuksista. Yhtenä selviytymiskeinona voidaan pitää sopeutumista, joka ei usein kuitenkaan johda aktiiviseen toimijuuteen, joten sopeutumisen sijaan ja osittain sen rinnalle

tarvitaan reflektitaitoja (Mikkonen, 2000, s. 46). Ne syventävät kokonaisvaltaista ymmärrystä tilanteesta ja vähentävät näin ollen muutoksen aiheuttamaa stressiä (Boud ym., 1985, Mikkonen, 2000, s. 46 mukaan). Tulevaisuudentutkimuksen työtavat, kuten ske-naariotyöskentely, tarjoavatkin mahdollisuuden harjoitella vaihtoehtoisten tulevaisuuksien käsittelyä. Tämä tukee valmiuksia sietää epävarmuutta ja ennakoimattomuutta (Bishop, Hines, & Collins, 2007) sekä auttaa näkemään ja hyväksymään jatkuvan muutoksen osana elämäntulkua (Mannermaa, 1993, s. 13).

Arvot ohjaavat toimintaa, ja näin ollen ne toimivat niin tiedollisten, emotionaalisten kuin toiminnallisenkin valmiuksien kokonaisvaltaisina taustatekijöinä (Mikkonen, 2000, s. 48). Myös tulevaisuustietoisuus voidaan nähdä eri osa-alueiden yhtenäisvaikutuksesta muodostuneeksi valmiudeksi sekä ymmärryksi hahmottaa nykyisten toimintojen ja tulevaisuuden välistä suhdetta.

Tulevaisuuskuvien rakentaminen sekä niiden arviointi vaatii kriittisten ajattelun taitojen lisäksi ymmärrystä asioiden taustalla vaikuttavista arvoista ja niiden lähtökohdista (Mikkonen, 2000, s. 48). Arvotietoisuudella tarkoitetaan ymmärrystä siitä, miten erilaiset lähtökohdat vaikuttavat asioiden kulkuihin. Tätä voidaan harjoitella tulevaisuuskuvia ja erilaisia tulevaisuuden kulkuja visioiden ja keskustellen näiden taustalla vaikuttavista arvoista. Arvot vaikuttavat myös tiedonhankintaan, sillä ne ohjaavat sekä vaikuttavat tiedon arviointiin sekä arvottamiseen. (Mikkonen, 2000, s. 48.) Toimintaa tuleekin tarkastella arvotietoisesti ja ymmärtää tekojen vaikutukset tulevaisuudessa (Niiniluoto, 1999).

Arvot ovat keskiössä, vaikka yhteiskunnassa vallitsevia käsityksiä kriittisesti tarkasteltaessa voitaisiinkin kyseenalaistaa, kenen arvoista on kyse. Länsimaalaiskeskeisesti rakennettu hyvä tai toivottava tulevaisuus edustaa näin ollen vain yhdestä arvo-taustasta lähtevää tulevaisuuden tulkintaa. Tällainen yksinkertaistus luo kapea-alaisen käsityksen maailmasta, ja siitä voi seurata myös vallan keskittymistä (Rubin, 2004a). Arvotietoisuus on näin ollen kaiken toiminnan vahva taustavaikuttaja ja moninaisen maailmankuvan sekä tulevaisuuskuvien kannalta toimijuuden ytimessä.

3.4 Tulevaisuuskasvatus

Tulevaisuuskasvatuksella tarkoitetaan Mikkosen (2000) mukaan kasvatuksellista suuntaa ja ajattelutapaa, jossa tulevaisuusnäkökulma huomioidaan eri koulukasvatuksen alueissa ja sisällöissä. Tulevaisuuskasvatus pohjautuu tulevaisuudentutkimuksen lähtökohtiin ja oletukseen siitä, että tulevaisuuden rakentumiseen on mahdollisuus vaikuttaa. Tulevaisuusajattelun taitojen avulla luodaan useita vaihtoehtoisia visioita. Näitä ja näihin johtaneita kehityslinjoja tarkastelemalla pyritään hankkimaan tietoa ja ymmärrystä ilmiöistä. (Mikkonen, 2000, s. iii, 5.) Tulevaisuus on aina kiinnostanut ihmistä, ja oli kyseessä

antiikin oraakkeliennustukset tai nykyaikainen tulevaisuudentutkimus, on kummassakin sama pyrkimys: muodostaa väitteitä tulevaisuudesta, joiden avulla on mahdollista vaikuttaa yhteiskunnalliseen kehitykseen nykyhetkessä. (Mannermaa, 1993, s. 9–10.)

Ajalle tyypillinen nopea muutos vaatii mukautuvuutta, joustavuutta sekä kykyä käsitellä myös negatiivisia epävarmuuden tunteita (Rubin, 2004b). Muun muassa opetussuunnitelmamuutokset ovat pyrkineet reagoimaan murrokseen painottamalla sekä ajattelun että oppimaan oppimisen taitoja (POPS, 2014). Myös osallisuuden, toimijuuden sekä yhteisöllisyyden tukemisissa pyritään vahvistamaan yksilön mahdollisuuksia ja tavoitetta hyvään elämään. Usein todetaan, ettei tämän päivän koulutus kuitenkaan vastaa tulevaisuuden vaatimuksia (Hicks, 2003, s. 15), ja tämä voi johtaa yhtenä selityksenä heikkoon toimijuuteen. Mannermaan (1993) mukaan eräs syy yleisesti huonoon kykyyn tehdä perusteltuja arvioita tulevaisuudesta liittyy koulujärjestelmäämme, joka ei tue riittävästi tulevaisuusajattelun taitoja. Koulussa korostetaan liiaksi tarkkaa ulkoa osaamista ja tiedon roolia, joka joskus nähdään jopa muuttumattomana. (Mannermaa, 1993, s. 10–11.) Maailma muotoutuu kuitenkin palasista, ja tämän kompleksisuuden hahmottamisen kannalta koulun tulisi harjaannuttaa systeemiajatteluun, jossa ulkoa muistamisen sijaan keskityttäisiin kokonaisuuksien hahmottamiseen (UNESCO, 2017, s. 7). Tulevaisuuteen liittyy epävarmuus, jota tulee oppia sietämään ja hyväksymään sen yllätyksellisyys. Vanhat tiedot ja näkemykset korvautuvat, jatkuva muutos ja murrokset ovat arkipäivää, sekä tiedon määrän eksponentiaalinen kasvu tekee yksityiskohtien muistamisesta mahdollonta. (Mannermaa, 1993, s. 10–11.) On kuitenkin huomioitava, että viimeisten opetussuunnitelmauudistusten myötä opetuksen painotus on muuttunut kokonaisvaltaiseen suuntaan. Toisaalta koulukulttuurin muutos on hidasta, joten Mannermaan edellä mainitsemat kouluun kohdistuvat ongelmat ovat oletettavasti vielä jossain määrin olemassa.

Tulevaisuuskasvatuksella on pyritty muun muassa vastaamaan tulevaisuuden muutostarpeisiin ja määrittämään tulevaisuuden taitoja. Jotta tulevaisuuskasvatuksella päästään haluttuihin tavoitteisiin, tulee ensiksi määrittää, mihin tulevaisuuskasvatuksella pyritään ja minkälaisen toiminnan kautta tavoitteisiin päästään. (Halinen, 2007, s. 9.) Valmiuksien tukemiseksi Opetushallituksen Tulevaisuuskasvatus-hankkeessa määriteltiin tarvittavan niin kasvun virikkeitä kuin koulun toimintakulttuurin muutostakin näitä valmiuksia tukevaksi. (Halinen, 2007, s. 9.)

Tulevaisuuskasvatuksella tulee tukea nuoren kykyä oppimia näkemään vaihtoehtoisia tulevaisuuksia, vahvistaa hänen arvojaan toivottujen tulevaisuuksien rakentamiseksi sekä ottaa aktiivinen rooli toivotun tulevaisuuden luomisessa. Vaikka nuoret

ovatkin vastuussa tulevaisuuden rakentamisesta, on aikuisten tehtävä tukea näiden taitojen ja nuoren toimijuuden kehitystä sekä olla itse vastuullinen toimija, joka itse tekee niin kuin opettaa. (Ono, 2003.)

Emme elä tyhjiössä. Tämän vuoksi tulevaisuuskuvia ja käsityksiä niiden takana ei voida tutkia ilman, että tutkimme myös ympäröivää yhteiskuntaa. Kasvatus on aina tulevaisuuteen suuntaavaa, koska sillä pyritään luomaan edellytyksiä kehitykselle ja kasvulle. Kasvatus on kulttuurista ja arvolutautunutta, ja sen avulla on tavoitteena siirtää aiempien sukupolvien tiedot ja taidot tuleville sukupolville. Yhteiskunnassa kasvatukselle asetetaan tavoitteita vallalla olevien kasvatustähtämysten mukaisesti muun muassa opetussuunnitelmissa. Tavoitteena on tukea tietoja ja taitoja, joita kasvatettava tulee tarvitsemaan tulevaisuudessa. Tämä tavoite on hankaloitunut entisestään kiihtyvän kehityksen tuottaman jatkuvan muutoksen vuoksi (Lehtisalo & Raivola 1999, Mikkonen, 2000, s. 1 mukaan).

4 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Tutkimukseni tavoitteena on pystyä menetelmällisesti tunnistamaan erilaisia tulevaisuuspuheen tapoja lukiolaisten esseistä, joissa kuvatut tulevaisuuskuvat olen käsitteellistänyt tulevaisuuspuheeksi. Tulevaisuuspuheella tahdon korostaa puheen (myös kirjoituksen) voimaa todellisuuden ja merkitysten luojana. Tämän lisäksi tavoitteena on analysoida toimijuuden rakentumista tunnistetuissa tulevaisuuspuheen tavoissa. Tavoitteita lähestytään tutkimalla, millaista tulevaisuuspuhetta nuoret tuottavat ja millaisia merkityksiä he puheellaan tulevaisuudelle antavat.

Olen analysoinut esseet (n = 53) diskurssianalyysin keinoin tarkoituksena kartoittaa erilaisia puhetapoja, joilla nuoret kuvaavat tulevaisuutta. Puheella luodaan todellisuutta. Myös teot ovat sidoksissa kielelliseen toimintaan sekä kontekstiin, jossa ne ilmenevät. (Pietikäinen & Mäntynen, 2019, s. 40 s. 55.) Näin ollen tutkimalla puhetta päästään selville niistä merkityksistä ja niiden taustatekijöistä, joita nuoret tulevaisuudelleen antavat.

Teoreettisena viitekehyksenä toimii tulevaisuudentutkimuksen lähtökohdat jaotella ja nähdä tulevaisuus (mm. Voros, 2003). Tulevaisuus voidaan nähdä lineaarisena nykyisyyden jatkumona, monina mahdollisuuksina eli skenaarioina tai omien arvojen ja valintojen kautta, jolloin tulevaisuuskuvan muodostaminen perustuu itselleen mielekkään vaihtoehdon rakentamiseen. Näiden lähtökohtien avulla olen määritellyt kuvaukset erilaisille tulevaisuuspuheen tavoille. Ne toimivat tutkimuksen jatkoanalyysissä toimijuuden tunnistamisessa, ja olen tutkinut aineistoani fenomenografisesti tarkoitukseni ymmärtää tarkemmin käsityksiä, joiden avulla toimijuutta rakennetaan.

Tutkielmassa haen vastausta seuraaviin kysymyksiin:

1. Miten tulevaisuuspuheen tapoja voidaan menetelmällisesti tunnistaa lukiolaisten esseistä?
2. Millaista tulevaisuuspuhetta voidaan tunnistaa lukiolaisten esseistä?
3. Millä tavoin toimijuus rakentuu tunnistetuissa tulevaisuuspuheen tavoissa?

5 Tutkimuksen toteutus

Laadullisessa tutkimuksessa kohteena on usein ihmisten kokemus- ja merkitysmaailma. Tavoitteena on pyrkiä kuvaamaan, selittämään ja ymmärtämään erilaisten ilmiöiden luonnetta, niiden ehtoja ja seurauksia sekä ihmisten että yhteisöjen toimintaa ja kokemuksia. Laadullisessa tutkimuksessa on siis kiinnostuttu ihmisten kokemusten lisäksi siitä, kuinka he luovat merkityksiä ympäröivästä maailmasta. (Pietikäinen & Mäntynen, 2019, s. 121–122.) Näin ollen laadullinen tutkimus pyrkii tekemään tulkintoja maailmasta ja rakentamaan siitä kielellisiä kuvia. Tulkintoja ja havaintoja tehdään aineistosta hermeneuttisen päättelyn avulla (Pietikäinen & Mäntynen, 2019, s. 122).

Koska laadullinen tutkimus ei perustu numeeriseen yleistämiseen vaan tutkijan tulkintoihin, on tutkijan position määrittäminen erityisen keskeistä (Pietikäinen & Mäntyniemi, 2019, s. 23). Högbäck ja Aaltonen (2015, s. 9) muistuttavat, ettei tutkijan position pohdintojen tule kuitenkaan syrjäyttää tutkimuksen varsinaista tehtävää: tuottaa tietoa yhteiskunnasta ja elämismaailmasta. Salo (2007, s. 242) mukaan tutkimus kertoo aina myös tutkijasta itsestään, myös silloin kun tutkitaan toisia, sillä toisten tulkitseminen on samalla itsensä näkemistä. Näin ollen ympäristön havainnoinnissa objektiivisuus on vain harha. Toisaalta tutkijan ei ole tarkoituskaan pyrkiä objektiiviseen havainnointiin niin, että hänen huomionsa keskittyisivät vain ympäristöön. Omien ajatusten ja tunteiden havainnointi onkin merkittävä osa tutkimuksen tekoa, koska ne vaikuttavat suuresti siihen, millaisia tulkintoja havainnoista tehdään. Prosessi, jonka tuloksena tutkimus syntyy, tulee aina kuvata tarkasti, jotta se on perusteltu ja uskottava (Kiviniemi, 2018, s. 76–78).

Laadullinen tutkimusmenetelmä oli minulle selkeä valinta. Tutkimani tulevaisuus-kuvat sekä nuorten antamat merkitykset tulevaisuudelle ovat moniulotteisia, jolloin yleistävään pyrkivällä määrällisellä tutkimuksella ei välttämättä saavutettaisi näiden ilmiöiden moninaisia tulkintoja. Näin ollen laadullinen menetelmä onkin perusteltu valinta tutkittaessa synteettisiä ja poikkitieteellisiä ilmiöitä, kuten tässä tutkimuksessa on tehty. Kertaluontoisuus, subjektiivisuus ja tulkinnallisuus kuvaavatkin laadullista tutkimusta paremmin kuin määrällisen tutkimuksen vahvuuksina kuvatut toistettavuus tai objektiivisuus. (Denzin & Lincoln, 2018.) Menetelmän valinnassa keskeisessä roolissa ovat kuitenkin tutkimuskysymykset, jotka määrittävät sen, kuinka tutkimusta olisi hyvä tehdä.

Seuraavaksi esittelen tutkimuksen toteutukseen, niin menetelmälliseen lähestymiseen kuin aineiston keruuseen ja kuvaamiseenkin, liittyviä seikkoja. Avaan ensiksi valitun tutkimusasetelman sekä aineiston analyysimenetelmän lähtökohtia. Tällä tavoin perustelen näiden valintaa tutkimukseeni. Sen jälkeen kuvaan tutkimuksessa käytettyä esseeaineistoa sekä sen keruuseen liittyneitä yksityiskohtia.

5.1 Fenomenografinen tutkimus

Fenomenografia on laajasti kasvatustieteissä käytetty laadullinen tutkimussuuntaus (Huusko & Paloniemi, 2006; Kakkori & Huttunen, 2014, s. 381). Siinä tarkastellaan ihmisten erilaisia käsityksiä sekä pyritään kuvailemaan, analysoimaan ja ymmärtämään niitä ja niiden keskinäisiä suhteita. Tutkimuksen kohteena ovat siis ilmiölle annettavat käsitykset. (Huusko & Paloniemi, 2006) Tässä tutkimuksessa tutkitaan fenomenografisella tutkimusotteella nuorten käsityksiä tulevaisuudesta sekä itsestään tulevaisuuden toimijoina heidän kirjoittamiensa esseiden pohjalta. Fenomenografisessa tutkimuksessa aineistot ovat yleisesti kirjalliseen muotoon muokattuja. Avoin kysymystenasettelu on keskeistä aineiston hankinnassa, jotta käsityksille jää tilaa tulla esille. (Huusko & Paloniemi, 2006.) Tämän tutkimuksen tehtävänanto noudattelee avoimuuden kriteerejä. Tehtävänanto johdattaa nuorta kirjoittamaan tulevaisuuteen sijoittuvan kirjoitelman ja antaa sen tueksi muutamia tukisanoja (ks. liite 1), mutta jättää kirjoittajalle mahdollisuuden tarttua tehtävään haluamastaan tulokulmasta. Tämä tuottaa aineistoa, josta tiiviin ja systemaattisen analyysin kautta on mahdollista tulkita nuorten käsityksiä.

Ference Martonia pidetään fenomenografisen tutkimussuuntauksen perustajana. Hän tutki ryhmänsä kanssa 1970-luvulla Göteborgin yliopistossa yliopisto-opiskelijoiden käsityksiä oppimisesta. (Huusko & Paloniemi, 2006; Niikko, 2003, s. 10.) Martonin (1986) mukaan ihmiset voivat kokea, käsittää ja ymmärtää ilmiöitä rajallisesti. Tällä tarkoitetaan ajattelutapaa, jonka mukaan tietyssä yhteisössä tai kulttuurissa on tietyinä ajankohtana rajallinen määrä tapoja, joilla tiettyä ilmiötä voidaan käsittää. Fenomenografialla pyritään löytämään erilaisia käsityksiä sekä kuvaamaan ajattelutapojen erilaisuutta laajemmin kuin yksilön tasolla. Sillä ei siis pyritä selittämään ilmiöitä, vaan ymmärtämään käsityksiä ilmiöistä. (Huusko & Paloniemi, 2006.)

Fenomenografiassa pyritään selittämään sitä, miten käsitykset muodostuvat ja millaisia ne ovat luonteeltaan (Marton & Pang, 1999, Huuskon & Paloniemen, 2006 mukaan). Ontologisista lähtökohdista fenomenografia sijoittuu realismin ja konstruktivismin välille (ks. Heikkinen ym., 2005). Fenomenografiassa on omaksuttu useiden muiden laadullisten tutkimussuuntien tapaan konstruktivistinen kielikäsitys (Eskola & Suoranta, 1998, s. 139). Maailmaa siis tarkastellaan niiden merkitysten kautta, joita sille annetaan. Kieli toimii ajattelun ja käsitysten muodostamisen ja ilmaisun välineenä (Huusko & Paloniemi, 2006). Todellisuus siis rakentuu merkitystulkintoista ja säännöistä, jotka ohjaavat ihmisiä arjessa. Todellisuus muodostuu näin ollen merkitysvälitteisesti (Uljens, 1989, Huusko & Paloniemi, 2006, mukaan).

Fenomenografian tarkoituksena onkin kuvata ihmisten käsityksiä todellisuuden ilmiöistä. Tätä kutsutaan tutkimuksessa toisen asteen näkökulmaksi. (Huusko &

Paloniemi, 2006; Kakkori & Huttunen, 2014, s. 381; Niikko, 2003, s. 24–25.) Tutkimuksen kohteena ei ole ”ensimmäinen aste” eli havainnoitava henkilö, vaan tämän käsitykset (Marton, 1981). Huuskon ja Paloniemen (2006) mukaan näiden näkökulmien erottelu ei ole ongelmallista. Fenomenografisen tutkimusotteen lähtöoletuksena käsitys todellisuudesta on se, että on olemassa yksi todellisuus ja kaikille sama maailma, mutta sen kokeminen ja käsittäminen on yksilöllistä. Maailma on siis samanaikaisesti sekä todellinen että koettu. Marton (1981) tarkoittaa, ettei kokemus muodosta koko maailmaa, vaan koettu on osa maailmaa. Fenomenografisen tutkimuksen tarkoituksena on siis saada tietoa, kuinka todellisuutta jäsennetään, ymmärretään ja käsitteellistetään. Erityistä huomiota kiinnitetään käsitysten vaihtelevuuteen, suhteellisuuteen ja kontekstuaalisuuteen.

Käsitykset muodostuvat tietoisuudessa kokemusten kautta. Niihin vaikuttavat niin yksilölle kuin yhteisölle ominaiset piirteet. Fenomenografiassa käsitysten avulla muodostetaan kuvaa maailmasta ja ne ymmärretään merkityksenantoprosesseina, joiden merkitys nähdään muun muassa mielipidettä syvempänä ja laajempaan. (Huusko & Paloniemi, 2006.) Käsitteillä jäsennetään ja selitetään maailmaa. Niitä muodostetaan liittämällä koettujen ilmiöiden tapahtumia toisiinsa, vertailemalla ja selittämällä niitä. (Ahonen, 1994, s. 116.)

Käsityksiä lähestytään fenomenografisessa tutkimuksessa mikä ja miten -näkökulmien avulla (Uljen, 1989, Huusko & Paloniemi, 2006 mukaan). Mikä-näkökulmassa eli merkitysulottuvuudessa on keskeistä sisällön tulkinta, ja siinä on tarkoituksena saada selville yksilön käsitys tietystä aiheesta. Miten-näkökulma taas viittaa käsityksen ajatus-toimintaan, ja siinä korostuu käsitysten rakenneulottuvuus. Se, miten näemme, vaikuttaa myös siihen, mitä näemme. (Häkkinen, 1996, s. 26.) Huuskon ja Paloniemen (2006) mukaan käsitysten tulkinta mikä- ja miten-näkökulmista mahdollistaa fenomenografisessa analyysissä diskursiivisen lähestymistavan käytön käsitysten tunnistamiseksi. Tätä on hyödynnetty myös tässä tutkimuksessa erilaisten tulevaisuuspuheen tapojen tunnistamisessa.

5.2 Diskurssianalyysi – kielellä luodut ja sosiaalisesti konstruoidut merkitykset

Diskurssianalyysillä tutkitaan sosiaalisesti ja kielellisesti rakentuneita merkityksiä (Jokinen, Juhila, & Suoninen, 2016). Se kuuluu laajemmalla teoreettisella viitekehykseltään *sosiaaliseen konstruktionismiin*, jossa tarkastelun kohteena on merkitykset sekä sosiaalisen todellisuuden rakentuminen (Pietikäinen & Mäntynen, 2019, s. 11). Sosiaalisen konstruktionismin näkökulmasta kieltä ei nähdä ”siltana todellisuuteen”, vaan osana sitä (Jokinen ym., 2016, s. 14). Diskurssianalyysissä ei siis olla kiinnostuneita kielen rakenteesta, vaan siitä, mitä kielellä tehdään ja minkälaisia merkityksiä sillä luodaan. Kieli

nähdään yhtenä sosiaalisena toimintona, joka paikantuu aina tilanteeseen ja aikaan, jotka taas linkittyvät edellisiin tilanteisiin sekä sosiaaliin rakenteisiin, kuten vakiintuneisiin normeihin, rutiineihin ja arvoihin. Koska kielen käyttö on sosiaalinen toiminto ja se on yhdistynyt tilanteisiin sekä ajallisiin ja sosiaaliin konteksteihin, sillä luodut merkitykset eivät ole pysyviä, vaan ne voivat muuttua tilanteisesti. Kielellä luodut merkitykset siis syntyvät tilanteissa, joissa merkityksistä neuvottelu sisältää jännitteitä, käytänteitä, sääntöjä, ehtoja ja seurauksia. Diskurssianalyysissä ollaankin erityisen kiinnostuneita juuri kielenkäytön ja tilanteen (ajan ja paikan) välisestä suhteesta. Kielen käytöllä on merkitystä, mutta sillä on myös rajoituksia, kuinka sitä ylipäätään käytetään. Huolimatta siitä, kuinka kieltä lopulta käytetään, sillä on aina vaikutus niin aiheelle, josta puhutaan kuin niille, jotka osallistuvat tähän tapahtumaan. Kielen avulla siis rakennetaan tietoa, muutetaan käytänteitä sekä käytetään valtaa. (Pietikäinen & Mäntynen, 2019, s. 5–6.)

Diskurssit usein paljastavat jotakin, joka ei ole suoraan luettavissa, mutta jonka tutkija kaivaa ja nostaa esiin. Se on jotakin, joka ei ole ilmiselvää, vaan on kielen pinnan alla. Kielellä näin ollen rakennetaan sosiaalista todellisuutta, jota tuotetaan sosiaalisissa käytänteissä (Jokinen ym., 2016, s. 26). Diskurssianalyysissä tavoitteena onkin aineiston tarkastelu massana, jolloin havaintoyksikkönä ei ole puhuja, vaan se miten hän tutkittua ilmiötä kuvaa (Pietikäinen & Mäntynen, 2019, s. 161). Aineisto ei kuitenkaan vastaa ilman, että siltä kysytään (Ruusuvuori, Nikander & Hyvärinen, 2010, s. 15), joten tarvitaan siis hyviä analyysikysymyksiä tulkintojen tueksi.

Diskurssianalyysillä voidaan myös tunnistaa ja tuoda näkyväksi moninaisuutta tai valtasuhteita (Weiss & Wodak, 2007, s. 12). Ranskalaisen filosofin ja diskurssitutkimuksen teoreetikon Michael Foucault'n (1926–1984) ajatukset diskurssien ja valtarakenteiden kytkeytymisestä ovat vaikuttaneet laajasti. Foucault'n mukaan kielenkäyttö vaikuttaa sosiaalisten rakenteiden muodostumiseen – siihen, mikä on kussakin ajassa sallittua kielenkäyttöä ja mikä ei. (Pietikäinen & Mäntynen, 2019, s. 17.) Näin ollen diskurssianalyysi onkin erinomainen menetelmä, kun halutaan tuoda näkyväksi tapa puhua ja ajatella sekä rakentaa tämän hetkisiä todellisuuksia. Tällä perusteella diskurssianalyysi sopiikin erittäin hyvin tulevaisuuskuvien tutkimiseen ja tavoitteeseen ymmärtää, miten tulevaisuudesta puhutaan ja mitä merkityksiä puheella tuotetaan.

”Diskurssitutkimuksen tehtävä on tarkastella sitä, miten erilaisia todellisuuksia ja niiden tapahtumia merkityksellistetään, millä ehdoilla niitä voidaan merkityksellistää ja millaisia seurauksia tällä toiminnalla on. Kiinnostuksen kohteena ei niinkään ole se, mikä versioista on ”totuudellisin”, vaan pikemminkin erilaisten versioiden painoarvo: millaiset merkitykset ovat vallalla, marginaalissa tai puuttuvat kokonaan ja miksi?” (Pietikäinen & Mäntynen, 2019, s. 7)

Yllä oleva Pietikäisen ja Mäntysen (2019) sitaatti kietoo diskurssianalyysin ja tulevaisuuden tutkimuksen moninaiset lähtökohdat kiinnostavalla tavalla yhteen, ja samalla se toimii hyvänä perusteluna tutkimukseni menetelmävalinnalle. Myöskään tulevaisuuksia tutkittaessa kyse ei ole sen etsimisestä, mikä on totta, vaan pikemmin siitä, minkälaisia vaihtoisia tulevaisuudenkuvia luodaan.

5.3 Aineiston kuvaaminen

Tutkimusaineistonani on lukiolaisten kirjoittamat tulevaisuusaiheiset esseet (n = 53). Esseet kerättiin / *SEE* -projektin yhteydessä vuonna 2018 ja 2019 järjestetyn valinnaisen kurssin ("Kvanttitietokoneet ja tietotekniikan tulevaisuus") yhteydessä. Esseet kirjoitettiin ennen kurssia, joten kurssin sisällöt muun muassa tulevaisuudentutkimuksesta eivät olleet vaikuttaneet vielä lukiolaisten tulevaisuusajatteluun. Esseen tehtävänanto oli avoin ja siinä pyydettiin kirjoittamaan lyhyt kirjoitelma otsikolla "Tyypillinen kesäpäivä 2035/2040" (liite 1). Kurssille osallistuneet nuoret olivat noin 16–18-vuotiaita. Vaikka kurssin sisältö ei ole vaikuttanut lukiolaisten kirjoitelmiin, voidaan olettaa, että kurssille on hakeutunut jo aiheesta kiinnostuneita nuoria. Tämä varmasti vaikuttaa tutkimuksen tuloksiin ja on huomioitava seikka sekä tuloksia arvioitaessa että pohdintaa avattaessa.

Lukiolaiset palauttivat esseet ennen kurssin ensimmäistä kertaa verkkoalustalle. Esseet olivat pituudeltaan noin yhden A4-liuskan mittaisia. Ne oli valtaosin kirjoitettu hyvin huolellisesti, eikä niistä ollut havaittavissa ylilyöntejä suuntaan tai toiseen, mikä lisää aineiston luotettavuutta. Esseet olivat valtaosin positiivissävytteisiä ja poiketen muista tutkimuksista (ks. esim. Mikkonen, 2000) tässä aineistossa ei ollut esitetty yhtään hyvin synkkää tai dystopista tulevaisuudenkuvaa.

Esseet olivat siis varsin luotettavan oloisia ja hyvin kirjoitettuja. Niissä käsiteltiin usein nuoren lähitulevaisuuden tapahtumien vaiheita sekä kuvailtiin tulevaisuuden maailmaa ja sitä, millä lailla se oli samanlainen tai erilainen kuin nykyisyys.

5.4 Analyysin lähtökohdat

Lähtökohta tutkimukselle oli aiempi / *SEE* -projektissa tehty tutkimus sekä mm. Eurobarometrin (2015) tuottama tutkimustulos siitä, että nuorilla on vaikeuksia nähdä itsensä tulevaisuudessa aktiivisina ja vastuullisina kansalaisina ja tulevaisuuden ammattilaisina. Tarkoituksena on selvittää lukiolaisten tulevaisuuteen sijoitettuja esseitä analysoiden, miten nuoret puhuvat tulevaisuudestaan sekä millaisia käsityksiä nuoret tulevaisuudelleen antavat ja kuinka he kokevat omat mahdollisuutensa nyt ja tulevaisuudessa. Tutkimus toteutettiin aineistolähtöisesti pohtien, mitä aineistolta voidaan kysyä, mitä uutta sanottavaa sillä on ja millaisella tutkimusotteella aineistoa voisi lähestyä.

Induktiivinen aineiston kanssa työskentely alkoi siihen tutustumalla, jolloin samalla kuin tutustuin aineistoon, jäsentelin sisältöä sekä pyrin havaitsemaan esseissä toistuvia ilmiöitä ja pohdin niiden mahdollisia luokitteluperusteita. Samalla kun tutustuin aineistoon, tutustuin samankaltaiseen aiempaan tutkimukseen nuorten tulevaisuuden näkymistä ja pyrin hahmottamaan menetelmää, jolla lähteä tutkimaan nuorten tulevaisuuskuvien merkityksiä. Etsin artikkelihakukoneilla lähteitä hakusanoilla ”future studies”, ”future perspectives”, ”child perspective on future” sekä ”what children think of the future”, joista löysin muutaman artikkelin tarkempaan tutkimiseen. Tarkoituksena oli kartoittaa, miten lasten ja nuorten tulevaisuuskuvia ja ajatuksia tulevaisuudesta on aiemmin tutkittu. Lisäksi löysin muutaman kiinnostavan väitöskirjan sekä muita opinnäytetöitä, joiden lähteistä löysin useita kiinnostavia artikkeleita lähempään tarkasteluun. Löytämieni artikkelien lähteiden tutkiminen osoittautui muutoinkin tehokkaaksi tavaksi löytää sopivia artikkeleita ja näin tutustua aiempaan tutkimukseen. Tutustuin myös Turun yliopiston Tulevaisuuden tutkimuskeskuksen tekemiin tutkimuksiin. Yksi keskeisimmistä lähteistäni tässä vaiheessa oli Tulevaisuuden tutkimuskeskuksen tekemä tutkimus nuorten tulevaisuuskuvista, jonka lähdeluettelo johdatti monien vastaavien tutkimusten piiriin. Lisäksi löysin viitehakujen kautta *Futures*-journalin, joka jo lyhyellä silmäyksellä näytti tuottavan paljon halutun kaltaisia osumia.

Osa esseistä oli rakennettu tarinamuotoon kuvaillen tulevaisuuden päivää ja sen tapahtumia. Tämä herätti minussa ajatuksen narratiivisen lähestymistavan soveltamisesta esseisiin. Ajatuksena oli, että lähtisin tutkimaan, millaisia maailmoja nuoret luovat tarinoillaan ja mikä on heidän oma osallisuutensa näissä. Koska koko aineistoa ei ollut mahdollista tulkita tarinoina, päädyin lopulta diskursiiviseen lähestymistapaan. Diskursianalyysin avulla on tarkoitus kuvata tulevaisuuden tarinoiden sijaan puhetapoja, joilla nuoret loivat tulevaisuuden maailmaa olevaksi (vrt. Salo, 2019).

Luomme sosiaalisen maailmamme puhumalla olevaksi, eikä elämä ole sitä, miten asiat tapahtuivat, *how it was*, vaan elämä on pikemminkin sitä, miten asioita tulkitaan, uudelleen tulkitaan, kerrotaan ja edelleen kerrotaan.
(Davies & Harré, 1991)

Päädyin käyttämään teemoittelun lisäksi diskurssianalyysin keinoja selvittääkseni, *miten* nuoret puhuvat tulevaisuudesta. Tästä syystä puhun analyysissäni tulevaisuuspuheesta. Tulevaisuuspuheeksi määritän puhumisen tulevaisuuskuvista. Koska minua kiinnostaa tapa, miten tulevaisuudesta puhutaan, on perustellumpaa puhua näitä tapoja määriteltäessä erilaisista tulevaisuuspuheen tavoista sen sijaan, että puhuisin tulevaisuuskuvista.

Puheen korostamisella haluan alleviivata puheella tuotettujen merkitysten keskeisyyttä sosiaalisesti konstruoidussa maailmassa.

Tutkimuskysymysten ollessa vielä määrittelemättömät nousi nuorten tulevaisuus-kuvien lisäksi toimijuus tutkimuksen keskeiseksi käsitteeksi. Minua kiinnosti, kuinka nuorten tapa ajatella tulevaisuudesta näkyi heidän toimijuuden kokemuksessaan. Käsityksiä tutkiessa luonnolliseksi menetelmälliseksi lähestymistavaksi valikoitui fenomenografinen tutkimus, jossa tarkastellaan ihmisten erilaisia käsityksiä ja pyritään kuvailemaan, analysoimaan sekä ymmärtämään erilaisia käsityksiä sekä niiden keskinäisiä suhteita. Tutkimuksen kohteena ovat siis ilmiölle annattavat käsitykset. (Huusko & Palo-niemi, 2006.) Tässä tutkimuksessa tutkitaan fenomenografisella tutkimusotteella nuorten käsityksiä tulevaisuudesta sekä itsestään tulevaisuuden toimijoina nuorten kirjoittamien esseeaineistojen pohjalta.

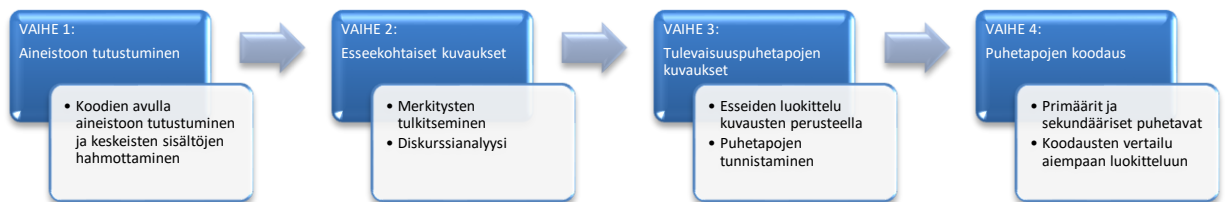
Tulevaisuudentutkimuksen lähtökohtana on tutkia mahdollisia, todennäköisiä ja toivottuja tulevaisuuksia (Bell, 1997, s. 73; Masini, 1994, s. 9). Tässä tutkimuksessa on hyödynnetty analyysin apuna kuvauksia erilaisista tavoista nähdä tulevaisuus. Todennäköiselle tulevaisuudelle on tyypillistä, et ne kuvaavat tapahtumia, jotka ovat ilmeisiä ja oletettavia jatkumoina tämänhetkiseksi kehitykseksi. Ne ovat luonteeltaan todennäköisempiä tulevaisuuksia kuin muut ja niihin liittyvät tiiviisti ennusteet tulevaisuudesta. Ymmärrys tulevaisuudesta perustuu tietoon sekä kognitiiviseen ymmärrykseen. Toivotut tulevaisuudet kuvaavat taas sellaisia tulevaisuuksia, joita ihmiset toivovat tapahtuvan heidän arvojensa pohjalta sekä sen pohjalta, millaiseksi he määrittävät hyvän elämän. Tällöin tulevaisuuden kuva on kognitiiviseen tietoon perustavaan tulevaisuuskuvaan verrattuna subjektiivisempi ja emotionaalisempi. (Rubin, 2004a; Voros, 2003.) Tulevaisuutta voidaan lähestyä myös niin sanottujen villien korttien kautta, luomalla epälineaarisia tulevaisuuskuvia, joilla voidaan kyseenalaistaa nykyisiä kehityssuuntia. Näiden avulla on mahdollista laajentaa ajattelua ja näin ollen laajentaa mahdollisten tulevaisuuksien kirjoa, joka ilman kyseenalaistamista jää tulevaisuuden ja siihen vaikuttamisen kannalta vaarallisenkin kapeaksi. (Voros, 2003.) Kuvassa 5 on esitetty tulevaisuudentutkimuksen (Voros, 2003; Rubin, 2013) pohjalta luotuja kuvauksia erilaisille tulevaisuuksille, joita apuna käyttäen lähdin hahmottamaan omasta aineistostani erilaisia tapoja puhua tulevaisuudesta ja luokittamaan näiden tapojen erityispiirteitä.

Kuva 5. Tulevaisuudentutkimuksen tapoja hahmottaa tulevaisuuksia

6 Analyysin vaiheet ja tutkimustulokset

Kuvaan seuraavaksi tutkimusprosessin, jolla vastaan samalla ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni. Tutkimuskysymykseni on siis tämän osalta menetelmällinen. Toiseen tutkimuskysymykseeni vastaa etenkin prosessin vaihe 3 (ks. Kuva 6), jossa kuvataan tarkemmin löydetty tulevaisuuspuheen tavat. Tämän jälkeen vedän yhteen kaksi ensimmäistä tutkimuskysymystäni havainnollistamalla löydettyjen puhetapojen yleisyyttä nuorten tulevaisuuteen sijoitetuissa esseissä. Sitten esitän vielä tulokset kolmanteen tutkimuskysymykseeni, jossa etsitään yhtenevyyksiä tulevaisuuskuvien ja toimijuuden rakentumisen välille. Kuvassa 6 on esitetty analyysin vaiheittainen eteneminen. Avaan näitä tarkemmin seuraavaksi vaihe kerrallaan.

Kuva 6. Analyysin vaiheittainen eteneminen.

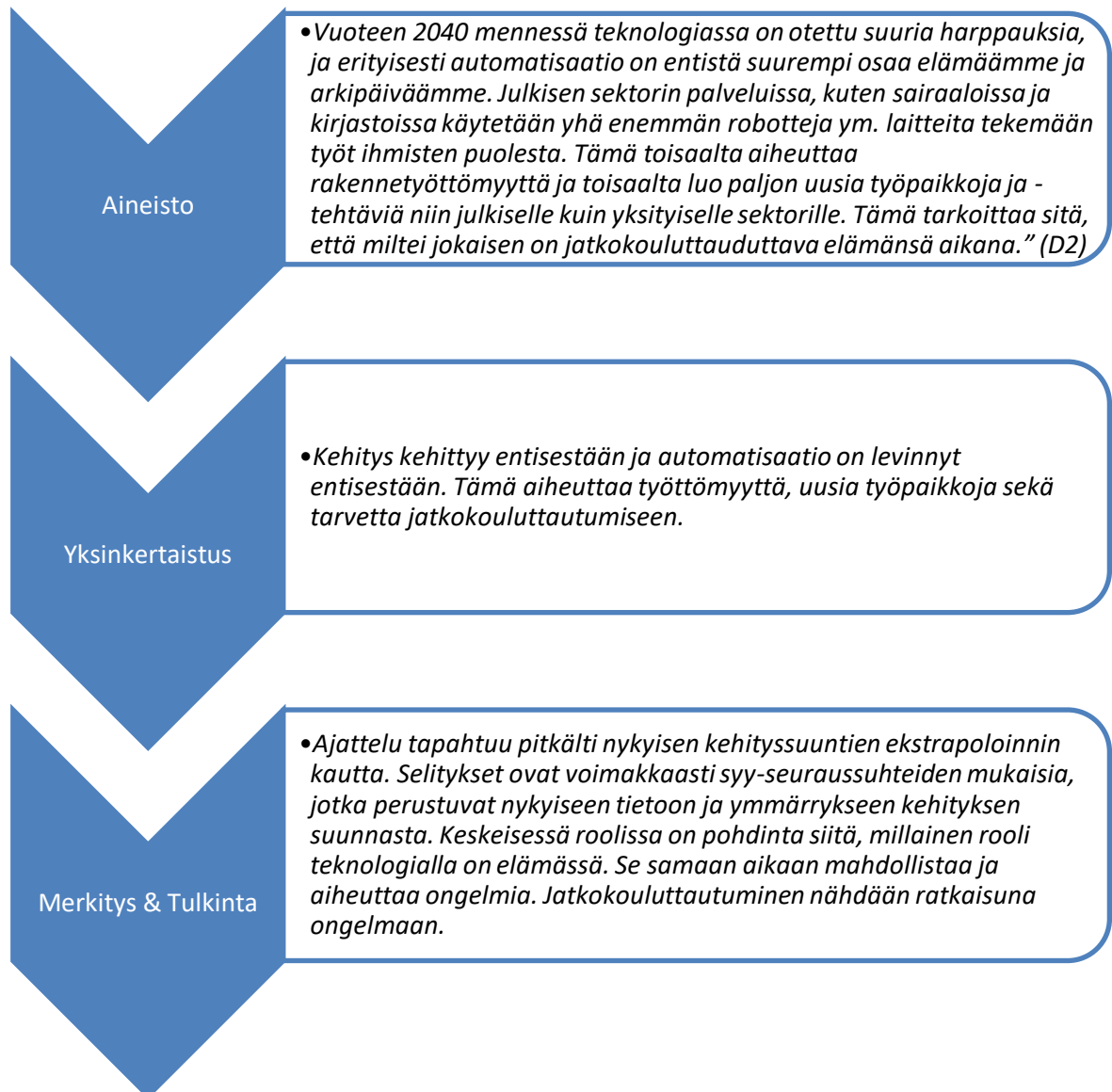
6.1 Vaihe 1: Aineistoon tutustuminen

Suoritin aineiston analysoinnin ja koodauksen pääosin Atlas.ti-ohjelmalla ja osittain Excelillä. Koodaamisen tarkoitus tässä vaiheessa oli auttaa tutustumaan aineistoon ja sieltä nouseviin teemoihin. Ensimmäisessä vaiheessa koodauksella ei siis pyritty analyysiin, vaan se toimi apuna aineiston jäsentelyssä. Mitä enemmän esseitä luin, sitä selkeämmin tietyt teemat alkoivat nousta esille ja myös osittain tarkentuivat ja yhdistyivät mielessäni. Aineistolähtöinen työskentely on luonteeltaan iteratiivista ja vaatii usean lukukerran sekä koodien tarkastelua ja täsmennystä (Åkerlind, 2005). Koodiston syntyminen jälkeen tarkensin luotuja koodeja ja tein niille selkeyttäviä kuvauksia, jotta ne olisivat käyttökelpoisia myös analyysin seuraavissa vaiheissa.

6.2 Vaihe 2: Merkitysten tunnistaminen ja esseekohtaiset kuvaukset

Aineistoon tutustuminen auttoi minua ymmärtämään, *mistä* nuoret puhuivat. Jotta pystyisin myös pääsemään selville, *miten* he tulevaisuudesta puhuivat, tarvitsin diskurssianalyysin keinoja ymmärtääkseni niitä merkityksiä, joita nuoret puheellaan tulevaisuudesta muodostivat. Ensiksi yksinkertaistin valitun havaintoyksikön, joka oli usein esseen kappale tai muutama lause. Yksinkertaistuksessa pyrin ymmärtämään tekstin sisällön,

eli kuvaamaan sen ilman tulkintoja ja määrittämään vain sen, mitä kirjoittaja sanoo. Yksinkertaistuksen jälkeen tulkitsin, mitä tällä puheella ymmärsin tarkoitettavan. Esimerkki tästä on kuvassa 7.

Kuva 7. Aineiston analyysi diskursiivisin keinoin.

Tämä analyysin vaihe auttoi minua pääsemään paremmin tekstin sanoman ja merkitysten sisälle sekä tekemään tulkintoja näistä. Minua siis kiinnosti, millaisia tulevaisuuksia kukin nuori puheessaan tuotti ja kuinka tulevaisuudesta puhuttiin. Seuraavaksi pyrin hahmottamaan kunkin nuoren tapaa puhua tulevaisuudesta essee kerrallaan, jolloin myös ajatuksena oli se, että vaikka yhdellä henkilöllä voi olla erilaisia näkökulmia ja ajatuksia tulevaisuudesta, niiden on jollain tavoin kaikkien yhdessä edustettava palasia siitä yksilöllisestä kokonaiskäsityksestä tulevaisuudesta, joka kullakin nuorella on. Luin siis ai-

neiston läpi tässä vaiheessa essee kerrallaan ja muodostin jokaisesta eräänlaisen kuvauksen kunkin nuoren tavasta jäsentää tulevaisuutta. Otsikkomaisen kuvauksen lisäksi nostin esiin merkitysten tulkintojen avulla esseiden keskeisiä piirteitä. Taulukossa 1 on esitetty joitain esimerkkejä esseiden otsikkokuvauksista sekä sisältöjen keskeisistä piirteistä.

Taulukko 1. Kuvauksia esseiden keskeisistä piirteistä ja sisällöistä

Esseen otsikkomainen kuvaus	Esseen keskeisiä piirteitä
Omilla valinnoilla on mahdollisuus vaikuttaa – ympäristö keskiössä	<ul style="list-style-type: none"> • Koettua toimijuutta ympäristöasioiden suhteen • Suhde teknologiaan välineellinen, ei kovin vahvassa roolissa -> teknologia työkaluna • Arvoina: luonto, rauhallisuus, turvallisuus sekä tasa-arvo ja yhdenvertaisuus • Maailma ei näyttäydä kovin muuttuneena
Nykyisyys 2.0 – Nykyisyyden ekstrapolointia – tämän hetken kehitykseen ja sen suuntaan tukeutumista	<ul style="list-style-type: none"> • Syy-seuraussuhteet selittävät tapahtumia, syyt lähtöisin nykyisyydestä • Tulevaisuus tuntuu kaukaiselta – oma toimijuus ja mahdollisuudet eivät ole läsnä • Huolena tietoturvallisuus • Ulkokohtaista kerrontaa • Arvoina: ympäristöystävällisyys ja kestävä kehitys
Empaattinen idealisti – teknologia on hyvä renki, mutta huono isäntä	<ul style="list-style-type: none"> • Teknologia helpottaa, mahdollistaa ja ratkaisee • Oma toimijuus esillä heikkona • Tulevaisuus näyttytyy etäisenä – epävarma ja sekava ote • Ajatuksia ja haluja, mutta ei vaikuttamista • Koska elämä on helppoa, ei tulevaisuus huoleta • Koska asiat ovat menneet elämässä hyvin, tulevat ne jatkossakin menemään hyvin
Tulevaisuuden unelmaidentiteetti ja arvot	<ul style="list-style-type: none"> • Arvot keskiössä • Kuka minä olen, mitä haluan ja mitä arvostan elämässä • Halu elää omaa unelmaa elämään omien arvojen mukaisesti • Visioita tulevaisuudesta • Arvoina: ekologisuus, ympäristö ja läheiset ihmiset • Kyky vaikuttaa maapallon tulevaisuuteen omilla valinnoillaan • Teknologinen kehitys tapahtuu (vääjäämättä), ihminen ja tavat toimia mukautuvat ja muovautuvat
Koulutus ja kova työ menestyksen takeena – teknologia tapahtuu	<ul style="list-style-type: none"> • Kovan työn diskurssi – individualistinen menestyminen -> samalla kuitenkin sosiaaliset paineet pärjätä ja suoriutua oikein • Teknologian avulla helpotetaan elämää • Teknologian avulla kehitetään energiatuotantoa
Rajattomien mahdollisuuksien tulevaisuus	<ul style="list-style-type: none"> • Visiointia paremmasta tulevaisuudesta, jossa jokaisella on mahdollista vaikuttaa ja kokea merkityksellisyyttä • Teknologia helpottaa ihmisten elämää, mutta ei hallitse sitä • Arvot ohjaavat ihmisen toimintaa • Merkityksellistä elämässä on onnellisuus, joka koostuu sopivista haasteista, merkityksellisyyden kokemisesta sekä läheisistä ihmisistä

6.3 Vaihe 3: Tulevaisuuspuhetapojen kuvaukset

Esseekohtaisten kuvausten jälkeen luokittelin kirjoitelmat samankaltaisuuteen perustuen muutamaaan ryhmään, joista vähitellen tarkastelun kautta syntyi tutkimuksessa esitetyt ja kuvatut tulevaisuuspuheen tavat. Luokiteltaessa esseitä samankaltaisiin näistä tehtyjen kuvausten perusteella nuorten tulevaisuuskuvista oli selvästi erotettavissa muutamia toisistaan poikkeavia tapoja puhua tulevaisuudesta. Yhdeksi ryhmäksi määräytyivät nuoret, jotka näkivät tulevaisuuden nykyisyyden jatkumona niin, että tulevaisuus määräytyy lähinnä nykyhetken trendien perusteella. Toisena erottuvana ryhmänä oli ne esseet, joissa tulevaisuus oli kuvattu omien toiveiden ja haaveiden pohjalta. Lisäksi yhdeksi ryhmäksi oli jo alussa havaittavissa ryhmä, joka näki tulevaisuudessa vaihtoehtoisuutta sekä kehityslinjoja, jotka eivät noudattaneet suoraa jatkumoa, vaan skenaariot olivat vaihtelevia ja luovia. Lisäksi osa vaihtoehtoisia skenaarioita tuottaneista esseistä oli kirjoitettu tarinamuotoon.

Merkille pantavaa oli myös se, miten kirjoittajan läsnäolo vaihteli esseissä. Osassa kirjoittaja oli valinnut itselleen tarkkailijan ja kuvailijan roolin kertoessaan, millainen maailma tulevaisuudessa on. Osa lähestyi tulevaisuutta hyvinkin subjektiivisesti pohtien omaa rooliaan ja vaikuttavuuttaan tulevaisuudessa. Mitä omakohtaisemmin kirjoittaja rakensi esseessä tulevaisuuskuviaan, sitä selvemmin näkyivät myös arvot ja sitä aktiivisempi rooli kirjoittajalla oli usein myös tulevaisuudessa toimimista kohtaan.

Kun esseet olivat karkeasti lajiteltu samankaltaiseen puhetapaan perustuen, pyrin tunnistamaan yksityiskohtaisemmin kullekin tulevaisuuspuheelle tyypillisiä keinoja rakentaa tulevaisuuskuvia. Samalla muodostuivat kuvaukset näille luokille. Yksityiskohtaisessa tarkastelussa kiinnitin huomiota sekä käytettyihin sanavalintoihin että kirjoittajan rooliin. Lopullinen luokittelu muistuttaa usein tulevaisuudentutkimuksessa käytettyä tapaa eritellä tulevaisuuspuhetta skenaarioiden kehittämisen tekniikoitten mukaan todennäköisiin, vaihtoehtoihin ja toivottuihin tulevaisuuksiin (Bell, 1997; Hicks & Holden, 2007; Masini, 1994; Rubin, 2013; Voros, 2003). Lisäksi tässä tutkimuksessa aiemmat tavat kuvata tulevaisuuspuhetta tarkentuvat puhetavoissa tunnistetuilla alakategorioilla, joita aiempi tutkimus ei ole eritellyt ainakaan tämän tutkimuksen tavoin. Seuraavaksi kuvaan löydetyt tulevaisuuspuheen tavat esimerkkien ja kuvausten avulla.

Lineaarinen puhetapa

Lineaarisen puhetavan tunnusmerkiksi nousivat pysyvyyttä kuvaavat ilmaukset. Näitä on määritelty tarkemmin taulukossa 2.

Taulukko 2. Lineaarisen puhetavan ilmaukset.

Ilmaukset, joilla määritetään sitä, mikä oli ennen, on yhä edelleen (pysyvyys)
<ul style="list-style-type: none">• yhä• on säilynyt, on pysynyt, on edelleen• samanlainen• se muistuttaa tätä päivää• ei juurikaan eroaisi nykyisestä• entiseen tapaan
Ekstrapolaatioon viittaavia ilmauksia
<ul style="list-style-type: none">• oli jo... on vain parantunut• entistä parempia• on kehittynyt• laitteet ovat kevyempiä ja pienempiä sekä tarvitsevat vähemmän energiaa (vertailua aiempaan kuitenkin kehityssuunnan säilyessä samana)
Tietoon ja kognitioon perustuvat argumentit
<ul style="list-style-type: none">• olla realistinen• rationalisuuteen vetoaminen• normaali• todennäköisesti

Lineaarinen puhetapa vetoaa nykyisiin ja menneisiin käsityksiin. Sen mukaan kehitys on lineaarista. Se perustuu tietoon sekä aikaisempaan ymmärrykseen siitä, millainen maailma on. Monesti siinä vedotaan tulevaisuuden todennäköisyyteen, muun muassa perustaen tämä väite kehitysjatkumolle. Myös sisäistetyt kulttuuriset konventiot sekä rakenteiden tuottamat yleistykset, siitä kuinka yhteiskunta toimii, tuottavat usein pysyviä käsityksiä. Lineaarisella puhetavalla voidaan nähdä olevan kaksi tyyppiä, jotka ovat pysähtyneisyyteen sekä ekstrapolaatioon perustuvat puhetavat. Pysähtyneisyydelle on tyypillistä nähdä elämä ja ihmisluonne muuttumattomana. Tätä perustellaan tietoperusteisesti muun muassa perustarpeiden pysyvyydellä. Myös itselle tärkeät asiat halutaan nähdä muuttumattomina, koska tämä luo turvallisuuden ja pysyvyyden tunnetta myös tulevaisuuteen. Usein ilmaistaan, että ystävät sekä itselle merkitykselliset paikat pysyvät muuttumattomina. Taulukossa 3 esitetään pysähtyneisyyttä kuvaavia ilmaisuja aineistosta poimittujen lainausten avulla. Taulukossa 4 kuvataan vuorostaan ekstrapolaatiolla tuotettuja ilmaisuja, joissa elämän ei katsota pysyvän ennallaan, vaan se nähdään kehittyvän nykyisten kehityssuuntien mukaisesti.

Taulukko 3. Pysähtyneisyyteen tai hyvin maltilliseen kehitykseen nojaava lineaarinen pu-
hetapa.

Halun sekä omien arvojen ja toiveiden yhdistyessä lineaarisuuteen, on monesti havaittavissa py- sähtyneisyyttä.
<ul style="list-style-type: none"> ”Haluaisin elää teknologisesti pitkälle edistyneessä ympäristössä, jossa yhdellä kevyellä ja helposti käsin kuljettavalla laitteella onnistuu saamaan hyvin paljon aikaan. Itse asiassa voisi jopa sanoa, että nykyinen ympäristö hyvin samankaltainen kuin äsken kuvailtuni ympäristö.” (D5)
Halu säilyttää itselleen merkitykselliset asiat muuttumattomina myös tulevaisuudessa.
<ul style="list-style-type: none"> ”Kotona laitan itselleni ruokaa, vaikka ei tarvitsisikaan. Joitakin asioita ei vain tee mieli automatisoida. Syön ruokani, ja siirryn virtuaalisen todellisuuden huoneeseeni.” (D26) ”Vaikka monet asiat olisikin mahdollista tehdä helpommin tai jättää kokonaan tekemättä tekoälyn kehittyessä, minulle on kuitenkin tärkeää tehdä asioita myös omin käsin. Kuljen työmatkat edelleen polkupyörällä tai kävellen, vaikka kaikenlaisia sähkökulkuvälineitä olisi tarjolla. Teen myös ruokani lähes aina itse. Siivouksen jätän kuitenkin mielelläni roboteille.” (D60)
Kehitys samansuuntaista, mutta melko minimaalista – melkein pysähtynyttä
<ul style="list-style-type: none"> ”Luulen, että ympärilläni on melko samanlaisia esineitä kuin nykyäänkin esimerkiksi puhelin, tietokone, kamera, polkupyörä ja piirustusvälineet. Monet kodinkoneet tai kodissa esiintyvät laitteet ylipäättänsä ovat nykyisiä automaattisempia ja kehittyneempiä (esimerkiksi tehosekoittimet ja imurit ovat ehkä hiljaisempia ja tehokkampia kuin nykyään).” (D11) ”Kesäpäivä vuonna 2040 ei ulkonäöllisesti juurikaan eroaisi nykyisestä maailmasta. Ympäriä olisi vielä samat rakennukset ja puistot pienillä muutoksilla. Ilmasto olisi hieman sateisempi ja ihmiset samanlaisia.” (D23)
Pysähtyneisyyttä selitetään ihmisluonnon säilymisen kautta
<ul style="list-style-type: none"> ”En usko, että elämä muuttuu kovin erilaiseksi kuin millaista elämä on ollut tähän saakka. Esimerkiksi ihmisten tarve sosiaaliseen kanssakäymiseen ja itsensä toteuttamiseen säilyy, vaikka teknologia kehittyi.” (D25)
Pysähtyneisyys, koska tuntematon pelottaa (ei ole tarkemmin ajateltu asiaa). Turva nykyisyydestä: tulevaisuudessa ei ole sellaisia asioita, mitä nykyisyydessä ei jo olisi.
<ul style="list-style-type: none"> ”En ole hirveästi millaista teknologia on 20 vuoden päästä. Varmasti se on paljon kehittyneempää kuin nykyään, mutten kuitenkaan usko sen olevan samanlaista kuin tieteiselokuvissa ja -sarjoissa, joissa näkee usein läpinäkyviä puhelimia yms. Toivon kuitenkin, että teknologia on turvallista ja siitä on edelleen hyötyä joka päiväisessä elämässä. En kuitenkaan halua elää tekniikan ehdoilla yli teknologistuneessa maailmassa.” (D1)
Kehityksen jatkuminen samanlaisena
<ul style="list-style-type: none"> ”Kaikesta kehityksestä huolimatta, yksilön elämä ei perusominaisuuksiltaan ole muuttunut, ei ainakaan omalla kohdallani. Toki käyttöesineet ovat nyt teknologisoituja ja niissä on uusia ominaisuuksia – joita etenkin varakkaat pitävät jo välttämättömyyksinä – ystäväpiirit ovat globaaleja, eivätkä fyysiset välimatkat rajoita niitä, mutta yhä ihmiset pääasiassa tekevät töitä, syövät ja nukkuvat, iloitsevat toistensa seurasta ja ihastelevat merta – oli se sitten ruudulta tai ihan oikeasta ikkunasta.” (D9) ”Lasten ja vanhusten hoito ei yllättävää kyllä edelläänkään ole robottien tehtävä, sillä on havaittu, että tarpeeksi inhimillisten koneiden synteettinen valmistus on epätehokasta ja -taloudellista luonnon prosessiin verrattuna. Sen sijaan mekaaniset työt hoituvat pitkälti automatisoidusti, mikä on luultavasti pidemmän päälle edullista vähentäessään ihmisen työtaakkaa. Hetkellisesti se on kuitenkin saattanut työttömäksi ihmisryhmiä, jotka ennen kantoivat muun muassa ammattinimikkeitä mekaanikko, suutari, asentaja tai seppä” (D9)

Taulukko 4. Tulevaisuus lineaarisena ekstrapolaationa ja nykyisten kehityssuuntien jatkumona.

<p>Linkittäminen tähän päivään – jatkumon muodostaminen. Jatkumoa selitetään usein syy-seuraussuhteilla</p> <ul style="list-style-type: none"> • ”Minulla on puhelin edelleen käytössä, mutta se on kuitenkin huomattavasti kehittyneempi vuoden 2019 malleihin.” (D4) • ”Sähköautojen kehittäminen on varmasti myös ajankohtainen aihe, koska autojen määrä ei luultavasti tule kuitenkaan laskemaan eli pitää keksiä muita keinoja vähentää autojen tuomia päästöjä. Lentokoneista ja matkustamisesta käydään varmasti myös paljon keskustelua, koska lentokoneet saastuttavat paljon ympäristöä, mutta hirveän moni ihminen ei kuitenkaan pystyisi matkustamisesta luopumaan (enkä tiedä pystyisinkö minäkään). Maailman poliittinen tilanne saattaa vielä vuonna 2040 olla melko epävakaa, joten sitäkin varmasti yritetään selvittää.” (D11)
<p>Teknologian kehitykseen perustuva ekstrapolaatio</p> <ul style="list-style-type: none"> • ”Teknologian kehityksen myötä jokapäiväiset laitteet, kuten puhelimet, kamerat ja muut näytöt, ovat nopeampia ja tarkempia.” (D11) • ”Vuonna 2035 haluaisin elää teknologisessa ympäristössä, joka olisi sellainen, että se auttaisi ihmisiä heidän elämässä se muistuttaa tämän päivän teknologiaa, mutta se on pidemmälle kehittynyttä. Se on edelleen osana ihmisten arkea, mutta se ei hallitse ihmisten elämää. Kaupungin kadulla mainostaulut loistavat entiseen tapaan, mutta liikenne on hiljentynyt sähköautojen yleistymisen jälkeen. Ihmisillä on älykelloja, jotka ovat yhä tarkempia ja pystyvät tarkkailemaan elimistön eri tiloja yhä tarkemmin.” (D47) • ”Monet arkipäivän esineet ja asiat ovat kehittyneet teknologiaa apua käyttäen, mutta vielä ei olla päästy maailmaan, jossa autot lentää ja jokaisella ihmisellä on oma robotti palvelijana. Teknologia on kehittymässä entistä nopeammin. Kaduille on ilmestynyt enemmän sähköautojen latauspisteitä, joka rohkaisee ihmisiä ostamaan sähköautoja. <u>Monissa kauppakeskuksissa on yleistynyt kuntopyörät, joiden avulla ihmiset pystyvät lataamaan mobiililaitteitaan itse tuottamansa energian avulla.</u> Kesällä rannoilla ja meren äärellä lisätään kierrätyspisteitä, joiden avulla voidaan ehkäistä meren saastuttamista roskilla. Eli pari kymmentävuotta sitten syntyneet keksinöt kehittyvät ja yleistyvät yhteiskunnassa.” (D45)

Moninaiset skenaariot

Luovaa ja moninaisia skenaarioita tuottavaa puhetapaa yhdisti epäjatkuvuuksista sekä vaihtoehtoista puhuminen. Puhetapa oli tunnistettavissa taulukossa 5 esitettyjen ilmaisujen avulla.

Taulukko 5. Moninaisia skenaarioita kuvaavat ilmaisut.

<p>Vaihtoehtoisuutta kuvaavat ilmaukset</p> <ul style="list-style-type: none"> • riippuu • kenties • voi olla • toisaalta • luultavasti • jos • saatetaan • voi muuttua • ehkä
<p>Epäjatkuvuuden ilmentäminen</p> <ul style="list-style-type: none"> • aivan erilainen, mitä voimme nyt kuvitella

Vaihtoehtoisissa skenaarioissa tulevaisuus ei ollut lineaarisuuden tapaan nykyisyyden jatkumo, vaan tällöin esitetään ennemminkin kysymys ”mitä jos”? Monesti vaihtoehtoisissa skenaarioissa kuvaillaan maailmaa ja sen erilaisia piirteitä. Kuvauksia tehdään usein jopa ulkoa päin kertojan roolista, jolloin itse kertoja ei välttämättä ole läsnä tässä tulevaisuuden visioissa. Vaihtoehtoisuuteen ja epäjatkuvuuteen perustuneissa tulevaisuuspuheissa esitetään uudenlaisia ratkaisuja nykyisille järjestelyille ja ongelmille sekä kyseenalaistetaan nykyisiä käytänteitä. Taulukossa 6 esitellään moninaisten skenaarioiden kautta tuotettua tulevaisuuspuhetta.

Taulukko 6. Moninaiset skenaariot.

Uudenlaisten ratkaisujen tuottaminen
<ul style="list-style-type: none"> • ”On kesä 2040. Teknologia on enemmän tai vähemmän olennainen osa kaikkia arkipäivän toimintoja: älymateriaaleista valmistettuja vaatteita voidaan ohjailla puhelimen tai kellon järjestelmien avulla. Vaatteen hengittävyttä ja vedenpitävyyttä – uusimmissa ja kalleimmassa tuotteissa myös väriä – voi vaihtaa makunsa mukaan näytön näpytyksellä. <p>Pääkaupunkiseudun liikenne toimii jo itseohjautuvilla kulkuneuvoilla; niin ratikat ja bussit, kuin yksityisautotkin noudattavat niihin ohjelmoituja algoritmeja. Liikennettä valvotaan siihen tarkoitetuista keskuksista, joiden työntekijöillä on vika- tai vaaratilanteen sattuessa mahdollisuus ottaa ajoneuvoja hallintaansa. Itseohjautuvuuteen liittyvät ongelmat on arvioitu hyötyjä pienemmiksi.” (D9)</p>
Moninaiset ratkaisut, epäjatkuvuus ja vaihtoehtoisuus
<ul style="list-style-type: none"> • ”Uskon, että tulevaisuudessa kaikki polttomoottoriset ajoneuvot häviävät liikenteestä, ja tilalle tulevat ympäristöystävällisemmät kulkuvälineet, jotka hyödyntävät tehokkaasti esimerkiksi aurinkovoimaa tai jopa ydinvoimaa. Ongelma ydinpolttoaineissa on kuitenkin se, että sitä voi olla vaikea kontrolloida. Sen lisäksi niistä voi syntyä paljon ydinjätettä, joka on haitallista luonnolle. Ehkä tulevaisuudessa teknologia mahdollistaa turvallisen ydinpolttoaineen hyötykäytön.” (D15)

Toinen vaihtoehtoisuuteen perustunut tapa puhua tulevaisuudesta on tässä tutkimuksessa eroteltu edellä mainitusta tyylin perusteella. Osa nuorista oli päättänyt kirjoittamaan tulevaisuuteen sijoittuneen kirjoitelman tarinamuotoon. Näissä tarinoissa kertoja eli ”minä” on voimakkaasti läsnä siinä määrin, että kaikissa tarinallisissa esseissä sijoitetaan kertoja mukaan osaksi tarinaa. Tarinat eivät kuitenkaan toivottujen tulevaisuuksien tapaan keskity omiin toiveisiin ja haaveisiin, vaan ne ovat monesti kuvailuja omasta tulevaisuuden päivästä sisältäen yksityiskohtaisia mainintoja siitä, mitä kirjoittaja tekee tulevaisuudessa sekä millainen ympäröivä maailma tulevaisuudessa on. Tulevaisuuden skenaariot ovat moninaiset skenaariot päätyypin mukaisesti vaihtoehtoisia sekä sisältävät epäjatkuvuuksia. Joissain tapauksissa tulevaisuuden tapahtumia perustellaan lineaarisella kehityksellä, mutta tämä ei kuitenkaan ole hallitsevaa, vaan moninaisuus ja vaihtoehdot sekä runsas kuvailu ovat enemmän linjassa moninaisten skenaarioiden kanssa. Tämän vuoksi tarinallinen puhetapa voidaan nähdä yhdeksi moninaiset skenaariot -tyypin alalajiksi. Yleisemmin tämä tulevaisuuspuhetyyli kattaa koko esseen. Joissain tapauksissa tarinoissa vuorottelee kertojan subjektiivisempi ”minä”-osuus, sekä kerrottu osuus, jolloin ote on usein objektiivisempi ja ympäristöä kuvailevampi. Tarinoiden sisällä

siis tuotetaan useita vaihtoehtoisia skenaarioita sekä kuvia tulevaisuuden maailmasta. Taulukossa 7 kuvataan tarinallista tulevaisuuspuhetta.

Taulukko 7. Tarinallinen tulevaisuuspuhe.

Kuvataan elämää ja muodostetaan mahdollisuuksia kertoa skenaarioita tarinan sisällä.
<ul style="list-style-type: none"> ”Vielä uutisissa vähän aikaa sitten kerrottiin, miten pienistä saarivaltioista, kuten malediiveilta on jouduttu evakuoida ihmisiä, koska saari on uppoamisen vartaalla. Uutiset ovat täynnä negatiivisia asioita, ja ehkä suurimpana edelleenkin ratkaisemattomana ongelmana on voimistunut ja normaalia useammin esiintynyt La Niña ilmiö. Siitä puhutaan paljon, eikä tutkijat ole löytäneet ilmiön syitä vielä.” (D13)
Tarina omasta tulevaisuudesta
<ul style="list-style-type: none"> ”On vuosi 2040. Aurinko paistaa ja vettä sataa. Täydellinen suomalainen kesäpäivä siis. Olen ulkona ystäväni kanssa viettämässä laatuaikaa, kunnes älypiilolinssieni oikeaan yläkulmaan tulee ilmoitus: olen saanut tekstiviestin pomoltani, jossa hän käskee minun saapua välittömästi toimistolle. Hyvästelen ystäväni, samalla kun älypiilolinssillä paikalle tilaamani sähköauto lipuu kadun varteen poimimaan minut kyytiin. Yksityisautoja ei enää juurikaan harrasteta, kaikki liikkuvat yhteiskäytössä olevilla itsestään ajavilla sähköautoilla. Auton ajaessa toimistolle tarkistan älypuhelimeltani, millainen tilanne tarkalleen ottaen on kyseessä. Ilmeisesti joko venäläiset tai kiinalaiset hakkerit ovat taas suorittaneet palvelunestohyökkäyksen yrityksemme palvelimille, ja asialle pitäisi tehdä jotain. Koska olen yrityksemme yksi pääinsinööreistä, minut on hälytetty paikalle kesken loman. Matka kestää noin viisi minuuttia, vaikka toimistomme on aivan toisella puolella Helsinkiä. Tästä voimme kiittää robokuskiani, joka manuuveroi tyylikkäästi muiden roboautojen keskellä 400km/h nopeudessa. Kun ihmisiä ei enää ole tekemässä virheitä autojen rateissa, autot voivat liikkua paljon nopeammin kuin menneisyydessä.” (D26)
Tarinoiden sisälle rakennetaan taustakertomuksia, joilla kuvataan tulevaisuutta
<ul style="list-style-type: none"> ”Nykyään matkustaminen onkin melko vaivatonta. Sekä yksityisautoilu että joukkoliikenne ovat menettäneet asemansa jo vuosia sitten. Automaattiauton tilaan etukäteen rannekkeeni avulla. Nykyään liikenne tapahtuu itseohjautuvilla taksimaisilla kulkuneuvoilla, jotka älykkäästi yhdistävät matkustajiensa reitit. Vaivaton matkustaminen toimii infrana innovaatiolle. Yrittäminen on sen mukana helpottunut ja yhä useammat tekevät elantonsa yrittäjinä. Kun kyytini saapuu, astun vain sisään ja istuudun. Matkustaminen on maksutonta, sillä mahdollisuus liikkua paikasta toiseen on perusoikeus ja yhteinen tarve. Kulkemisen kustantaakin valtio verotuloin. Autoa ei paikallisesti valvo vakituinen henkilökunta, joten on melko jännittävää istua vain muiden matkustajien kanssa. Kuitenkaan matkustajana en elä oman onneni nojassa, sillä häiriöihin puututaan automaattisesti, ja auto kutsuu itsestään paikalle järjestyksenvalvojan, jos tilanne yltyy.” (D44)

Toivotut tulevaisuudet

Toivottuihin tulevaisuuksiin pohjautuvan puhetavan tunnusmerkiksi osoittautui runsas konditionaalin käyttö sekä minä-puhe, jossa tulevaisuutta rakennettiin minän avulla usein toiveiden, halujen ja haaveiden kautta. Tätä tulevaisuuspuhetta ilmensivätkin muun muassa ilmaisut haluaisin, toivoisin sekä unelmoin, jolloin tulevaisuuden rakentaminen perustui voimakkaasti omiin toiveisiin. Monesti tulevaisuuksien lähtökohtana olivat rajoittamattomat mahdollisuudet, joita tosin ajoittain kommentoitiin lineaarisilla ”realistisilla” toteamuksilla omia haaveita ”vastaan” tai rakentamalla vaihtoehtoinen skenaario omalle toiveelle. Tälle puhetavalle oli tyypillistä arvolutatuneet aiheet, kuten ekologisuus ja eettisyys. Myös tulevaisuuden skenaarioiden ratkaisut olivat tyypillisesti tunteisiin ja arvoihin pohjautuvia. Tämän puhetavan tulevaisuuskuvat olivat siis ennen kaikkea kirjoittajan

omia toiveita, mielipiteitä ja arvoja ilmaisevia. Minän kautta tuotettu puhe aiheuttikin joissain tapauksissa tulkinnallisia ongelmia, koska ei ole aina suoraviivaista sanoa, milloin puhe on arvolutautunutta ja milloin minä liittyi skenaarioon ”irrallisemmin”. Taulukossa 8 tiivistetään tämän tulevaisuuspuhe-tyyppin määritelmät ja taulukossa 9 kuvataan esimerkein toivottuihin tulevaisuuksiin pohjaavaa tulevaisuuspuheen tapaa.

Taulukko 8. Toivottuja tulevaisuuksia kuvaava tulevaisuuspuheen tapa.

Minä-puhe
<ul style="list-style-type: none"> Tulevaisuus rakennetaan unelmien, toiveiden ja pelkojen kautta
Konditionaalin käyttö
<ul style="list-style-type: none"> Konditionaalin käytöllä ilmaistaan erilaisia itselleen toivottuja tulevaisuuden mahdollisuuksia. Konditionaalin käyttöön liittyy toiveen tai haaveen mahdollinen epävarmuus.
Arvolutautuneisuus
<ul style="list-style-type: none"> Arvot ja käsitykset tulevaisuuden perustana Käsitys hyvästä elämästä
Emotionaalisuus
<ul style="list-style-type: none"> Haluaisin Toivoisin Unelmoin

Taulukko 9. Esimerkkejä toivottuihin tulevaisuuksiin pohjaavasta tulevaisuuspuheesta.

Arvojen mukainen elämä
<ul style="list-style-type: none"> ”Elämässäni minulla on mahdollisuus toteuttaa itseäni tehden sitä, mistä nautin. Ympärilläni on vielä koskemattomia luontoa ja minulla on yleishyödyllisiä asioita mukani, kuten juomapullo. En haluaisi asua missään miljardikaupungissa, jossa on mahdotonta saada omaa rauhaa. Haluan elää yhteiskunnassa, jossa kaikilla on samat mahdollisuudet elämään. Sosiaalinen elämäni on ihan tavallinen. Minulla on ystäviä, joita näen silloin tällöin ja pidän heihin yhteyttä esimerkiksi jonkin sovelluksen avulla.” (D1)
Tulevaisuuden toiveet
<ul style="list-style-type: none"> Tulevaisuudessa haluaisin elämäni olevan stressitöntä, mutta vilkasta. Tylsistyn helposti, ja tulevaisuuden ammatissani toivoisin jokaisen päivän olevan erilainen. Haluaisin auttaa ihmisiä jollain tavalla, kuten esimerkiksi lääketieteen avulla. Teknologian, ja erityisesti uusien innovaatioiden parissa työskentely kiinnostaa. Vapaa-ajan aktiviteetteja voisi olla paljon ja moneen makuun. Teknologian mahdollisuudet esimerkiksi koulutuksessa ovat laajat. Sen avulla suurempi osa ihmisistä voisi kouluttautua, jos oppimateriaali ja opetus ovat helpommin saatavilla.” (D7)
Unelmien tulevaisuus
<ul style="list-style-type: none"> ”Unelmani on elää vuonna 2040 lämpimässä maassa perheeni kanssa unelma-ammattini parissa työskennellen. Kaupunki, jossa mahdollisesti tulen asumaan on rannan läheisyydessä. Talossani hyödynnämme varmaankin aurinkopaneeleita. Omistamme sähköauton, mutta käytämme pyöriä myös aktiivisesti. Elämässäni matkustelen perheeni kanssa paljon ja tutustumme maapallon erilaisiin elinympäristöihin. Toivon olevani silloin kasvissyöjä, kuten olen koko viime vuoden jo ollutkin. Pysin elämään ekologisesti, sillä tiedostan ja ymmärrän kaikista ilmastoon muutoksen syistä sekä seurauksista jo nyt nuorena. En myöskään haluaisi kuulua niihin ihmisiin, jotka eivät halua seuraavalle sukupolvelle parempaa elämää ja kestävämpää maapalloa.” (D10) Unelmieni tulevaisuudessa maailman ongelmat, kuten ilmastomuutos ja köyhyys olisivat selätetty, sekä ihmisten välinen tasa-arvo olisi parempi. Niitä ei luultavasti ratkaista vuoteen

<p>2040 mennessä, mutta teknologia voi auttaa varsinkin ilmanmuutoksen torjumisessa. Minun ja yhteisön kohtaamat ongelmat voisivat olla mahdollisimman pieniä, kuten vaikkapa pienet aamuruuhkat tai jono suosituimmassa kahvilassa ennen töiden alkua. (D7)</p>
<p>Mahdollisuuksien tulevaisuus</p> <ul style="list-style-type: none"> • "Haluaisin elää paikassa, jossa olisi paljon mahdollisuuksia esimerkiksi koulutuksen ja työn suhteen ja josta löytyisi kaikki peruspalvelut, kuten sairaalat, kaupat, koulut jne. Ihanteellinen kaupunki olisi teknologisesti kehittynyt, joka näkyisi siinä asuvien ihmisten elämässä esimerkiksi energiantuotannon, kierrätyksen ja julkisen liikenteen osilta. Myös ilmastonmuutokseen liittyvät ongelmat olisi ratkaistu ja ihmisillä olisi uudenlainen elämäntapa, joka ei kuluttaisi maapalloamme yhtä paljon, kuin se tänä päivänä kuluttaa." (D27) • "Haluaisin elää lämpimässä maassa, jossa on hyvät mahdollisuudet erilaisille ulkoilma-aktiiviteeteille sekä meribiologian ammatin harjoittamiselle. Lisäksi toivoisin asuinalueeni olevan hyvissä määrin turvallista ja hyvinvoivaa seutua. Tällaiseksi paikaksi voisin kuvitella esimerkiksi Australian tietyt alueet. Elämäni olisi hauskaa, työntäyteistä ja kiinnostavaa. Yhteisössämme olevia ongelmia voisivat olla esimerkiksi ilmastonlämpeneminen ja työttömyys. Minulla on mahdollisuuksia työssä etenemisessä, harrastuksissa, ystävissä ja kumppaneissa. Ympärilläni on esimerkiksi kitara, koruntekemiseen tarkoitettu työpiste, pelikonsoli, kirjoja, harrastuksiini liittyviä esineitä ja piirtämiseen tarkoitettuja välineitä. Elän suhteellisen pienessä naapurustossa, ei missään suurkaupungissa vaan enemmänkin esikaupungissa. Minulla on paljon ystäviä lähellä ja kaukana joiden kanssa vietän yhdessä paljon aikaa sekä tyttöystävä jonka kanssa asun yhdessä." (D37)

6.4 Vaihe 4: Puhetapojen koodaus esseissä sekä primäärien ja sekundääristen puhetapojen tunnistaminen

Luokittelu osoitti, että tapa puhua tulevaisuudesta vaihteli esseiden sisällä käsiteltävien aiheitten mukaan. Se, kuinka kognitiivisesti tai emotionaalisesti aihetta käsiteltiin, näkyi tavassa, jolla tulevaisuudesta puhuttiin. Edellisessä vaiheessa tunnistetut tulevaisuuspuheen tavat koodattiin aineistoon ja tätä kautta päästiin tarkastelemaan tulevaisuuspuhetapojen yleisyyttä sekä keskinäisiä suhteita. Analyysissa huomattiin, että kullekin esseele oli selvästi erotettavissa hallitseva eli primääri puhetapa. Puhetapa määriteltiin primääriksi, mikäli sen osuus esseestä kattoi noin puolet tai enemmän. Monessa esseessä primääri puhetapa ei kuitenkaan ollut ainoa tapa puhua. Näissä esseissä oli yhtä selvästi tunnistettavissa sekundäärinen puhetapa, jonka määrittämiseksi sitä tuli esiintyä esseessä noin neljänneksen verran, mutta vähemmän kuin primääriä tapaa puhua. Marginaalisia kolmansia tapoja puhua tulevaisuudesta ei määriteltä, vaan essee määriteltiin maksimissaan kahden (primäärin ja sekundäärisen) puhetavan mukaan.

Taulukossa 10 on esitetty primaaristen ja sekundaaristen tulevaisuuspuhetapojen jakautuminen esseissä. Suurimmalle osalle esseistä luokiteltiin sekä primääri että sekundäärinen puhetapa (68 %). Kuitenkin on huomionarvoista, että kolmannes (33 %) esseistä sai luokitukseksi vain yhden tulevaisuuspuheen tavan. Ainoalla puhetavalla tarkoitetaan nimensä mukaisesti niitä tapauksia, jolloin koko essee on koettu voivan luokitaa tiettyyn puhetapaan kuuluvaksi ilman sekundäärisen puhetavan määrittystä. Kuten taulukossa 10 näkyy, toivotuista tulevaisuuksista puhuminen näyttäytyy selvästi tyypillisimpänä tapana puhua tulevaisuudesta (42 %). Vaihtoehtoisten skenaarioiden luominen

näyttäytyy yhtä selkeästi toisiksi yleisimpänä primäärinä tapana (30 %). Sekä lineaarisen että tarinallisen puhetavan ollessa esseiden hallitseva puhetapa, on se myös lähes puolessa näistä tapauksista esseiden ainoa puhetapa. Skenaariopuheen sekä toivottujen tulevaisuuksien kohdalla ainoan puheen suhteellinen osuus primääripuheesta on huomattavasti edellä mainittuja pienempi. Sekundäärisistä puhetavoista lineaarinen tapa puhua tulevaisuudesta on yleisin (34 %).

Taulukko 10. Puhetapojen yleisyys esseissä (n=53).

	Primääri puhetapa (josta ainoan puhetavan osuus)	Sekundäärinen puhetapa
Lineaarinen	13 % (6 %)	34 %
Skenaario	30 % (6 %)	19 %
Tarina	15 % (8 %)	2 %
Toivottu	42 % (13 %)	13 %

Taulukossa 11 on esitetty sekundaaristen puhetapojen esiintyminen kunkin primaarisen puhetavan yhteydessä. Lineaarinen puhetapa on tyypillisin sekundäärinen tulevaisuuspuhetapa ja se esiintyy sekundäärisenä yhtä usein niin skenaarioiden kuin toivottujen tulevaisuuksien kanssa. Toivottujen tulevaisuuksien kanssa sekundäärinen tulevaisuuspuhe on lähes yhtä yleistä muiden paitsi tarinallisten esseiden kanssa. Sen sijaan moninaisten skenaarioiden sekundäärisenä puhetyyppinä lineaarinen puhetyyppi on selvästi tyypillisintä (17 %). Huomionarvoista on, että primäärin puhetavan vaihtuessa lineaariseksi skenaarioita luova tulevaisuuspuhetapa on lähes olematonta (2 %) verrattuna edellä mainittuun.

Taulukko 11. Sekundäärisen puhetavan esiintyminen kunkin primäärin puhetavan yhteydessä. Primääriset puhetavat esitetty vihreällä ja sekundääriset sinisellä.

	Lineaarinen	Skenaario	Tarinallinen	Toivottu
Lineaarinen		2 %	0 %	6 %
Skenaario	17 %		2 %	6 %
Tarinallinen	0 %	6 %		2 %
Toivottu	17 %	11 %	0 %	

Tulevaisuuspuhetavan tunnistaminen kullekin esseelle tarkoitti vaiheessa 2 luotua profiilia (ks. taulukko 5) siten, että tämän myötä esseille saatiin määriteltyä kuvailevan otsikon ja keskeisten sisältöjen luonnehdintojen lisäksi primääri ja sekundäärinen tulevaisuuspuhetapa. Ensimmäisen kerran esseitä määriteltiin samankaltaisuuteen perustuen vaiheessa 2. Jo tällöin oli tunnistettavissa, että osa esseistä sisältää useampaa tapaa puhua, vaikka varsinaisia puhetyyppejä ei oltukaan vielä tunnistettu. Tässä vaiheessa

esseet luokiteltiin samankaltaisiksi ja tästä luokittelusta jalostettiin seuraavassa vaiheessa puhettavat ja niiden kuvaukset. Tarkastuksen vuoksi vertailin vaiheen 4 koodattuja primäärejä ja sekundäärisiä puhetapoja vaiheen 2 samankaltaisiksi luokiteltujen kanssa. Tarkastuksella pyrittiin varmistamaan koodien ja diskursiivisen tarkastelun yhtenevyys. Nämä täsmäsivätkin hyvin keskenään.

6.5 Toimijuuteen liittyvien elementtien tunnistaminen puhetoissa sekä näiden yhdistelmissä

Tässä tutkimuksessa toimijuus nähdään koostuvan joukosta ominaisuuksia. Taulukossa 12 on summattu tutkimuksessani tunnistetut toimijuuden keskeisimmät elementit (ks. Mikkonen, 2000; Hyvättinen, s. 26 tässä työssä), joiden ilmenemistä olen tutkinut aineistossani sekä tuotetuissa puhetapojen kuvauksissa.

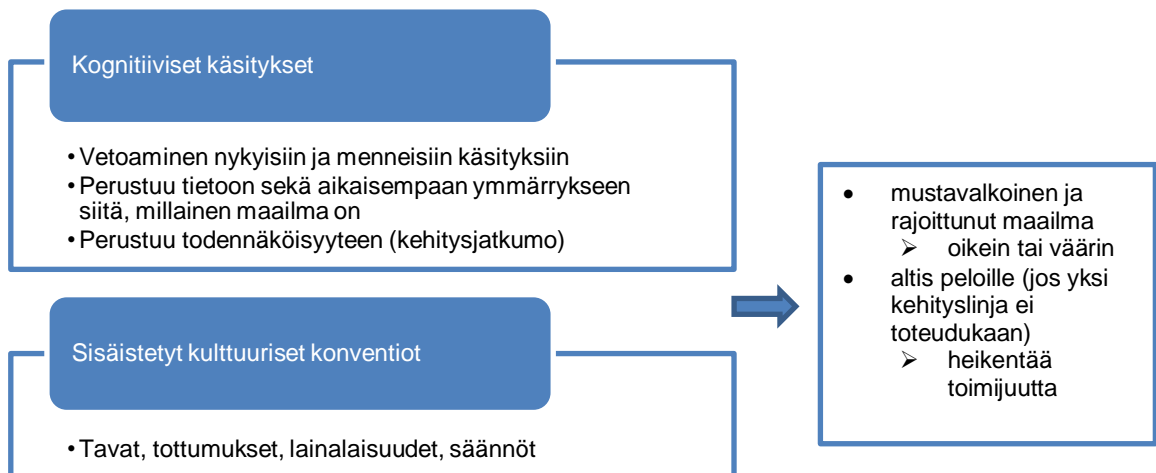
Taulukko 12. Tutkimuksen tunnustamat toimijuuden keskeisimmät elementit.

Toimijuuden ilmenemisen elementit	
Toiminnallinen	<ul style="list-style-type: none"> Mallit ja strategiat, joilla tulevaisuus on kohdattu Ideat, ajatukset ja keinot toimista, joilla on mahdollista vaikuttaa tulevaisuuden muotoutumiseen
Tiedollinen eli kognitiivinen	<ul style="list-style-type: none"> Tieto nykyisyydestä ja tulevaisuudesta, kuinka hankkia ja käsitellä tietoa Ymmärrys, miten on mahdollista vaikuttaa (mitä keinoja ja miten yksilö voi vaikuttaa)
Emotionaalinen	<ul style="list-style-type: none"> Kokemukset ja uskomukset. Mikä merkitys haaveilla ja unelmilla on omassa elämässä?
Arvot	<ul style="list-style-type: none"> Kyky hankkia ja käsitellä tulevaisuutta koskevaa tietoa arvorationaalisesti (tulevaisuusajattelu) Ymmärtää omien valintojen ja päätösten seuraukset (tulevaisuustietoisuus) Valmius ottaa vastuu omien valintojen ja päätöksen seurauksista

Lineaarinen

Linearisessa puhetavassa korostuvat eniten toimijuuden tiedolliset eli kognitiiviset osat alueet. Tietoperusta sekä ymmärrys ympäröivästä yhteiskunnasta on varsin keskeisessä roolissa osana toimijuutta (Mikkonen, 2000, s. 41), mutta kuten aineistokatkelmista voidaan todeta, ei lineaarinen puhetapa yksinään usein riitä tuottamaan toimijuutta. Puhastaasti lineaarinen puhetapa jää usein kapea-alaiseksi ja se voidaan tulkita jopa rajoittuneeksi sekä mustavalkoiseksi tavaksi ajatella, sen sijaan, että se olisi toimijuuteen enemmän linkittyvän pystyvän ja joustavan kaltaista. Linearisessa puhetavassa toimijuuden tunne perustuu olosuhteiden pysyvyyteen ja muuttumattomuuteen, eli tietynlaiseen *status quo* -tilanteeseen, joka ei uhkaa yhteen kehityslinjaan ja tietämisperustaan nojaavaa

lineaarista tulevaisuuskuvaa. Pysyvissä olosuhteissa lineaarinen tyyli voi näyttäytyä pysyvänä toimintana ja tekoina, mutta se ei saavuta toimijuuden vaatimaa kykyä mukautua ja olla joustava, joten on mielestäni virheellistä tulkita tällaista toimintaa toimijuudeksi. Se tuleekin mielestäni tunnistaa rajoittuneeksi tai ehdolliseksi toimijuudeksi. Kuvassa 8 on esitetty lineaarisen puhetavan piirteitä, jotka nojaavat toimijuuden kognitiiviseen ulottuvuuteen.

Kuva 8. Lineaarisen puhetavan yhdistyminen toimijuuteen.

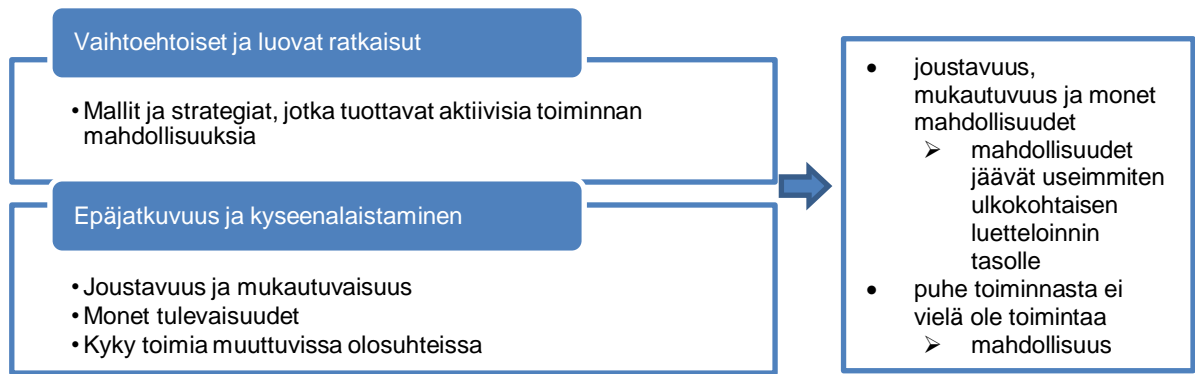
Lineaarinen puhetapa nojaa siis menneisiin ja nykyisiin käsityksiin sekä tietoon ja ymmärrykseen maailmasta. Se linkittyy näin ollen voimakkaimmin menneisyyden aikaulottuvuuteen. Lineaarisella puhetavalla tuotetaan usein tietoon tai käsityksiin perustuvia ratkaisuja, mutta niissä ei ole oma toimijuus läsnä. Tämän puhetavan yhteydessä harvoin esiintyvät toimijuuden kokemukset ovat rajoittuneita ja joustamattomia. Ne perustuvat rajattuihin ja itselleen otollisiin olosuhteisiin, joissa voidaan nähdä omaa toimijuutta. Lineaarisen puhetavan yhteydessä tulevaisuus saatetaan myös kuvata kehittyneemmäksi ja ”paremmaksi paikaksi”, jopa kuvailun saadessa naivistisia piirteitä. Tällaisella utopistisella kuvalla voidaan näin ollen myös häivyttää toimijuuden tarve, koska lähtökohtana on parempi maailma. Taulukossa 13 on esitetty esimerkkejä lineaarisen puhetavan ja toimijuuden yhteydestä.

Taulukko 13. Esimerkkejä lineaarisesta puhetavasta.

<p>Muuttumaton tulevaisuus -> nykyiset mahdollisuudet (myös mahdollinen toimijuuden tunne) säilyy samana tulevaisuudessa</p>
<ul style="list-style-type: none"> • ”Kaikesta kehityksestä huolimatta, yksilön elämä ei perusominaisuuksiltaan ole muuttunut, ei ainakaan omalla kohdallani. Toki käyttöesineet ovat nyt teknologisoituja ja niissä on uusia ominaisuuksia – joita etenkin varakkaat pitävät jo välttämättömyyksinä – ystäväpiirit ovat globaaleja, eivätkä fyysiset välimatkat rajoita niitä, mutta yhä ihmiset pääasiassa tekevät töitä, syövät ja nukkuvat, iloitsevat toistensa seurasta ja ihastelevat merta – oli se sitten ruudulta tai ihan oikeasta ikkunasta.” (D9) • ”En ole juuri miettinyt millaista teknologia tulee olemaan kahdenkymmenen vuoden päästä, mutta mikäli asuisin 2040 unelma paikallani toivoisin todennäköisesti, ettei teknologian kehitys ole tehnyt alueesta täysin erilaista kun se nyt on eli alue olisi pitkälti samanlainen kuin nyt.” (D12)
<p>Otollisiin olosuhteisiin pohjaava toimijuus</p>
<ul style="list-style-type: none"> • ”Uramahdollisuuteni ovat hieman supistuneet tällä hetkellä. Yhteiskuntaamme on juuri muutamia vuosia sitten levinnyt laaja rakennemuutos. Suurin osa palveluista on automatisoitu ja työttömyys kasvaa. Mahdollisuuksia minulla on erityisesti ammateissa, joita ei voida automatisoida, esimerkiksi opettajan ammatti on vielä säilynyt perinteisenä. Toki opetus on muuttunut paljonkin; kyniä ei enää tästä maailmasta löydy.” (D21) • ”Ainakin työn mahdollisuudet ovat runsaampaa, koska ihmiskunta kehittyy ja siihen tarvitaan työvoimia. Lisäksi todennäköisesti tulevaisuudessa fyysinen työ korvaa koneet ja muut laitteet, joten yhteiskunnassa tulee syntymään uusia ammatteja, joka voi sopia minulle.” (D28) • ”Teknologiassa sovelletaan paljon matematiikkaa ja fysiikkaa. Pidän näistä paljon, ja luulen, että tämän takia minulle tulee olemaan hyvät työmahdollisuudet. Jos tietotekniikka kehittyy, niin minulla voi olla vapaa-ajalla mahdollisuus pelata hyvin laadukkaita videopelejä. Kehittyneillä julkisilla liikennevälineillä pystyisin matkustamaan nopeasti esimerkiksi työpaikkaan.” (D15)
<p>Parempi utopistinen tulevaisuus, jossa toimijuutta ”ei tarvita”</p>
<ul style="list-style-type: none"> • <i>Elän silloin melko samankaltaista elämää, mutta uskon, että kaikki asiat tulee olemaan paljon helpompaa.</i>” (D28)

Moninaiset skenaariot

Moninaiset skenaariot ovat usein vaihtoehtoisia ja luovia ratkaisuja. Lineaarisesta puhetavasta poiketen skenaarioita ei rajoita niinkään tiukat ja ohjaavat käsitykset maailmasta, vaan niillä pyritään ennemminkin rakentamaan vaihtoehtoisia ja uusia tapoja tehdä ja nähdä asioita. Tämä puhetapa edustaakin eniten taulukossa 12 määritellyistä toimijuuden elementeistä toiminnallista osa-aluetta. Myös tiedollinen elementti on keskeisessä roolissa, koska nämä uudet ja vaihtoehtoiset jäsenyykset perustetaan ymmärrykseen erilaisista tiedollisista reunaehdoista. Kuvassa 9 on mallinnettu moninaisten skenaarioiden tuottamia toimijuuden elementtejä.

Kuva 9. Moninaisten skenaarioiden linkittyminen toimijuuteen.

Toimijuuteen liittyy keskeisesti aktiivinen toiminta (Emirbayer & Mische, 1998; Lipponen & Kumpulainen, 2011; Rajala, 2016). Mallit ja strategiat, jotka tuottavat aktiivisia toiminnan mahdollisuuksia, ovatkin usein tuotettu skenaariopuheen kautta. Skenaariopuheella tuotetaan näin ollen useasti mahdollisuuksia toimijuudelle. Kuitenkaan skenaariopuhe itsessään ei automaattisesti tuota toimijuutta, vaan skenaariot jäävät luettelomaisiksi vaihtoehtojen listaamisiksi, joissa ei oteta kantaa omiin mahdollisuuksiin hyödyntää esitettyjä vaihtoehtoja. Tästä syystä puhetapa lähinnä luo mahdollisuuksia toimijuudelle, mutta tarvitsee toimijuuden muita elementtejä aktivoituakseen todelliseksi toimijuudeksi. Taulukossa 14 on esitetty toimijuuden esiintymistä skenaariopuheessa.

Taulukko 14. Esimerkkejä toimijuuden ja moninaisten skenaarioiden yhdistämisestä.

Luettelomainen vaihtoehtoisten ratkaisujen listaaminen, jossa toimijuus ei ole läsnä
<ul style="list-style-type: none"> • <i>“Teknologian kehitys ja kestävä kehitys ovat myös vahvasti läsnä kaupunkiympäristössä 2040-luvulla. Julkisten tilojen ja kotitalouksien energiatalous perustuu täysin uusiutuvaan energiaan ja rakennuksiin asennetaan rutiininomaisesti aurinkopaneeleja. Myös julkinen liikenne toimii täysin ilman fossiilisia polttoaineita. Yksityisautoilu on toivottavasti kielletty ydinkeskustassa.” (D2)</i> • <i>“Uuden teknologian myötä on kuitenkin ratkaistu monia ilmasto-ongelmia, kuten hiilidioksidi- ja rikkipäästöt. Näitä voidaan nyt säädellysti poistaa ilmakehästä ympäröivään avaruuteen. Myös fyysisten sairauksien aiheuttamat ongelmat ovat vähentyneet lääketeknologian kehityksen myötä. Toisaalta psyykkisten ongelmien lisääntyessä ihmisten hyvinvointi tai onnellisuus ei ole merkittävästi lisääntynyt.” (D9)</i> • <i>“Kenties työpaikoilla ja kouluissa opetus tapahtuu hologrammien avulla. Hologrammit voivat olla reaaliaikaista kuvaa tai jo aikaisemmin tallennettua. Työpaikoilla, varsinkin tutkimuksen parissa, on käytössä yhä nopeampia tietokoneita. Se helpottaa töiden tekemistä ja tutkimuksissa edistymistä. Kvanttitietokoneet ovat vuonna 2040 yleisempiä eivätkä ne ole enää niin kalliita, vaan niitä voidaan käyttää hyödyksi yhä enemmän.” (D14)</i>
Kehitys luo mahdollisuuksia hyvinvoinnille ja toimijuudelle
<ul style="list-style-type: none"> • <i>Olisin melko tyytyväinen elämäni, sillä teknologia antaa minulle enemmän keinoja toteuttaa itseäni, olla terve ja olla iloinen. Esimerkiksi matkustaminen saattaa olla tulevaisuudessa halvempaa. Sosiaalisen median ympäristöjä luultavasti kehitetään vielä pitkään, joten kavereiden kanssa jutteleminen voi olla kätevää kuin ennen. (D15)</i> • <i>Sen sijaan luulen, että teknologian avulla ihmisten on mahdollista tavoitella ja saavuttaa haluamiaan asioita tehokkaammin. Toisaalta teknologian tarjoamat mahdollisuudet ovat usein niin moninaisia, että niistä valitseminen voi olla vaikeaa. (D25)</i>

<ul style="list-style-type: none"> Ympäriilläni on arkipäiväistä elämää helpottavia esineitä, jotka vaativat vähemmän kosketuksella ohjailemista, kuin nykyään. Käytössäni on myös paljon asioita vain huvia varten, laitteita, joilla tutkia (saada asioita selville tai vain ihmetellä ja ihailla) mielenkiintoisia ilmiöitä ja asioita. (D31) Ympäriilläni on myös uudenlaisia tietoteknillisiä laitteita, kuten kodeissa olevat digitaaliset hovimestarit. Ne toimivat ääniohjauksella, ja omistavat tekoälyn. Ne hoitavat kodin arjen askareita, etsivät vastaukset kysymyksiin selaimesta, eivätkä ne koskaan sammuu. Tämä jättää aikaa elämästä nauttimiseen, ja muun ympäristön kaunistamiseen. Asuinpaikkani onkin tämän vuoksi rauhallinen, kaunis ja puhdas. (D35) Perustulo on vähentänyt eriarvoisuutta ja mahdollistanut nykyisen joustavan työmaailman. Useimmilla ei ole varsinaista vakituista työpaikkaa, ja omia yrityksiä perustetaan yhä enemmän, sillä töitä on varaa tehdä välillä jopa palkatta. Tämän ovat mahdollistaneet erityisesti massiiviset kehitysaskleet tekoälyteknologiassa. Itse olen työskennellyt kukoistavalla taidealalla, sekä viiden viimevuoden ajan työskennellyt juurikin tekoälyteknologian parissa. (39) Minun näkemys tulevaisuuden yhteiskunnasta, että robotit helpottavat meidän arkea ja tekevät monenlaisia tehtäviä ja ihmiset käyttävät omaa vapaa aikaa taiteeseen tai tutkivat tiedettä uusilla ja erittäin tarkkoilla laitteilla. Elintaso tulee olemaan erittäin korkea sillä pystytään parantamaan ihmisiä vaikeimmista sairauksista ja ihmiset elävät pitkään. (D40) Uskon että silloin kaikilla ihmisillä on mahdollisuus tehdä sitä mitä tykkää ja mistä on kiinnostunut. Ja on jäljellä vain erikoisia aloja ja erikoisuunnattuja töitä. (D40) Asun suurkaupungissa, jossa teknologian kehitys on parantanut ihmisten liikkuvuutta ja elämänlaatua. Julkinen liikenne toimii hyvin – autoille ei ole käyttöä ja ympäristöstä pidetään huolta. Arki on sulavampaa ja eläminen kätevää, koska asiat suunnitellaan aina osaksi suurempaa kokonaisuutta: bussilipun ja pankkikortin voi korvata puhelimella, roskakoreja on tarpeeksi, fyysisistä avainta tarvitsevia lukkoja ei enää ole. (D43)
Parempi tulevaisuus takaa mahdollisuudet toimijuudelle
<ul style="list-style-type: none"> Vuonna 2040 elämä maapallolla on ekologisempaa, turvallisempaa sekä tasa-arvoisempaa. Kansainvälisesti operoivien ja valtioiden rajojen ulkopuolisten järjestöjen toimesta operoivien rauhanvartijoiden avulla pystytään turvaamaan objektiivisempaa suojelua maailman kriisikeskittymiin. Sukupuolten väliset tasa-arvokysymykset ovat historiaa ja etnisyyttä arvostetaan globaalin ilmapiirin ansiosta entistä enemmän. Tasa-arvon vahvistuminen antaa yhä useammalle toteuttaa itseään niin uran kuin harrastustenkin parissa. Tasa-arvon valvomisen yksikkö pitää huolta siitä, ettei ketään kohdella epäoikeudenmukaisesti. (D16)
Kehityksen negatiiviset vaikutukset toimijuudelle
<ul style="list-style-type: none"> Teknologian tunkeutuessa tulevaisuudessa yhä enemmän jokaisen elämään mahdolliset ongelmat ovat laaja-alaisia ja mahdollisesti tuhoisia. Teknologia sattaa aiheuttaa vallan keskittymisen yhdelle tai muutamalle taholla. (D25) Suurimpia huolenaiheita yhteiskunnassa ovat ihmisten passivoituminen peliksi viihteen kuluttajiksi sekä resurssien loppuminen. Kun mitään ei ole pakko tehdä, moni käyttää aikaansa aivottomaan ruudun tuijottamiseen, mutta koska viihteenkään ei ole pakko tehdä niin paljon voittoa, se ei ole yhtä koukuttavaksi suunniteltua kuin nykyisin. (D43)

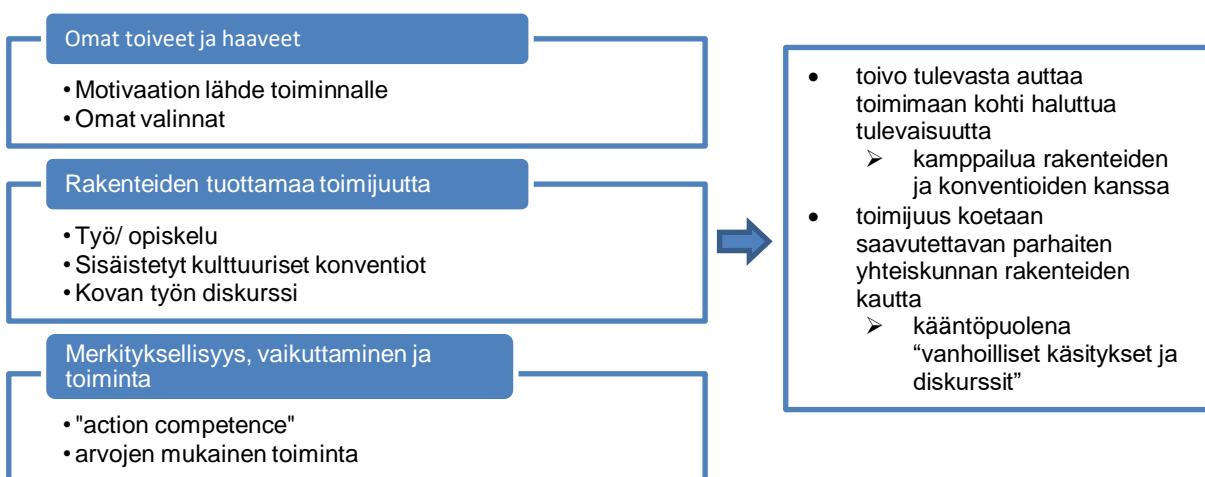
Tarinalliset skenaariot eivät juuri eronneet edellä esitetyistä moninaisista skenaarioista. Tarinallisten skenaarioiden henkilökohtaisempi ote, tuotti muutamien esseiden kohdalla omakohtaisia tulevaisuuden kuvauksia, joissa kirjoittaja kuvaili esimerkiksi ratkaisseensa jonkin ongelman tai olevansa mukana kehittämässä yhteiskuntaa. Nämä omakohtaisemat kuvaukset ottivat enemmän kantaa moninaisen skenaarion aktivointiin toiminnaksi. Taulukossa 15 on esitetty muutama kuvaus tarinallisten skenaarioiden toimijuudesta.

Taulukko 15. Toimijuus tarinallisissa skenaarioissa.

Toimijuus tarinallisissa skenaarioissa
<ul style="list-style-type: none"> Saavumme toimistolle, auto jättää minut pääovelle ja jatkaa hiljaisesti matkaansa seuraavan matkustajan luokse. Ratkaisen kiinalaisten aiheuttaman harmin, ja suuntaan kotiin. Kotona laitan itselleni ruokaa, vaikka ei tarvitsisikaan. Joitakin asioita ei vain tee mieli automatisoida. (D26) On surullista kuulla, kuinka moni laitoksessa asuva vanhus turvautuu eutanasiaan lähinnä yksinäisyyden ja elämänilon puutteen takia. Yritys, jossa työskentelen, pyrkii parantamaan myös vanhojen ihmisten elämänlaatua, mutta mikään laite ei toistaiseksi ole onnistunut voittamaan yksinäisyyttä. Terveysteknologiasta on silti runsaasti hyötyä. Se on tällä hetkellä yksi Suomen suurimmista vientialoista ja työllistää valtavasti ihmisiä. Olemme kehittäneet erittäin toimivia ratkaisuja esimerkiksi ykköstyypin diabeteksen ja Alzheimerin taudin hoitoon, minkä vuoksi tunnen työni merkitykselliseksi. (D41)

Toivotut tulevaisuudet

Toivotuissa tulevaisuuksissa korostuvat toimijuuden elementeistä emootiot sekä arvot. Tämä tulevaisuuspuhe rakentuu toiveiden ja haaveiden varaan. Toivon merkitystä ei pidäkään vähätellä toimijuuden suhteen, vaan se on syystäkin yksi sen keskeisimmistä piirteistä. Toiveikkuus vaikuttaa voimakkaasti motivaatioon sekä kykyyn toimia (Mikkonen, 2000, s. 43). Toiveikkuuteen taas vaikuttavat niin tiedolliset kuin kokemuksellisetkin tekijät, jotka toiveiden, haaveiden ja pelkojen kautta vaikuttavat kykyyn toimia. Emotionaaliset elementit liittyvät kaikkiin aikaulottuvuuksiin, mutta ne ovat erityisen keskeisiä tulevaisuuskuvia (tai puhetta) tutkittaessa, koska tulevaisuus on läsnä vain tulevaisuutta käsittelevien ajatusten (toiveiden, haaveiden ja pelkojen) kautta (Rubin, 2004a). Kuvassa 10 on esitetty toimijuuden ilmenemisen elementtejä yhdistettynä toivotujen tulevaisuuksien tulevaisuuspuheeseen.

Kuva 10. Toivotut tulevaisuudet ja toimijuus.

Vaikka toivotut tulevaisuudet rakentuvatkin pitkälti omien toiveiden ja haaveiden varaan, näkyy yhteiskunnan ja rakenteiden vaikutus tässäkin puhettavassa voimakkaana. Yhteis-

kunnan toimintatavat ovat voimakkaasti sisäistetyt ja näihin luotetaan. Toimijuuskin ilmenee monesti ulkoapäin tuotettuna tai ollen saavutettavissa yhteiskunnan normien mukaisesti toimittaessa. Omat haaveet ja arvot vaikuttavatkin välillä sekoittuvan yhteiskunnan hyväksyttävänä pitämiin arvoihin ja oli vaikea tulkita, kirjoitetaanko omista haaveista vain ns. ”yleisesti hyväksyttävistä haaveista”. On tyypillistä, että kulttuurillisista hyveistä tai *hyvän elämän ideaalista* tulee myös yksilön ideaali (Häkkinen & Salasuo, 2017, s. 177–178). Liiallinen yksilön valintoihin vaikuttaminen voi kuitenkin todellisuudessa rajoittaa aitoa toimijuuden kokemusta (Inayatullah, 1998, s. 388). Taulukossa 16 on esitetty toivottuihin tulevaisuuksiin ja toimijuuteen liittyviä aineistokatkelmia.

Taulukko 16. Toivottuihin tulevaisuuksiin ja toimijuuteen liittyviä esimerkkejä.

Työn tai opiskelun kautta saavutettu toimijuus
<ul style="list-style-type: none"> • Haluaisin opiskella ympäristöinsinööriksi, jotta voisin mahdollisesti pystyä auttamaan joidenkin näiden ongelmien ratkaisemisessa. (D1) • Työskentelen terveysalan yrityksessä tai asiantuntijatehtävissä. Työpäivä kestää kahdeksan tuntia, työmatkat tunnin tai kaksi. Jos työ ei vie kaikkea vapaa-aikaani, olen mukana kaupunginvaltuustossa, poliittisessa puolueessa tai vapaaehtoistoiminnassa. Työn ja yhteiskuntavaikuttamisen lisäksi harrastan urheilua ja vietän aikaa läheisten kanssa. (D18) • Elämäni on todennäköisesti melko rauhallista, mutta olen tehnyt sitä itselleni mielekäästä. Keskittyisin työhöni vähän liiankin paljon, sillä otan usein paljon vastuuta. Tasapainoksi kuitenkin matkustelisin, lukisin kirjoja sekä viettäisin aikaa perheeni kanssa. (D32) • Minulla on myös mahdollisuus perustaa kansainvälinen neurologian klinikka, sillä globalisaatio kasvaa. Elämäni on täyteläistä, sillä olen töissä sairaalassa. Minulla on mahdollisuus perustaa perhe, vaikka olenkin kirurgi ja urani vie suuren osan ajastani. Sosiaalinen elämäni on mainiota, vaikkakin ammattini verottaman ajan vuoksi en usein kerkeä tapaamaan ystäviäni kasvotusten. Pystyn kuitenkin pitämään heihin yhteyttä monien laitteiden avulla, soittamalla videopuheluita ja kyselemällä kuulumisia joka päivä sosiaalisen median kautta. (D35) • Oma työni liittyy tekoälyn soveltamiseen hallinnossa, mikä toivottavasti estäisi monet negatiiviset kehityssuunnat. (D39) • Toimisin työkseni fysiikan tai tähtitieteen alalla esimerkiksi tutkijana. Työni olisi toivottavasti hyödyllistä yhteiskunnallemme. Pitäisin työstäni niin paljon, että kohtaisin ongelmia kesällä työstäni irti pääsemisessä. Muuten kesällä piirtäisin, urheilisin ja viettäisin aikaani uusien ja vanhojen ystäväni kanssa. Vierailisin myös vanhempieni luona säännöllisesti. (D42) • Haluaisin elää lämpimässä maassa, jossa on hyvät mahdollisuudet erilaisille ulkoilma-aktiviteeteille sekä meribiologian ammatin harjoittamiselle. Lisäksi toivoisin asuinalueeni olevan hyvissä määrin turvallista ja hyvinvoivaa seutua. Tällaiseksi paikaksi voisin kuvitella esimerkiksi Australian tietyt alueet. Elämäni olisi hauskaa, työntäyteistä ja kiinnostavaa. (D37)
Sisäistetyt kulttuuriset konventiot
<ul style="list-style-type: none"> • Vuonna 2035 haluaisin elää omassa asunnossa kissan ja poikaystävän kanssa. Jos talolla olisi piha, siellä viljeltäisiin yrttejä tai vihanneksia. Asuinpaikka muistuttaisi nykyistä Viikkiä tyyliltään. Ihannepaikassani on siirtolapuutarhoja ja aurinkopaneeleita kerrostalojen katoilla. Unelmani on olla aivotutkija tai neurokirurgi. Olisin joko töissä lääkärinä tai tutkijana tai opiskelemassa yliopistolla. Opiskelijana voisin olla myös ulkomailla. (D52) • Paikassa, jossa haluan elää on sellainen, jossa selvästi näkyy teknologian ja ihmiskunnan kehitystä, ja jossa tuleva perheeni saa ja voi elää rauhassa. Elämäni silloin on sujuvaa ja toivottavasti menestyksekkästä. Tällä tarkoitan, että minun ei tarvitse huolehtia liikaa esimerkiksi rahasta. Menestyksekkäällä elämällä en kuitenkaan tarkoita huippurikkauksia ja

<i>kuuluisuutta, vaan elämää, jossa olen suorittanut korkeatasoisen koulutuksen, jossa perheeni on vakaa ja iloinen, ja jossa sosiaalinen elämäni on monipuolista. (D49)</i>
Toimijuus ja rajattomat mahdollisuudet
<ul style="list-style-type: none"> • <i>Elämässäni minulla on mahdollisuus toteuttaa itseäni tehden sitä, mistä nautin. (D1)</i> • <i>Minulla ja kaikilla muillakin olisi mahdollisuus tehdä sitä, mikä tekee meidät onnellisiksi sekä jokaisella olisi mahdollisuus toteuttaa omat unelmansa. Ympärilläni olisi vain tarvittavat asiat, eikä mitään ylimääräistä roinaa. Omistamani asiat ja esineet olisivat tehty ympäristöä ja kaikkea elämää kunnioittaen. (D58)</i>
Yhteiskunnan tuottamaa tai mahdollistamaa toimijuutta
<ul style="list-style-type: none"> • <i>Olen onneksi syntynyt Suomessa, joten mahdollisuuteni kaikkeen ovat elämässäni olleet onneksi aina hyvät. (D4)</i> • <i>Haluaisin, että se kaupunki, jossa minä tulen asumaan, tarjoaisi minulle mielekkään työpaikan ja mahdollisuuden harrastaa minulle rakkaita harrastuksia. Minulla on mahdollisuus päästä näkemään maailmaa ja nauttimaan luonnosta. (D20)</i> • <i>Pystyn työskentelemään minua kiinnostavassa työtehtävässä luottaen siihen, että tulen toimeen ja saan apua tarpeen tullen. Koulutus ja muut julkiset palvelut kuten kirjastot ovat kaikkien saavutettavissa ja kouluttautumista tuetaan. Koen elämäni mielekkääksi. (D18)</i>
Saavutettu toimijuus
<ul style="list-style-type: none"> • <i>Koen, että elämäni on jo nyt mahdollisuuksien suhteen erittäin rikas. Toivon, että tulevaisuudessa kaikilla muilla olisi samat mahdollisuudet elämässä. (D9)</i>
Merkityksellisyys ja vaikuttaminen
<ul style="list-style-type: none"> • <i>Elämässäni minulla on hyvät mahdollisuudet. Haluaisin olla sellaisessa asemassa, että minun sanoillani on painoarvoa ja merkitystä. Toivoisin voivani vaikuttaa etenkin naisten oikeuksiin kehityksmaissa. (D10)</i> • <i>Elämäni on onnellista. Se sisältää työn, joka tarjoaa haasteita ja iloa, eikä kasaantuvaa stressiä ja raskautta. Koen, että elämälläni on merkitystä, joka syntyy työ- ja vapaa-ajalla tekemistäni asioista, sekä sosiaalisista suhteistani. Elämäni on monipuolista useiden todella erilaisten harrastusten, erilaisten kaveriporukoiden ja ainerajoja rikkovan työn ansiosta. Voin jatkuvasti oppia lähes rajattomasti uusia erilaisia asioita. (D31)</i>
"Action competence"
<ul style="list-style-type: none"> • <i>Minulla on kirkas tulevaisuus ja olen valmis muuttamaan maailmaa. (D13)</i>
Kovan työn diskurssi
<ul style="list-style-type: none"> • <i>Sellaisessa maailmassa sinulla on kaikki mahdollisuudet olla kuka haluat olla, kunhan vain sinulla on tarvittavia avainominaisuuksia tähän työhön. Sosiaalisen median kautta olleet yhteyksissä jokaisen maailman organisaation ja jokainen organisaatio on yhteyksissä sinuun. Jos tiedät mitä sinulta odotetaan ja olet valmis asettamaan korkeat tavoitteet ja tehdä hartaasti töitä niiden eteen (yhteiskunta on suurempi ja keskivertaisesti älykkäämpi-> kilpailu kovempaa) voit olla hyvin menestyksessä tässä maailmassa. (D17)</i>
Omat valinnat
<ul style="list-style-type: none"> • <i>Toivon tulevaisuuden mahdollisuuksien olevan joka suuntaan auki. Haluan mahdollisuuksia vaikkapa vaihtaa alaa, jos siltä tuntuu, vaikka olisinkin jo keski-ikäni paikkeilla.</i> • <i>Vaikka monet asiat olisikin mahdollista tehdä helpommin tai jättää kokonaan tekemättä tekoälyn kehittyessä, minulle on kuitenkin tärkeää tehdä asioita myös omin käsin. Kuljen työmatkat edelleen polkupyörällä tai kävellen, vaikka kaikenlaisia sähkökulkuvälineitä olisi tarjolla. Teen myös ruokani lähes aina itse. Siivouksen jätän kuitenkin mielelläni roboteille. (D60)</i> • <i>Istun puistossa nurmikolla ja luen kirjaa. Kirja on paperinen. Ympärilläni näkyy paljon teknologiaa, mutta sitä ei ole kaikkialla. Minulle on tärkeää, etten vietä koko elämäni koneiden ympäröimänä, vaikka ne helpottavatkin elämäni. (D64)</i>

6.6 Puhetapojen yhdistelmät

Seuraavaksi esittelen tyypillisimmät aineistostani nousseet tulevaisuuspuheen tapojen yhdistelmät. Koska ajatukset ja tulevaisuuskuvat ovat kaikessa kompleksisuudessaan hyvin monitahoisia ja ajoittain jopa keskenään ristiriitaisia, on oletettavaa, että myös puheessa näkyy monia eri tapoja mallintaa tulevaisuutta. Tämän vuoksi onkin perusteltua avata ja tulkita yleisimpien yhdistelmien ominaispiirteitä sekä eroavaisuuksia.

Skenaario x lineaarinen (17 %) – ”realistit”

Nämä esseet olivat aineiston pisimpiä kirjoitelmia ja ne sisälsivät usein kehittyneen teknologian kuvailua. Esseissä keskityttiin erityisesti runsaiden vaihtoehtojen ja kehityslinjien luomiseen. Toimijuus rakentui näissä kirjoitelmissa lähinnä kehityksen tarjoamien mahdollisuuksien kautta, joihin itsellä nähtiin kiinnostusta sekä osaamista. Yleisesti ottaen esseet olivat positiivissävytteisiä ja luottamus omiin mahdollisuuksiin voitiin tulkita olevan kohtuullisen hyvä. Viittaukset itseän olivat vähäisiä tai niitä ei ollut ollenkaan. Omat mahdollisuudet nähtiin olevan lähinnä työelämässä.

Tulevaisuuspuhe siis rakentui näissä esseissä vahvaan tietopohjaan, joka tulee näkyväksi sekundäärisessä lineaarisessa puhetavassa. Skenaarioiden luominen vaatii kuitenkin myös epäjatkuvuuksien näkemistä ja tätä kautta kehittyneitä tulevaisuusajattelun taitoja. Esseissä yhdistyvätkin selkeästi taidot ja tiedot. Nämä kirjoittajat ovat todennäköisesti koulussa kohtuullisen hyvin pärjääviä opiskelijoita, joilla on vankat tiedot sekä kyky soveltaa opittua. Esseissä kuitenkin on näkyvissä tietynlainen kaavamaisuuteen nojaaminen ja todellinen luovuus ja omakohtaisuus jää näin ollen vähäiseksi. Toimijuus onkin näin ollen helpompi muodostaa olemassa olevien rakenteiden varaan kuin omiin mahdollisuuksiin muuttaa rakenteita ja vaikuttaa tulevaan.

Toivottu x lineaarinen (17 %) – ”toimeenpanijat”

Toivottujen skenaarioiden ensisijaisuus tulee ilmi näissä esseissä usein jo heti aloituksessa. Kirjoitelmat aloitetaan pääsääntöisesti kertomalla omista haaveista ja unelmista. Edellisestä puhetapakombinaatiosta poiketen, näiden tulevaisuuspuhetapojen yhdistelmässä kirjoittaja luo tulevaisuuden näkymää itsensä kautta. Lineaarisuus sekundäärisenä puhetapana näkyy nykypäivään juurruttavalla tavalla, ja tulevaisuudelta toivotaankin paljon samaa, mitä nykyisyydessä on. Myös suhde teknologiaan on tässä puhetapayhdistelmässä edelliseen verrattuna erilainen: teknologia nähdään pääsääntöisesti välineellisenä apuna, mutta sen roolin ei toivota kasvavan liikaa tulevaisuudessa.

Toivotut tulevaisuudet primäärinä puhetapana nostaa tässä yhdistelmässä arvot erityisen keskeiseen rooliin. Kirjoitelmista on selvästi nähtävissä omat arvot sekä halu

toimia näiden mukaisesti ja vaikuttaa tulevaan. Arvojen korostuneisuus näkyy monesti haluna vaikuttaa ja muuttaa maailmaa. Osissa esseissä haaveilu yltyy jopa utopistiseksi ja tulevaisuus voidaan nähdä rajattomien mahdollisuuksien täyttämänä. Kuitenkin käytännön vaihtoehtoja etsittäessä palataan usein realismiin, joka puolestaan saattaa johtaa haaveilun loppumiseen ja turvautumiseen menneisyyden ja nykyisyyden lineaarisiin malleihin.

Myös tässä puhetapakombinaatiossa muutoksen tekeminen nähdään tapahtuvan valtaosin töiden tai uravalinnan kautta. Monille on tärkeää pystyä vaikuttamaan niin omaan tulevaisuuteen kuin yhteiskunnallisiin kehityssuuntiin. Edellisestä poiketen, näiden puhetapojen yhteydessä ei olla keskitytty kovinkaan usein esittämään vaihtoehtoisia keinoja, joilla vaikuttaa tai muuttaa maailmaa.

Tässä tulevaisuuspuheen tavassa kirjoittaja suhtautuu tulevaisuuteen subjektiivisesti nähdessä itsensä osana sitä. Omat arvot toimivat toimintaa ohjaavina ja ne koetaan tärkeiksi. Tästä puhetavasta myös huokuu ymmärrys omien päätösten ja valintojen merkityksestä tulevaisuuteen ja tätä kautta esille nousevat lähes jokaisella nykyajassa keskeisiksi nousseet ekologisuuden ja kestävä kehityksen merkitys tulevaisuuden kannalta. Vaikka ilmastoon liittyvät seikat nousevatkin selkeiksi huolenaiheiksi, niin siitä huolimatta myös tässä puhetapakombinaatiossa tulevaisuus näyttäytyy ensisijaisesti toiveikkaana ja sellaisena, josta kannattaa haaveilla.

Toivottu x skenaario (11 %) – ”utopistit”

Primäärisesti toivottujen ja sekundäärisesti skenaariopuheen yhdistelmä rakentui edellisen tapaan pitkälti omien haaveiden ja toiveiden varaan. Myös tässä yhdistelmässä niin kirjoittaja kuin arvot, joiksi mainittiin usein luonto, ekologisuus sekä kapitalismin vastaisuus, olivat läsnä. Sen sijaan lineaarisen puhetavan poissaolo näkyi siinä, ettei tulevaisuutta juuri käsitelty nykyisyyden tai nykyisten kehityslinjoiden kautta, joka johti valtaosin utopististen tulevaisuuskuvien rakentamiseen. Toisaalta, monissa esseissä oli myös kuvailtu samalla etenkin itselleen tärkeitä paikkoja, kuten kotiseutua, muuttumattomana. Tämä nostatti tulevaisuuden kuvailun osittain ristiriitaiseksi: peräjälkeiset kuvailut maailmasta saattoivat näin ollen poiketa merkittävästi toisistaan.

Toivottu tulevaisuus näyttäytyi ”maailmanrauhana”, jossa lähes kaikki ongelmat olivat ratkaistu, ja elämää kuvattiin helpoksi ja vaivattomaksi. Koska esseeseen tehtävänanto ohjasi pohtimaan myös pelkoja, oli tässäkin kombinaatiossa niitä nostettu esille, mutta usein sävy ongelmista puhuttaessa oli niitä sivuuttava tai ongelman nimeämisen jälkeen sen yksinkertainen ratkaiseminen.

Skenaariot sekundäärisenä puhetapana näkyivätkin tässä yhdistelmässä luovina ratkaisuin ja utopistisen maailmankuvan rakennusaineena. Voidaan kuitenkin tulkita,

että osa utopistisista tulevaisuuden elementeistä heijastavat päinvastaisesti pelkoja ja huolia, joita nuoret kohdistavat tulevaan ja mitä he näkevät ongelmallisina nykyisyydessä. Näin ollen, he ikään kuin kertovat tulevaisuuden negaation kautta sellaiseksi, missä on ratkaistu aivan kaikki nykyisyyden ongelmat ja heidän tulevaisuuteen kohdistamansa pelot. Toimijuuden kannalta tämä tulevaisuuspuhetapa ei siis näiden tulkintojen perusteella aktivoidu kovin helposti sellaiseksi aktiiviseksi toimijuudeksi, jossa koettaisiin aitoa kykyä vaikuttaa tulevaisuuteen. Tämä puhetapa jopa viittaa Mikkosen (2000, s. 44) mainitsemaan ylioptimistisuuteen, jossa vaarana on unelmien ja realismin suuresta erosta syntyvät mahdolliset negatiiviset kokemukset ja niitä seuraavat pessimistiset tulevaisuuskuvat, jotka eivät ole otollisia toimijuudelle.

6.7 Analyysin ja tulosten yhteenveto

Tutkimuksen lähtökohtana on määrittää, *miten* lukiolaiset puhuvat tulevaisuudestaan. Tästä muodostui ensimmäinen tutkimuskysymyksen: kuinka tulevaisuuspuheen tapoja voidaan menetelmällisesti tutkia. Minua kiinnostaa, kuinka puheella luodaan todellisuutta. Tulevaisuuspuheen tunnistaminen olikin luova prosessi, joka eteni vaiheittain aineiston syvällisestä lukemisesta ja merkitysten diskursiivisesta tulkinnasta kohti kokonaisuuksien hahmottamista. Nämä vaiheet ovat merkittävä osa menetelmällistä prosessia, joka auttoi näkemään tapoja puhua tulevaisuudesta. Menetelmällinen pohjatyö oli näin ollen edellytys myös tutkimukseni jatkolle.

Edellä mainittu tapa tunnistaa tulevaisuuspuhetta johti näin ollen tulevaisuuspuhetapojen kuvausten määrittämiseen. Kuvassa 11 on esitetty tulevaisuuspuhetapojen keskeisimpiä piirteitä ja sisältöjä. Kuvaukset lineaarisesta, skenaarioperusteisesta sekä toivotuista tulevaisuuspuheesta muodostuivat analyttisen tarkastelun jälkeen ja aineisto koodattiin tunnistettujen puhetapojen mukaisesti.

Lineaarinen	Skenaariot	Toivotut
<ul style="list-style-type: none"> • Pysähtyneisyys ja muuttumattomuus • Nykyiset kehityslinjat • Ekstrapolaatio 	<ul style="list-style-type: none"> • Uudenlaiset ratkaisut • Epäjatkuvuus • Vaihtoehtoisuus 	<ul style="list-style-type: none"> • Arvot • Toiveet ja unelmat • Mahdollisuudet • Subjektiivisuus

Kuva 11. Tunnistettujen tulevaisuuspuhetapojen tyypilliset piirteet.

Analyysin perusteella tuotettujen kuvausten mukaan lineaarinen ajattelu voidaan nähdä menneisyyteen jämähtämisenä, joka estää toimimista tulevaisuudessa, koska tulevaisuuden vaatima muutosvalmius saattaa puuttua. On kuitenkin liian yksioikoista nähdä lineaarisuus vain huonona asiana. Kuitenkaan tulevaisuutta ei voida hahmottaa ilman tietoa ja ymmärrystä menneestä ja nykyisyydestä. Myös täysin utopistinen leijuminen ja realismin puute estävät toimimasta siinä, missä menneeseen jämähtäminenkin, koska

haaveiden sokaisemat toivotut tulevaisuudet voivat mahdottomuudessaan olla liian kaukana realismista ja näin ollen toteuttamattomissa. Vaikka skenaarioajattelu luokin pohjaa moninaisten tulevaisuuksien rakentamiseen, niin ilman ymmärrystä nykyisyydestä, niistäkin syntyy utopioita, ja ilman subjektiivista toivoa, niiden merkitys ei ole riittävä muutoksen kannalta.

Nämä tunnistetut tulevaisuuspuheen tavat eivät kuitenkaan yksin auttaneet ymmärtämään sitä, miten nuoren tulevaisuusajattelu vaikutti hänen toimintaansa nyt ja kohti tulevaa. Tätä tarkastelin kolmannessa tutkimuskysymyksessäni: kuinka toimijuus rakentuu tavoissa puhua tulevaisuudesta. Tässä lähtökohtana minulla oli ajatus siitä, että puheella jäsennetty todellisuus on moninainen, joskus jopa ristiriitainen. Näin ollen en siis voinut lähestyä kokonaisvaltaista ajattelua yksinkertaistamalla yhtä tulevaisuuspuheen tapaa yksilön ominaisuudeksi, ja ottamalla sitä irti kontekstistaan, eli puhujasta. Sen vuoksi tutkin toimijuuden elementtien ilmenemistä tulevaisuuspuheessa esse kerrallaan.

Nuoren tulevaisuuspuheesta oli pääsääntöisesti määritettävissä useampi kuin yksi tapa puhua tulevaisuudesta. Tällä tavoin hahmotin esseille primäärisen ja sekundäärisen tulevaisuuspuheen tavan sekä kuvailin tyypillisimpien puhetapojenyhdistelmien ominaispiirteitä sekä suhdetta toimijuuteen. Analyysini perusteella toivotuista tulevaisuuksista puhuminen oli nuorille tyypillisin tapa jäsentää tulevaa (42 %). Tämä tulos ei ole yllättävä, sillä myös aiemmissa tutkimuksissa on todettu, että on tyypillisempää hahmottaa tulevaisuuttaan toiveiden ja haaveiden kautta, kuin muodostamalla vain realistisia vaihtoehtoja tulevaisuudelle (Rubin & Linturi, 2001). Sekundäärisistä puhetavoista puolestaan lineaarinen puhetapa oli hallitsevin (34 %). Myös tälle voidaan nähdä tukea aiemmista tutkimuksista, joissa korostetaan kognitiivisen tietoon perustuvan ajattelun olevan kaiken perusta sekä pohja mahdollisuudelle toimia (Mikkonen, 2000, s. 41; Niiniluoto, 1999).

Tutkimalla tyypillisimpiä tulevaisuuspuheentapojen yhdistelmiä, pääsin lähemmäs yksilön käsityksiä tulevaisuudesta ja näin ollen myös hänen valmiuksistaan toimijuuteen. Toimijuudesta puhuminen yksittäisen puhetavan kohdalla ei olisikaan ollut kovin perusteltua, koska tämä antaa liian yksinkertaistavan kuvan niin puheen tai puhujan kuin toimijuuden luonteesta, jotka ovat kaikkea muuta kuin yksinkertaisia. Kolmen tyypillisimmän puhetapayhdistelmän analysointi antoi jo yksityiskohtaisempaa tietoa siitä, kuinka puheen kautta on ymmärrettävissä suhdetta tulevaisuuteen. Määritin nämä kolme tyyppiä ”realisteiksi”, ”toimeenpanijoiksi” ja ”utopisteiksi”. Riippuen siitä, mikä puhetyyppi on primäärinen ja mikä sekundäärinen, vaikuttavat nämä selvästi siihen, millä lailla nuori tulevaisuuden näkee. Niin kuin puhetapakombinaatioiden luonnehdinnoista voi päätellä, sillä, kuinka tulevaisuudesta puhuu, on merkitystä. Tutkimalla tulevaisuuspuhetta sekä

yhdistämällä toimijuuden kompleksiset elementit osaksi sitä, voidaan hahmottaa yksilön suhtautumista tulevaan ja näin ollen myös kasvatuksen näkökulmasta saada tietoa siitä, kuinka tukea yksilöä hänen tarvitsemallaan tavalla.

Toimijuus on joukko ominaisuuksia, joka voidaan nähdä myös valmiutena toimia. Tunnistetut tulevaisuuspuheen tavat ja erityisesti niiden yhdistelmät osoittavatkin erilaisia valmiuksia toimia. Se, milloin valmius muuttuu aktiiviseksi toimijuudeksi, riippuu ajallisten dimensioiden lisäksi muun muassa ympäristöstä, rakenteista sekä vallitsevista olosuhteista. Täydellistä toimijuuden kokonaisuutta onkin ehkä tarpeetonta edes määrittää. Sen sijaan yhteiskunnallisesti on tärkeää, että on yksilöitä, joilla on erilaisia valmiuksia toimia ja kyky toimia keskenään. Tarvitsemme siis sekä realistejä, jotka juurruttavat meidät ymmärtämään menneisyyden sekä nykyisyyden reunaehdoja ja lainalaisuuksia, sekä toimeenpanijoita, jotka uskovat parempaan tulevaisuuteen ja ovat eturintamassa valmiita tekemään töitä sen eteen. Jotta muutos olisi riittävä, etenkin näinä aikoina, jolloin sekä ilmastonmuutos että Korona-virus, vaativat meitä etsimään ratkaisuja ”boksin ulkopuolelta”, tarvitaan myös utopisteja, jotka hakevat ratkaisuja todennäköisen toiselta puolelta.

Mitä nuoret sitten ajattelevat tulevaisuudestaan? Yleisesti ottaen nuoret näkivät tulevaisuuden positiivisessa valossa. Omaan tulevaisuuteen koettiin voivan vaikuttaa, sen sijaan suhtautuminen globaaliin tulevaisuuteen oli epävarmempaa. Vaikka esseiden ohjeistus vei nuoret noin 20 vuotta eteenpäin aikaan, jolloin he olisivat 35–40 -vuotiaita, painottui esseissä nuorten lähitulevaisuus sekä siellä tehtävät valinnat. Muutoinkin esseissä korostuivat aikuisuuteen liittyvät valinnat: mitä opiskella ja työskennellä sekä missä asua. Näin ollen tuntuikin, että tulevaisuus kuvasti nuorille rajapyykkiä aikuisuuteen. Eli todellisuudessa nuorten kertoma tulevaisuus saattaisi sijaita ennemmin 10 vuoden kuin 20 vuoden päässä.

Nuorten tulevaisuusesseiden sisällöissä korostuivat koulutuksen ja työn rooli. Näillä nähtiinkin olevan selkein yhteys toimijuuteen, joten voidaan todeta, että nuoret kokevat rakenteiden tuottaman toimijuuden todennäköisimpänä keinona vaikuttaa ja menestyä elämässään. Muita keskeisiä sisältöjä olivat luonto ja ympäristö sekä ekologisuuteen ja kestävään kehitykseen liittyvät toiveet tulevaisuutta kohtaan. Myös teknologia näyttäytyi keskeisenä esseissä muun muassa pohdinnoissa teknologisten ratkaisujen, kuten robottien vaikutuksesta tulevaisuuden töihin. Näiden lisäksi lähes jokaisessa esseessä näkyi sosiaalisten suhteiden merkittävyys. Perhettä ja ystäviä arvostettiin ja ne koettiin tärkeiksi myös tulevaisuudessa. Harrastukset ja vapa-ajantoiminta, kuten matkustamisen tärkeys tulevaisuudessa, oli monessa esseessä keskeisessä roolissa. Suurimpana huolena nuoret esittivät ilmastonmuutokseen liittyviä pelkoja.

7 Luotettavuus

Aineistoni kertoo nuorten käsityksistä – haaveista, toiveista, odotuksista sekä peloista tulevaisuutta kohtaan. Tutkimuksen kohde, nuorten käsitykset tulevaisuudesta, on siis kaikin puolin hyvin abstrakti ilmiö, joka kontekstissaan ilmentää nykymaailmaa sekä elettyä menneisyyttä. Nuorten puhe tulevaisuudesta on näin ollen sekä subjektiivista, omien toiveiden ja haaveiden peilailua sekä vahvasti kontekstisidonnaista, eli yhteiskunnassa rakentuvaa ja sen eri ilmiöiden kanssa jatkuvassa vuorovaikutuksessa olevaa. Tässä luvussa arvioin tutkimukseni luotattavuutta ja pohdin kriittisesti sen vahvuuksia sekä heikkouksia.

Laadulliselle tutkimukselle ominaisesti tutkimukseni tulokset perustuivat tulkitoihini aineistosta. Aineisto ei siis suoraan vastannut minulle, vaan minun piti osata kysyä aineistolta (Ruusuvuori ym., 2010, s. 15) sekä tulkita löytämiäni merkityksiä. Yksi tapa tarkastella luotettavuutta onkin pohtia, kuinka hyvin tutkimuksen kohderyhmä, tutkimusote ja -menetelmät pystyvät vastaamaan määriteltuihin tutkimuskysymyksiin (Hirsjärvi, Remes, & Sajavaara, 2009, s. 216). Koska aiheeni on hyvin soveltava ja abstrakti, voidaan tämän työn ansiona pitää varsin seikkaperäistä ja läpinäkyvää tutkimuksen etenevän aukikirjoittamista. Tämä onkin fenomenografisen tutkimuksen luotettavuuden arvioinnin kannalta keskeistä (Limberg, 2000). Useat aineistolainaukset luovat niin ikään luotettavuutta, koska näiden avulla lukija pystyy itse määrittelemään ja pohtimaan tulkintojeni perusteita. Ruusuvuoren ym. (2010, s. 27) mukaan tutkimuksen luotettavuutta tukeekin tulkintojen avaaminen, analyysiohjelmien ja aineistokatkelmien käyttö sekä visualisointi. Laadullisen tutkimuksen analyysiohjelma Atlas.ti:n käyttö analyysi- ja koodausvaiheessa sekä puhetapojen yleisyyttä tutkittaessa lisäsi tutkimukseni yhdenmukaisuutta. Lisäksi tarkastelemalla esseekohtaisia kuvauksia (vaihe 2) sekä koodattuja puhetapoja (vaihe 4) ristiin halusin varmistaa tulkintojeni yhtenevyyttä sekä lisätä tutkimukseni luotettavuutta. Pyrin myös monessa kohtaa tutkimustani visualisoimaan tulkintojani mahdollisimman hyvin. Tämä auttaakin lukijaa pääsemään lähemmäs ajatusmaailmaani sekä kompleksisten tulkintojeni ketjuja.

Koska tutkimaani ilmiö on sangen monitahoinen, on tutkimukseni tuloksia luettava sen mukaisesti. Tutkin nuorten tulevaisuuskuvia, eli heidän subjektiivisia käsityksiään tulevaisuudesta. En kuitenkaan pysty tekemään tätä täysin objektiivisesti, vaan tulkiten heidän puhettaan omien käsitysteni kautta. Tutkija onkin aina läsnä tulkinnoissa, eikä maailmaa tai nuorten ajatuksia voidakaan tarkastella objektiivisesti irrallisina todellisuudesta (Salo, 2007, s. 242; Varto, 1992, s. 26). Tutkija on näin ollen itse kriteerinä tutkimuksen luotettavuudelle (Eskola & Suoranta, 1998, s. 211).

Koska tulevaisuuden hahmottamiseen tarvitaan myös nykyisyyttä ja menneisyyttä, on se tutkittavana ilmiönä sidonnainen aikaan. Näin ollen, jotta voin ymmärtää nuorten tulevaisuuspuheen merkityksiä, tulisi minulla olla käsitys nuorten nykyisestä elämismaailmasta (Eskola & Suoranta, 1998, s. 45). Voidaankin olettaa, että koska jaan tutkittavieni kanssa saman ajan ja todellisuuden, pystyn ymmärtämään niitä lähtökohtia, joille he tulevaisuuden visionsa perustavat. On kuitenkin huomioitava, että edustan tutkittavien kanssa eri sukupolvea ja näin ollen käsityksemme todennäköisesti ovat myös toisistaan jossain määrin poikkeavia (ks. mm. Häkkinen & Salasuo, 2017). Tämä on tärkeää tunnistaa ja ymmärtää tuloksia luettaessa. Olen toki pyrkinyt tuloksia tulkitessa mahdollisimman hollistiseen tapaan, jossa pyrin huomioimaan monet eri tulokulmat. Tästä huolimatta on mahdotonta sanoa, että kuvaamani merkitykset olisivat täysin nuorten ajatuksia peilavia.

Kiinnostukseni niin tutkimuksen alussa kuin edelleenkin on, *miten* nuoret puhuvat tulevaisuudesta. Lähtökohtani tutkimukselle olikin aineistolähtöisyys, jolla pyrin pitämään huomioni aineistossa ja siinä, mitä se halusi minulle kertoa. Tutkimuksen edetessä ote muuttui tulkinnallisemmaksi, mikä myös samalla mahdollisti merkitysten ymmärtämisen. Voimakkaimmin peilaan tulkintojani omien käsitysten kautta pohdinnassa, jossa rohkeasti esitän tutkimusprossin herättämiä tulkintoja sekä teen synteesejä nuorten tulevaisuuspuheesta sekä niiden merkityksistä myös laajemmin yhteiskunnassa. Omien tulkintojen ja päätelmieni esittäminen pohdinnassa auttaa lukijaa kulkemaan kanssani koko matkan ja ehkä näkemään samaa tai esittämään kritiikkiä näkemästäni.

Luotettavuutta pohdittaessa on syytä tarkastella myös aineistoani. Nuorten kirjoittamat esseet toteutettiin valinnaisen lukiokurssin esitehtävänä. Nuoret selvästi olivat kirjoittaneet esseet huolella ja ajatuksella, eikä niihin omien tulkintojeni mukaan ole tarkoituksella luotu sellaisia tulevaisuuksia, jotka eivät todellisuudessa vastaisikaan nuoren omia ajatuksia. Nuorten esseiden sisältöä tarkemmin tulkittaessa on tiedostettava se konteksti, johon esseet ovat tuotettu. Vapaavalintaisen kurssin sisällöt keskittyivät tulevaisuuden tutkimuksen lähtökohtiin sekä teknologisten ratkaisujen kehittämiseen. Tämä näkyi selvästi aineistossa. Tulevaisuuspuheen tutkimisen kannalta en kuitenkaan näe tätä kontekstisidonnaisuutta ongelmallisena. Aineisto antaa siis varsin hyvän lähtökohdan tutkimukselleni. Lisäksi avoin kysymyksen asettelu (ks. liite 1) sekä mahdollisuus kirjoittaa valitsemallaan tavalla, antavat nuorille mahdollisuuden aidosti kertoa ajatuksistaan tulevasta. Vapaa kirjoitelma poistaa myös tutkijan vaikutuksen aineiston sisältöön. Huuskon ja Paloniemen (2006) mukaan avoimuus on keskeisessä roolissa fenomenografisen tutkimuksen kysymyksenasettelua, jolla mahdollistetaan erilaisten käsitysten tu-

leminen esille. Toisaalta, koska aineistoni on pelkät kirjoitelmat, jää tulkinnat täysin kirjallisten ilmausten varaan, eikä niitä voida näin ollen tarkentaa muun muassa teema-haastatteluiden avulla (Kakkori & Huttunen, 2014, s. 394).

Laadullisen tutkimuksen luotettavuus perustuu siis pitkälti siihen, kuinka onnistuneesti ja läpinäkyvästi tutkimus sekä tehdyt tulkinnat on kuvattu. Tässä tutkimuksessa ensimmäinen tutkimuskysymykseni on menetelmällinen, sillä koin tutkimukseni analyysin olevan koko työni perustana, jonka päälle myöhemmät tulkinnat rakennettiin. Analyysin vaiheet onkin avattu varsin tarkasti ja ne on pyritty kuvaamaan niin visuaalisin yleistyksin kuin aineistokatkelmien tukemina. Tulevaisuuspuheen tapojen kuvauksissa olen pyrkinyt jäsentämään ne mahdollisimman aukottomiksi. Analyysiä ja koodausta onkin tarkennettu ja tarkastettu moneen kertaan useilla lukukerroilla. Analyysin luotettavuudessa keskeistä onkin, että kategoriat, tässä tulevaisuuspuheen tavat, ovat aineistoon peilaten yhdenmukaisia (Limberg, 2000).

Laadullisella tutkimuksella ei pyritä määrällisen tapaan yleistettävyyteen suuremman joukon suhteen. Sen sijaan on kiinnostavaa tarkastella, onko saadut tulokset yhteiskunnassa jaettuja, mitä voidaan tarkastella muun muassa suhteuttamalla tuloksia aiempiin tutkimuksiin (Ruusuvuori ym., 2010, s. 28). Tutkimukseni osalta voitiinkin havaita, että puhe tulevaisuudesta oli laajalti kulttuuriin ja kontekstiin sidonnaista. Myös toimijuus nähtiin useimmiten rakenteiden tuottamana ja siihen on helpoin pyrkiä noudattamalla yhteiskunnassa hyväksyttyjä ja arvostettuja koulutuspolkuja sekä työuria.

Ruusuvuoren ym. (2010, s. 28) mukaan aineiston sisällä tehdyllä kvantifioinnilla on mahdollista lisätä luotettavuutta, koska tällä tavalla voidaan tutkia havaintojen suhteellista jakautumista aineiston sisällä. Tässä tutkimuksessa puhetapojen suhteellista jakautumista kvantifioitiin, eli laskettiin näiden yleisyyttä sekä puhetapojen suhteellista jakautumista esseiden sisällä. Koska essee oli koodattu puhetavan mukaan niin, että yksi koodi ei ollut vakiomittainen, eivät prosenttiosuudet kuvanneet absoluuttisia arvoja. Primäärin ja sekundäärin puhetavan ero esseissä oli kuitenkin niin selkeä, että tällainen jako ensi- ja toissijaiseen on mahdollista tehdä. Näin ollen voidaan sanoa, että hyödynsin analyysissä kvantifiointia, mutta nämä ei olleet suoraan tuloksiani, vaan tarkastin ja tulkitsin prosentuaaliset arvot, ennen kuin tein niistä sen suurempia tulkintoja. Kvantifioinnin avulla saatuja tuloksia voidaankin pitää tutkimukselleni lisäarvoa tuoneina ja myös lisänneet sen luotettavuutta.

8 Pohdinta

Tulevaisuus on kiinnostanut ja puhuttanut ihmistä aina. Tällaisena aikana – korona-kevättä eläessämme – tuntuu tulevaisuus olevan entistä enemmän läsnä ihmisten puheissa ja ajatuksissa. Olisikin mielenkiintoista kysyä nuorilta heidän tämänhetkisiä tulevaisuuden kuviaan, millaisena he nyt näkisivät vuoden 2040. Olisiko kuva jotenkin erilainen, kuin se on aineistoni perusteella, joka kuitenkin on kerätty vain vuosi sitten (osa kaksi vuotta sitten). Millä lailla tutkimani toimijuus tämän hetken poikkeustilaisissa tulevaisuuskuvissa näkyisi? Onko ihmisillä entistä enemmän halua ja uskoa toimia kohti parempaa, vai ovatko tulevaisuuskuvat synkentyneet? Ovatko jopa käsitykset paremmasta, *hyvän elämän ideaalista*, muuttuneet tämän kriisin myötä?

”Ellemme varmuudella tiedä, kuinka tulee käymään, olettakaamme, että kaikki käy hyvin.” Nämä presidentti Mauno Koiviston sanat sopivat myös hyvin tähän hetkeen. Tulevaisuuden näkymiin liittyy poikkeuksellisen paljon epävarmuutta. Kuljemme sumussa ja meidän on vaikea nähdä eteemme. Silti meidän on kuljettava eteenpäin ja luotettava siihen, että löydämme tien ulos kriisistä yhdessä. Olemme kansakuntana selvinneet monista koettelemuksista historian saatossa. Kyllä me selviämme tästäkin.”

Pääministeri Sanna Marin, 29.4.2020

Näin pääministeri Sanna Marin kirjoitti huhtikuun lopussa Instagram-julkaisussaan. Näillä sanoilla ei haluta sulkea silmiä tulevaisuudelta vaan halutaan tuoda tulevaisuus esille ja luoda toivoa sille. Pääministerin sanoissa kytkeytyvät niin menneisyys kuin tulevaisuuskin jatkumoksi, kun tulevasta selviytymisessä voidaan nojata menneisyyteen, historian koettelemuksiin, ja näin ollen yhteiskuntaa kansallisromanttisestikin vahvistiin jaettuihin kertomuksiin kansakunnasta ja sen kyvyistä selvitä sekä kohdata epävarma ja tuntematon.

Toivon näkökulma nouseekin usein tulevaisuuskuvia tutkittaessa keskeiseen rooliin, kun puhutaan tulevaisuuteen vaikuttamisesta sekä kyvystä nähdä se moninaisena. “Humans can only work to build a future if they can first imagine it” (Ellyard, 1992, Jones ym., 2012 mukaan). Toivottujen tulevaisuuskuvien muodostaminen on siis tärkeää, jotta pystyy toimimaan kohti parempaa, tai ainakin kohti kestävämpää tulevaisuutta. Vaikka taidot varautua ja ennakoida sekä oppia virheistä ovatkin toimineet ihmiskunnan henkiinjäämisen kannalta keskeisinä tekijöinä, ei pahimpaan varauduttaessa kyetä aina toimimaan kohti tarvittavaa muutosta.

Tulevaisuuskuvat kertovat, mitä tulevaisuudelta haluamme. Ne linkittyvät arvoihin ja kertovat sen, mikä on meille kaikista merkityksellisintä. Jännite, joka muodostuu toivottujen tulevaisuuskuvien ja todellisuuden välillä, toimii polttoaineena mielikuville. (Parker, 1990, Jones ym., 2012, mukaan.) Ei siis syyttä sanota, että unelmointi on tärkeää. Kuin magneetit pyrkivät todellisuus ja unelmat liikkumaan kohti toisiaan. Tarvitaan kuitenkin toivoa ja toimijuutta, jotta saadaan aikaan myös tekoja.

Erityisesti aikoina, jolloin tulevaisuus on vaikeasti ennakoitavissa, voi tämä aiheuttaa huolta tai jopa ahdistusta. Negatiiviset tulevaisuuskuvat saavat tulevaisuuden näyttämään jopa dystopiselta: vääjäämättömältä ja itseään toteuttavalta. Tulevaisuuteen liittyvät pelot taas vaikuttavat lamaannuttavasti ja estävät toimimista kohti toivottua. Tässä tutkimuksessa nuoret näkivät kuitenkin enemmän tulevan positiivisessa kuin negatiivisessa valossa. Monista muista tutkimuksista poiketen aineistostani puuttuvatkin kokonaan synkimmät tulevaisuuskuvat (vrt. esim. Mikkonen, 2000). Nuorten mainitsemista tulevaisuuteen kohdistuneista huolista noin viidesosa koskee ilmastonmuutosta. Muita yleisiä huolia ovat kulutuksen kestäättömyys, yhteiskunnalliset erot (mm. köyhyys ja epätasa-arvo), psyykkiset ongelmat sekä teknologiaan liittyvistä huolista robotiikan rooli tulevaisuuden työelämässä sekä yksityisyyteen ja tietoturvaan liittyvät pelot. Näistä epävarmuuksista huolimatta tulevaisuutta ei koettu uhkana. Sen sijaan nuoret tarjosivat usein ratkaisuja esittämilleen huolille, eli he kokevat voivansa vaikuttaa omilla toimillaan tulevaan. Pelot eivät näin ollen ottaneet esseissä valtaa, vaan tulevaisuuteen voitiin suhtautua toiveikkaasti ja samalla realistisesti ymmärtää, ettei tulevaisuus ole varmasti ongelmaton.

Toivon merkitys onkin keskeinen, ja sen ylläpitämiseksi yhteiskunnassamme hallitsee ajatus omin toimin saavutettavasta paremmasta tulevaisuudesta. Lapset oppivat tämän jo satujen onnellisista loppuista, joissa hyvä voittaa pahan. Nämä ajatukset, toivon siemenet, luovat suojaa negatiivisia tunteita vastaan. (Häkkinen & Salasuo, 2017, s. 177.) Usko parempaan ja tavoiteltavaan *hyvään elämään* luo toiveikkuutta, ja näin ollen osaltaan se myös vaikuttaa positiivisten tulevaisuuskuvien muodostumiseen sekä aktiivisen toimijuuden mahdollistumiseen. Vaikka hyvä elämä yleisesti määrittyykin yhteiskunnallisesti jaetusti, ei käsitys hyvästä elämästä ole kuitenkaan universaali, vaan se on sidoksissa aikaan ja paikkaan sekä kulttuuriin ja siellä jaettuihin normeihin ja moraalikäsitelmiin (Häyry, 2002, Häkkinen & Salasuo, 2017 mukaan).

Hyvän elämän ideaalit eivät siis ole pysyviä, vaan muutokset johtavat arvojen ja arvostusten uudelleenmäärittämiseen (Häkkinen & Salasuo, 2017, s. 178). Hyvän elämän määritelmät vaikuttavat suoraan myös toivottuihin tulevaisuuskuviin. Esimerkiksi ymmärrys kestävästä kehityksestä on muuttanut arvomaailmaa. Talouskasvuun nojavia markkinoita ei toki vielä ole murrettu, mutta muutoksia arvomaailmassa on selvästi

havaittavissa. Arvo- ja asennemittauksen tulokset nuorten näkemyksistä kestävästä kehityksestä kohtaan osoittavat, että enää 15 % nuorista uskoo talouskasvun olevan hyvälle elämälle välttämättömyys, kun koko väestöstä talouskasvuun nojaavaan kehitykseen uskoo edelleen puolet suomalaisista (Apunen ym., 2016, Nuorisobarometri, 2017 s. 82–83, mukaan). Tänä keväänä eletäänkin mielenkiintoista aikaa, sillä korona-virus on yllättäen mullistanut koko yhteiskuntamme arvoja: terveys on laitettu talouden edelle tavalla, jota olisi voinut olla vaikea aiemmin edes kuvitella.

Nuorten tulevaisuuden toiveissa kuuluvat läpi nuorten arvot. Tutkimuksessani toiveet liittyvät monesti opintoihin, töihin sekä haluttuun asuinpaikkaan. Elämään toivotaan myös mielekkäitä haasteita ja sisältöjä. Ihmiskunnan suurimpiin huoliin halutaan löytää ratkaisuja tulevaisuudessa, jossa teknologian rooli apuna nähdään keskeisenä. Lisäksi tulevaisuudelta toivotaan turvallisuutta sekä monia mahdollisuuksia toteuttaa itseään (mm. mahdollisuutta uudelleen kouluttautumiseen ja alan vaihtoon) ja elää omien arvojensa mukaisesti. Tästä voidaan päätellä, että murroksessa arvot ja kestävyys nousevat keskeisiksi nuorten tulevaisuuskuvien sisällöiksi. Toiveissa tulevaisuutta kohtaan voidaan nähdä uuden ja vanhan välillä tasapainoilua. Samalla kun nuoret toivovat uudenlaiseen arvopohjaan perustuvaa tulevaisuutta, jossa muun muassa omistaminen ja kuluttaminen eivät enää vastaa aiempia ihanteita, haluavat he myös säilyttää vanhoja, välillä jopa ristiriitaisia asioita nykyisyydestä ja menneisyydestä.

Hyvän elämän ideaali siirtyy kasvatuksen kautta sukupolvelta toiselle, mutta jokainen ikäluokka ja yksilö tuo tähän jotain itseltään ja omasta ajastaan. Biologiset ylisukupolviset siirtymät ovat hitaita, kun taas yhteiskunnassa vaikuttavat nopeat rytmit ja muutokset. Onkin tyypillistä, että nuoret omaksuvat identiteettiään rakentaessaan nopeasti oman sukupolvensa aikana kulttuurissa vaikuttavia tekijöitä, jotka haastavat biologisesti perityt edellisen sukupolven arvot ja asenteet siitä, mitä on hyvä elämä. Historiansaatossa, kun tulevaisuuden näkymät eivät ole olleet kovin suotuisat, ovat esimerkiksi aineelliset arvot syrjäytyneet ja toimintaa ovat motivoineet toisenlaiset arvot ja päämäärät. (Häkkinen & Salasuo, 2017, s. 181–182.) Itse näen tässä hetkessä samankaltaista arvomuutosta, jossa nuoret ovat omaksuneet enenevässä määrin aineettomia arvoja, joilla pyritään kestävään kehitykseen. Vallalla ovat kuitenkin edelleen vanhempien sukupolvien taloudellista kasvua tavoittelevat arvot. Myös kasvatusihanteet ja kouluun liittyvät säädökset tavoittelevat kullekin ajalle ominaisia arvoja ja asenteita. Olisikin mielestäni varsin naiivia olla ajattelematta, että esim. nykyinen koulutusjärjestelmämme, joka on syntynyt teollisen yhteiskunnan rakentuessa, ei jossain määrin tavoittelisi teollisen maailman hyvänä pitämiä arvoja ja käsityksiä hyvästä elämästä. Yleisesti tämä on tarkoittanut hyvää elämää, jolla tarkoitetaan markkinatalouden kasvuun pyrkivää yhteiskuntaa.

Kasvun rajat ovat tulleet vastaan, ja vaaditaan yhä voimakkaampia muutoksia. Samaan aikaan vallalla olevat vanhat ja uudet arvot aiheuttavat kuitenkin ristiriitaa ja yhteentörmäyksiä. Näitä voimme helposti havaita päivittäin maailmanpolitiikkaa seurattessamme. Samalla ”uusien arvoja” edustava, usein nuorempi sukupolvi, on selvästi aktivoitunut muun muassa ilmastonmuutokseen liittyvissä puheissa. Lisäksi he ovat toimillaan osoittaneet toimintavalmiuttaan. Näistä esimerkkinä voidaan mainita Greta Thunbergin käynnistämä nuorten ilmastoliike.

”Kriisin [elintason nousun katkeamisen] seurauksena nuorten ideaalit hyvästä elämästä ovat eriytyneet. Eri väestöosien välille on syntynyt uusia jakolinjoja, suoranaisia muureja, ja ote jo saavutetuista eduista on tiukentunut.” (Häkkinen & Salasuo, 2017, s. 179.)

Tämä herättää mielestäni pohdinnan arvoiseksi kysymyksen siitä, mistä ollaan huolissaan, kun ollaan huolissaan nuorten heikentyneestä kokemuksesta tulevaisuuteen vaikuttamisessa. Aina kun ollaan huolissaan jostain asiasta, on oleellista miettiä, *kuka* on huolissaan. Ollaanko huolissaan siitä, etteivät nuoret näe samoja merkityksiä, mitä huolissaan oleva näkee? Jos hyvän elämän ideaali onkin toinen, mikä on oletettu, ei välttämättä koetakaan tilanteessa merkityksettömyyttä. Tällöin tilanne on saatettu tulkita merkityksettömäksi omien lähtökohtien vuoksi.

Ovatko siis nuoret todella huolissaan tulevaisuudestaan? Vuoden 2016 Nuorisobarometrin mukaan omaan tulevaisuuteen suhtauduttiin jopa positiivisemmin (83 % suhtautui erittäin tai melko optimistisesti) kuin muutama vuosi aiemmin (Aapola-Kari & Wråde-Jäntti, 2017, s. 168). Myös tässä tutkimuksessa on nähtävissä nuorten positiivinen suhtautuminen tulevaan. Viime aikoina nuoret ovat aktivoituneet osallistumalla, kommentoimalla sekä toimimalla monella eri saralla. Ovatko sittenkin aikuiset, joiden hyvän elämän ideaali pakotetaan muuttumaan, enemmän huolissaan tulevaisuudesta? Jos kyse onkin vanhempien sukupolvien tulevaisuuden pelosta ja siitä, millaisessa maailmassa he tulevat vanhenemaan, ei ongelmana olekaan nuorten kyvyttömyys tai toimijuuden puute. Kiihtyvä tempo ja rytmi ovat pakottaneet ihmistä evolutiivisesti sopeutumaan nopeaan muutokseen, mikä ei välttämättä, biologisesti sukupolviin liittyviin muutoksiin viitaten, ole ihmiselle tyypillistä. Lopulta on kuitenkin vaikea sanoa, onko kyse ihmisen kykenevyydestä muutokseen vai rakenteiden kykenemättömyydestä ja jäykkyydestä. Toki ihmisten pysyvät käsitykset joutuvat koetukselle, kun yhteiskunnan kehitys on kiihtynyt eksponentiaaliseen vauhtiin.

Rakenteet luovat toimijuudelle puitteet, jolloin siis ei välttämättä puhuta siitä, ettei toimijuutta ole vaan ettei toimijuudella ole tarvitsemiaan puitteita. Nuorilta toivotaan joustavuutta ja mukautuvuutta, jotta he pystyisivät olemaan luovempia, ajattelemaan moninaisemmin sekä kohtaamaan millaisen tulevaisuuden tahansa. Voidaan kuitenkin ajatella, että tutkimalla nuoria tutkitaankin tämän päivän maailmaa ja sen mukautuvuutta. Lapset kasvavat lopulta niin mukautuviksi, kuin ympäröivä yhteiskunta sen mahdollistaa, joten se, miten mukautuvaa ja moninaista puhetta nuoret tulevaisuudesta tuottavat, kertoo mielestäni lopulta yhteiskunnasta ja sen tilasta. Nuoret ovat peilejä, jotka heijastavat yhteiskuntaa. Näin ollen yhteiskuntarakenteiden tulisi ensin olla joustavia, jotta nuoret voisivat myös olla sitä.

Kyky nähdä pitkälle on vaikeaa, kun identiteetti on rakentumassa. Myös tässä aineistossa on havaittavissa se, että nuoret puhuivat suurimmaksi osaksi omasta lähitulevaisuudestaan. Tulevaisuudesta ja aikuisuudesta puhuminen onkin haastavaa nuorille, jotka eivät ole kokeneet vielä itse sitä (Heggli ym., 2013). Kun nuorilta kysytään heidän tulevaisuuskuviaan, kenen tulevaisuutta silloin todellisuudessa hahmotetaan? Nuoren vasta rakentaessa identiteettiään ovat tulevaisuuskuvatkin vasta rakentumassa. Onko siis aidosti kyseessä nuoren tulevaisuus vai esimerkiksi hänen vanhempiansa toiveiden tulevaisuus, jonka he ovat nuoreen kohdistuneet? Mikäli nuorella on hankalaa nähdä itseään tulevaisuudessa – joka onkin pääosin hänen vanhempiansa ideaali – on ymmärrettävää, ettei nuori välttämättä tällöin näe itseään aktiivisena toimijana. Lisäksi on tarpeellista pohtia, mistä nuorten tulevaisuudenkuvat todellisuudessa kertovat. Aapola-Karin ja Wråde-Jäntin (2017) mukaan nuorten tulevaisuuden kuvat kertovat todennäköisesti enemmän nykyhetkestä, kuin mitä ne kertovat tulevaisuudesta.

Mitä sitten toimijuudella lopulta tarkoitetaan? Itse määrittelin sen tutkimusten perusteella hyvin tulevaisuuslatautuneeksi käsitteeksi ja se koostuu joukosta ominaisuuksia, joilla monilla eri tavoin pyritään kohti ajalle ominaista hyvän elämän ideaalia (vrt. Häkkinen & Salasuo, 2016, s. 179). Se sisältää aktiivista toimintaa, jolla on kohde ja tarkoitus. Usein toiminnalla suunnataan tulevaan. Toimijuus näyttäytyy myös yksilön pystyvyytenä ja kyvykkyytenä (Bandura, 1989), joka opetussuunnitelmassa on operationalisoitu kohti itseohjautuvaa ja tutkivaa oppijaa (POPS, 2014, s. 17).

Aktiivinen toimija on itsestään ja ympäristöstään huolehtiva kansalainen, jonka yhtenä tarkoituksena on pitää yllä olemassa olevia rakenteita. Mutta millaiseen maailmaan toimijuutta todellisuudessa rakennetaan? Pidetäänkö toimijuudella samaan aikaan yllä sekä talouskasvuun perustuvaa markkinataloutta että edistetään hillitympiä kestävän kehityksen tavoitteita? Edustaako toimijuus kuitenkin jotain muuta tuleville sukupolville ja niille, joiden toimijuus on näkyvillä tulevaisuudessa? Murros ja muutos johtuvat kriisiy-

tymisestä, kun hyvän elämän ideaalit kohtaavat. ”Näin ei voida enää jatkaa” johtaa siihen, että jonkun pitää muuttaa käsityksiä kulkusuunnasta. Rakenteiden on luonnollisesti tällöin muututtava. Jos taas vastuu siirretään vain aktiiviselle toimijalle, joka tekee kulutuspäätöksissään ratkaisuja muun muassa ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi, eivät nämä päätökset välttämättä tuo kovin kestäväää muutosta, jos arvoideologiat ovat edelleen ristiriidassa toteutuneiden toimien kanssa. Kaikki tuntuukin lähtevän arvoista, jolloin todellinen muutos tapahtuu vasta, kun arvopohja muuttuu ja saavutetaan jonkinlainen yhteinen arvomaailma ja sen myötä yhteisesti tavoiteltu hyvän elämän ideaali.

Tässä tutkimuksessa toimijuuden avulla tarkasteltiin sitä, millaisena nuori tulevaisuuden näkee ja millaisiksi hän kokee omat mahdollisuutensa. Toimijuus käsitetään näin ollen joukoksi ominaisuuksia, jotka muodostavat erilaisia valmiuksia toimia. Toimijuuden määrittäminen tulevaisuuspuheesta loi ymmärrystä, millä strategialla nuori suhtautuu tulevaisuuteen. Tutkimus osoittikin tapojen välillä olevan laajaa vaihtelua, mikä kuvastanee ihmisten erilaisia reagoitintapoja. Näin ollen ei ole tarpeenkaan ajatella, että nuorten tulevaisuusajattelua täytyisi muokata yhteen tiettyyn suuntaan. Parempi lähestyminen voitaisiin olla vahvuuksien tunnistamisessa, jossa jokaisen, niin realistin, toimeenpanijan kuin utopistinkin tulevaisuusajattelua voidaan rakentaa hänen vahvuksiensa varaan ja tarpeen tullen tukea myös muita osa-alueita. Yhdessä pärjääminen, kuten pääministeri Marin aiemmin totesi, ei ole optimaalista, jos yhteiskunta rakentuu samanlaisista tai samankielisistä. Joukon voima piileekin sen moninaisuudessa.

Jatkotutkimuksen kannalta olisi kiinnostavaa tutkia nuorten tulevaisuuspuhetta haastatteleamalla nuoria, jolloin voitaisiin selvittää tarkentavien kysymysten avulla muun muassa yhteiskunnan vaikutusta heidän tulevaisuuskuviinsa. Kuinka paljon he todella pohtivat omaa toimijuuttaan, tai millaisten pilareiden varaan he ylipäätään rakentavat tulevaisuuttaan? Ovatko tulevaisuuskuvat lopulta vain yhteiskunnan syöttämiä diskursseja? Haastattelututkimus tukisi ja täydentäisi tätä tutkimusta, koska vuorovaikutteisesti olisi mahdollisuus tarkentaa nuorten esseissä sanoittamia käsityksiä, eikä tulkinnot jäisi vain tutkijan määritettäviksi.

Tätä työtä aloittaessani en tiennyt juurikaan tulevaisuuksien tutkimisesta. En edes sitä, kuinka tämä olisi ylipäätään mahdollista. Tulevaisuus tehdään, se on yhtä aikaa mahdollisuuksia, yllätyksiä, kriisejä ja haasteita, aivan kuten tämä päiväkin. Kuitenkin historia on osoittanut, että joskus mahdottomina näyttäytyneet asiat muuttuvat tulevaisuudessa mahdollisiksi. Sen vuoksi haluan päättää joskus mahdottomaltakin tuntu-
neen pro graduni presidentti Sauli Niinistön (huhtikuussa 2020) sanoihin: *”Kannattaa muistaa: sille, joka mahdottoman voittaa, on kaikki mahdollista.”*

Lähteet

- Aapola-Kari, S. & Wrede-Jäntti, M. (2017). Perinteisiä toiveita, nykyhetkeen kiinnittyviä pelkoja – nuoret pohtivat tulevaisuutta. Teoksessa S. Myllyniemi (toim.) *Katse tulevaisuudessa, Nuorisobarometri 2016* (s. 159-176). Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Ahonen, S. (1994). Fenomenografinen tutkimus. Teoksessa L. Syrjälä, S. Ahonen, E. Syrjäläinen & S. Saari. *Laadullisen tutkimuksen työtapoja* (s. 113–160). Helsinki: Kirjayhtymä.
- Anderson, B. (2010). Preemption, precaution, preparedness: Anticipatory action and future geographies. *Progress in Human Geography*, 34, 777–798.
- Apunen, M. & Haavisto, I., Hopia, H. & Toivonen, S. (2016). *Sovinnon eväät. EVAn Arvoja asennetutkimus 2016*. Helsinki: Elinkeinoelämän valtuuskunta.
- Bandura, A. (1989). Human Agency in Social Cognitive Theory. *American Psychologist* 44, 1175–1184.
- Bell, W. (1997). *Foundations of Futures Studies. Human Science for a New Era. Vol. 1*. New Brunswick & London: Transaction Publishers.
- Bell, W. (2002). Making People Responsible: The Possible, the Probable, and the Preferable. Teoksessa J. A. Dator (toim.) *Advancing futures: futures studies in higher education*, (s. 33–52). Westport, CT: Praeger.
- Berger, G. (1964). *Phénoménologie du temps et prospective*. Paris: PUF.
- Biesta, G. & Tedder, M. (2007). Agency and learning in the lifecourse: Towards an ecological perspective. *Studies in the Education of Adults*, 39(2), 132–149.
- Bishop, P., Hines, A., & Collins, T. (2007). The current state of scenario development: An overview of techniques. *Foresight*, 9(1), 5–25.
- Boud, D., Keogh, R. & Walker, D. (1985). Promoting Reflection in Learning: A Model. Teoksessa D. Boud, R. Keogh & D. Walker (toim.) *Reflection: Turning Experience into Learning*, (s. 18–40). London: Routledge Falmer.
- Branchetti, L., Cutler, M., Laherto, A., Levirini, O., Palmgren, K. E., Tasquier, G., & Wilson, C. (2018). The I SEE project: An approach to futurize STEM education. *Visions for Sustainability*, 9, 10–26.
- Brannen, J., & Nilsen, A. (2002). Young people's time perspectives: From youth to adulthood. *Sociology*, 36(3), 513–537.
- Cuzzocrea, V. & Mandich, G. (2016). Students' narratives of the future: Imagined mobilities as forms of youth agency? *Journal of Youth Studies*, 19(4), 552–567.
- Dator, J. (2002). Introduction: The future lies behind — Thirty years of teaching futures studies. Teoksessa J. Dator (toim.) *Advancing Futures: futures studies in higher education* (s. 1–30). Westport CT: Praeger.
- Davies, B. & Harré, R. (1991). Contradiction in lived and told narratives. *Research on Language and Social Interaction*, 25(1–4), 1–35.
- Denzin, N. K. & Lincoln, Y. S. (2018). *The SAGE handbook of qualitative research*. Los Angeles: SAGE.
- Dweck, C. S. (2006). *Mindset: The new psychology of success*. New York: Random House.
- Ellyard, P. (1992). *Address to the New Zealand Principals Federation Conference*. Christchurch.

- Emirbayer, M. & Mische, A. (1998). What is Agency? *American Journal of Sociology*, 104(4), 962–1023.
- Eurobarometer (2015). Public opinion on future innovations, science and technology. National report Italy, *Eurobarometer Qualitative Study*, June 2015.
- Eskola, J. & Suoranta, J. (1998). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino
- Haapala, A. (2002). Tutusta tukea koulukasvatukseen. Teoksessa A. Haapala (toim.), *Tulevaisuuskasvatus* (s. 5–12). Opetus 2000. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Halford, G. (1993). *Children's Understanding: The Development of Mental Models*. Hillsdale, N.J: Lawrence Erlbaum.
- Halinen, I. (2007). *Tulevaisuuskasvatus – passi tulevaisuuteen*. Helsinki: Opetushallitus.
- Heggli, G., Haukanes, H. & Tjomsland, M. (2013). Fearing the future? Young people envisioning their working lives in the Czech Republic, Norway and Tunisia, *Journal of Youth Studies*, 16(7), 916–931.
- Heikkilä, K., Nevala, T., Ahokas, I., Hyttinen, L. & Ollila, J. (2017). *Nuorten tulevaisuuskuvat 2067: Näkökulman suomalaisen yhteiskunnan kehittämiseksi*. Turun Yliopisto. TUTU eJulkaisuja 6/2017. Noudettu osoitteesta https://www.utu.fi/fi/yksikot/ffrc/julkaisut/e-tutu/Documents/eTutu_6-2017.pdf
- Heikkinen, H. L.T., Huttunen, R. Niglas, K. & Tynjälä, P. (2005). Kartta kasvatustieteen maastosta. *Kasvatus* 36 (5), 340–354.
- Hicks, D. & Holden, C. (1995). *Visions of the Future: why we need to teach for tomorrow*. Stoke-on-Trent: Trentham Books.
- Hicks, D. (1996). A lesson for the future: Young people's hopes and fears for tomorrow. *Futures*, 28(1), 1–13.
- Hicks, D. (2003). *Lessons for the Future. The Missing Dimension in Education*. London: Routledge/Falmer.
- Hicks, D. & Holden, C. (2007). Remembering the future: what do children think? *Environmental Education Research*, 13(4), 501–512.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2009). *Tutki ja kirjoita*. Helsinki: Tammi.
- Hoffmann, R. & Rainio, A. P. (2007). "It doesn't matter what part you play, it just matters that you're there." Towards shared agency in narrative play activity in school. Teoksessa R. Alanen & S. Pöyhänen (toim.). *Language in action. Vygotsky and Leontievian legacy today* (s. 308–328). Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- Hutchinson, F. P. (1996). *Educating beyond violent futures*. London: Routledge.
- Huusko, M. & Paloniemi, S. (2006). Fenomenografia laadullisena tutkimussuuntauksena kasvatustieteessä. *Kasvatus*, 37(2), 162–173.
- Häkkinen, A. & Salasuo, M. (2017). Aika näyttää. Nuoret, hyvän elämän määrittelyt ja sukupolvien katkeilevat ketjut. Teoksessa S. Myllyniemi (toim.) *Katse tulevaisuudessa, Nuorisobarometri 2016* (s. 177–191). Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Häkkinen, K. (1996). *Fenomenografisen tutkimuksen juuria etsimässä. Teoreettinen katsoaus fenomenografisen tutkimuksen lähtökohtiin*. Jyväskylän yliopisto. Opettajankoulutuslaitos. Opetuksen perusteita ja käytänteitä 21.
- Häyry, M. (2002). *Hyvä elämä ja oikea käytös. Historiallinen johdatus moraalifilosofiaan*. Helsinki: Yliopistopaino.

- Högbäck, R. & Aaltonen, S. (2015). Refleksiivisyyden ulottuvuudet. Teoksessa R. Högbäck (toim.), *Umpikujasta oivallukseen* (s. 9–31). Tampere: Tampereen Yliopistopaino.
- Inayatullah, S. (1998). Pedagogy, Culture, and Futures Studies. *American Behavioral Scientist*, 42(3), 386–397.
- Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. (2016). *Diskurssianalyysi: Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino.
- Jones, A., Bunting, C., Hipkins, R., McKim, A., Conner, L. & Saunders, K. (2012). Developing students' futures thinking in science education. *Research in Science Education*, 42(4), 687–708.
- Kakkori, L. & Huttunen, R. (2014). Fenomenologia, hermeneutiikka ja fenomenografinen tutkimus. Teoksessa A. Saari, O.-J. Jokisaari, & V.-M. Värri (toim.), *Ajan kasvat: Kasvatusfilosofia aikalauskritiikkinä* (s. 367–400). Tampere: Tampereen Yliopistopaino.
- Kamppinen, M. & Malaska, P. (2002). Mahdolliset maailmat ja niistä tietäminen. Teoksessa M. Kamppinen, O. Kuusi & S. Söderlund (toim.) *Tulevaisuudentutkimus: perusteet ja sovellukset* (s. 55–115). Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 896.
- Kiviniemi, K. (2018). Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa R. Valli (toim.), *Ikku-noita tutkimusmetodeihin: 2, Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*, (s. 73–78). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Laininen, E. (2019). Transforming Our Worldview Towards a Sustainable Future. Teoksessa J.W. Cook (toim.), *Sustainability, Human Well-Being, and the Future of Education*, (s. 161–200). Helsinki: Sitra.
- Lehtisalo, L. & Raivola, R. (1999). *Koulutus ja koulutuspolitiikka 2000-luvulle*. Helsinki: WSOY
- Limberg, L. (2000). Phenomenography: a relational approach to research on information-needs, seeking and use. *New Review of Information Behaviour Research*, 1, 51–67.
- Lipponen, L. & Kumpulainen, K. (2011). Acting as accountable authors: Creating interactional spaces for agency works in teacher education. *Teaching and Teacher Education*, 27(5), 812–819.
- Lombardo, T. (2010). Wisdom facing forward: What it means to have heightened future consciousness. *The Futurist*, 44(5), 34–42.
- Malaska, P. (2013). Tulevaisuustietoisuudesta ja tulevaisuudesta tietämisestä – Tulevaisuus mielenkiinnon kohteena. Teoksessa O. Kuusi, T. Bergman & H. Salminen (toim.) *Miten tutkimme tulevaisuuksia* (s. 14–22). Helsinki: Tulevaisuuden tutkimuksen seura ry.
- Mannermaa, M. (1993). *Tulevaisuus – murroksesta mosaiikkiin*. Helsinki: Otava.
- Marton, F. (1981). Phenomenography – describing conceptions of the world around us. *Instructional Science*, 10, 177–200.
- Marton, F. (1986). Phenomenography – A Research Approach to Investigating Different Understandings of Reality. *Journal of Thought*, 21(3), 28–49.
- Marton, F. & Pang, M. F. (1999). *Two faces of variation*. European Conference for Learning and Instruction 24.–28.8.1999. Göteborg: Sweden.
- Masini, E. (1994). *Why Future Studies?* London: Grey Seal.

- Mercer, S. (2012). The Complexity of Learner Agency. *Journal of Applied Language Studies*, 6(2), 41–59.
- Mikkonen, A. (2000). *Nuorten tulevaisuuskuvat ja tulevaisuuskasvatus*. Joensuun yliopisto. Joensuun yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja 57.
- Molinari, L., Speltini, G., Passini, S., & Carelli, M. G. (2016). Time perspective in adolescents and young adults: Enjoying the present and trusting in a better future. *Time and Society*, 25(3), 594–612.
- Niikko, A. (2003). *Fenomenografia kasvatustieteellisessä tutkimuksessa*. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Niiniluoto, I. (1999). Voidaanko tulevaisuudesta tietää? *Tieteessä tapahtuu*. 17(1), 5–9.
- Nuorisobarometri. (2017). *Katse tulevaisuudessa – Nuorisobarometri 2016*. (S. Myllyniemi, toim.), Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Nurmi, J-E. (1989). *How do adolescents see their future? A Review of the development of future orientation and planning*. Helsingin yliopisto. Psykologian laitos. Tutkimuksia 10.
- OECD (2018). *The future of education and skills*. Education 2030.
- Ojala, M. (2012). Hope and climate change: The importance of hope for environmental engagement among young people. *Environmental Education Research*, 18(5), 625–642.
- Ono, R. (2003). Learning from young people's image of the future: a case study in Taiwan and the US. *Futures*, 35, 737–758.
- Parker, M. (1990). *Creating shared vision*. Oak Park: Dialog.
- Piaget, J. & Inhelder, B. (1977). *Lapsen Psykologia*. Jyväskylä: Gummerus.
- Pietikäinen, S., Mäntynen, A. & Pietikäinen, S. (2019). *Uusi kurssi kohti diskurssia*. Tampere: Vastapaino.
- Polak, F. (1973). *The image of the future*. Amsterdam: Elsevier.
- POPS (2004). *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004*. Helsinki: Opetushallitus.
- POPS (2014). *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014*. Helsinki: Opetushallitus.
- Rajala, A. (2016). *Towards an agency-centered pedagogy. A teacher's journey of expanding the context of school learning*. Helsinki: Yliopistopaino Unigrafia.
- Remes, P. (1993). *Future Readiness in Vocational Adult Education*. Jyväskylän Yliopisto. Kasvatustieteiden tutkimuslaitos. Julkaisusarja A. Tutkimuksia 52.
- Rubin, A. (1995). *Ote huomiseen*. Tulevaisuustietoisuus opetuksessa. Tulevaisuussarja 5. Tulevaisuuden tutkimuksen seura. Helsinki: Painatus-keskus.
- Rubin, A. (1998). *The Images of the Future of Young Finnish People*. Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja sarja D-2:1998. Turku: Turun kauppakorkeakoulu.
- Rubin, A. (2002). Tulevaisuudenkuvat ja identiteetin rakentuminen myöhäismodernissa. Teoksessa M. Kamppinen, O. Kuusi & S. Söderlund (toim.) *Tulevaisuudentutkimus: perusteet ja sovellukset* (s. 791–819). Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 896.
- Rubin, A. (2004a). Tulevaisuudentutkimus tiedonalana. TOPI –Tulevaisuudentutkimuksen oppimateriaalit. Tulevaisuuden tutkimuskeskus, Turun yliopisto. Noudettu osoitteesta <https://tulevaisuus.fi/perusteet/tulevaisuudentutkimus-tiedonalana/>
- Rubin, A. (2004b). Nuoret ja globaali murros. TOPI –Tulevaisuudentutkimuksen oppimateriaalit. Tulevaisuuden tutkimuskeskus, Turun yliopisto. Noudettu osoitteesta <https://tulevaisuus.fi/artikkeleita/nuoret-ja-globaali-murros/>

- Rubin, A. (2004c). Yhteiskunta ja tulevaisuus. TOPI –Tulevaisuudentutkimuksen oppimateriaalit. Tulevaisuuden tutkimuskeskus, Turun yliopisto. Noudettu osoitteesta <https://tulevaisuus.fi/perusteet/tulevaisuudentutkimus-tiedonalana/yhteiskunta-ja-tulevaisuus/>
- Rubin, A. (2013). Hidden, inconsistent, and influential: Images of the future in changing times. *Futures*, 45, 38–44.
- Rubin, A. & Linturi, H. (2001). Transition in the making. The images of the future in education and decision-making. *Futures*, 33, 267-305.
- Ruusuvuori, J., Nikander, P. & Hyvärinen, M. (2010). Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa M. Hyvärinen (toim.), *Haastattelun analyysi* (s. 9–36). Tampere: Vastapaino.
- Salo, U.-M. (2007). Etnografisen kirjoittaminen. Teoksessa S. Lappalainen, P. Hynninen, T. Kankkunen, E. Lahelma & T. Tolonen. (toim.) *Etnografia metodologiana. Lähtökohtana koulutuksen tutkimus*, (s. 227–246) Tampere: Vastapaino.
- Salo, U.-M. (2019). Luentokurssi Kvalitatiiviset tutkimusmenetelmät II. 14.1.–3.3.2019. Helsingin Yliopisto.
- Salonen, A.O. & Konkka, J. (2017). Kun tyytyväisyys ratkaisee. Nuorten suhtautuminen globaaleihin haasteisiin, käsitykset ihanneyhteiskunnasta ja toiveet omasta tulevaisuudesta. Teoksessa S. Myllyniemi (toim.) *Katse tulevaisuudessa, Nuorisobarometri 2016* (s. 137–157). Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Slaughter, R. (1996). Implementing Foresight for Future Generations. Teoksessa R. A. Slaughter (toim.) *The knowledge base of future studies: Vol. 3, Directions and outlooks*, (s. 63–83). Hawthorn: Futures Study Centre/DDM Media.
- Tolppanen, S., Aarnio-Linnanvuori, E., Cantell, H., & Lehtonen, A. (2017). Pirullisen ongelman äärellä – Kokonaisvaltaisen ilmastokasvatuksen malli. *Kasvatus*, 48(5), 456–468.
- Uljens, M. (1989). *Fenomenografi – forskning om uppfattningar*. Lund: Studentlitteratur.
- UNESCO. (2017). Education for Sustainable Development. Teoksessa *International Journal of Trend in Scientific Research and Development*.
- Varto, J. (1992). *Laadullisen tutkimuksen metodologia*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Voros, J. (2003). A generic foresight process framework. *Foresight*, 5(3), 10–21.
- Wagar, W. W. (2002). Past and Future. Teoksessa J. A. Dator (toim.) *Advancing futures: futures studies in higher education*, (s. 83–90). Westport, CT: Praeger.
- Weiss, G., & Wodak, R. (2007). Introduction: Theory, Interdisciplinarity and Critical Discourse Analysis. Teoksessa G. Weiss & R. Wodak (toim.), *Critical Discourse Analysis: Theory and Interdisciplinarity* (s. 1–32). New York: Palgrave Macmillan.
- Åkerlind, G. S. (2005). Variation and commonality in phenomenographic research methods. *Higher Education Research & Development*, 24(4), 321–334.

Liitteet

LIITE 1

Esseen kirjoitusohjeet: ennakkotehtävä 2019

Tyypillinen kesäpäivä 2040

Kuvittele kesäpäivää vuonna 2040 – millaisessa paikassa ja teknologisessa ympäristössä haluaisit elää?

Kirjoita lyhyt teksti (noin sivu), jossa kuvaillet seuraavia asioita:

- Millaisessa paikassa ja teknologisessa ympäristössä haluaisit elää?
- Millaista elämäsi on?
- Millaisia ongelmia sinä ja yhteisösi kohtaatte?
- Mitä mahdollisuuksia sinulla on elämässäsi?
- Millaisia esineitä ja asioita on ympärilläsi?
- Millaisessa kaupungissa ja yhteiskunnassa elät?
- Millainen sosiaalinen elämä sinulla on?

Täydennä seuraavat lauseet:

- a) Unelmani on...
- b) Ihannepaikassani on...
- c) Ideaalimaailmassani on...
- d) Suurimmat huoleni ja pelkoni ovat...

I SEE-projektin päätöskonferenssissa (08/19) (ESERA, Bologna, Italia) esitetyt kuvaukset luoduista tulevaisuuspuhetavoista.

Chapter 3 – Other studies and theses

Parallel to the work on I SEE Case studies, the Finnish partners carried out separate analyses, and data from the Finnish I SEE module implementations were analysed in order to strengthen the interpretations and results from the official Case study analysis. Moreover, there are a notable number of theses on I SEE related themes supervised by I SEE researchers.

3.1 Other studies on I SEE

During the three Finnish I SEE module implementations, an extensive amount of data were collected in the form of written essays, questionnaires and individual interviews. The data collection tools were similar to the ones used in the Summer School but slightly altered and adapted to the new context.

The findings from the parallel analyses show the potential of I SEE modules in general – and not just the Climate Change module – to enhance students' capacity to aspire to and to imagine their future through inclusive activities in science education.

3.1.1 Ways students use to talk about the future before I SEE courses

At the beginning of each Finnish I SEE course, students were asked to write a pre-essay on a summer day in 2035 or 2040 and answer questions regarding their future. Essays (N = 55) were analysed using discourse analysis in order to identify the different ways young people use in speaking about the future. Future Studies' categorisation of the ways to see the future (*i.e.* Voros, 2003) was used as a starting point for the analysis, and ways of speaking about the future were divided into three categories: 1. the future as a linear extension of the present; 2. plurality of futures (scenarios, narratives); and 3. preferable futures according to values, visions and choices. The categories and some exemplar quotations from the data are presented in Table 3.1.

Table 3.1 Categories from the analysis of Finnish pre-essays.

1. Linear extension of the present	
STABILITY: The stability of human nature (slowness of evolution). Things that are meaningful to a student will be rooted to the future.	<i>Despite all these developments, the life of an individual has not changed in terms of its basic characteristics, at least not in my case. Sure, everyday objects now include more technology and have new features – which the wealthy already consider essential – and friendships are global and not limited by physical distances, but people still work, eat and sleep, enjoy each other's company and gaze out to the sea – whether it is through the screen or a real window. (Viivi)</i>
EXTRAPOLATION: A plausible alternative based on realism, rationality and causation. The future is seen as a continuation of the present. Causal relationships are formed by linear comparison between the present and described future. The speech demonstrates a	<i>Thanks to technological advances, everyday devices such as phones, cameras, and other screens have become faster and more accurate. (Kerttu)</i>

strong internalization of cultural conventions. Questioning those conventions is not seen to be possible, and they are rather seen as predictors.	
---	--

2. Plurality of futures	
The future is described as an alternative and often as one out of a variety of scenarios. These alternative scenarios challenge assumptions. The speech proposes novel solutions for replacing existing activities. Those solutions are not (directly) linked to linear continuities or causal relationships. This way of speaking represents most clearly the ability to think creatively.	
SCENARIOS: The speech often describes the environment and organization of its activities. Alternativity, uncertainty, and opportunity are described in neutral terms, such as <i>I think, I believe, possibly</i> (which do not imply that the author speaks about their own value-based desires).	<i>In the Helsinki Metropolitan Area, traffic is already based on automated vehicles; trams and buses as well as private cars follow the algorithms that are programmed into them. Traffic is monitored from dedicated centres, whose employees can take control of the vehicles in the event of a breakdown or dangerous situation. The potential problems caused by self-driving vehicles have been evaluated as being worth the benefits. (Viivi)</i>
NARRATIVE SCENARIOS: In this type of speaking, "I" is strongly present. Often, the author makes up a story about their future day, describing what they do, what kind of world they live in, how things are organised in the future, etc. The story often covers the whole essay. Although the "I" is at the heart of the story, sometimes the author creates a frame narrative that describes the surrounding circumstances in more detail. Within the stories, scenarios and pictures of the future world are produced.	<i>It is year 2040. The sun is shining, and it's raining. Sounds like a perfect Finnish summer day. I'm out spending some quality time with my friends, when a message pops up in the upper right corner of my smart contact lenses: I have received a text message from my boss, telling me to get to the office immediately. I say goodbye to my friends as the electric car I ordered with my smart contact lenses stops by the sidewalk to pick me up. Private cars have become rare, since everyone uses shared, self-driving electric cars to get around. While the car drives me to the office, I use my smartphone to check the situation. Apparently, either Russian or Chinese hackers have again launched a denial-of-service attack on our company's servers, and something needs to be done about it. Since I am one of our company's chief engineers, I have been alerted to the scene even though I am on holiday. (Pasi)</i>
3. Preferable futures according to values, visions and choices	
Talk involving values often contains future solutions based on feelings and values. These topics are often value-laden (ecology, ethics, etc.). Typical expressions include: <i>I wish, I hope, and I dream of.</i>	
The future is constructed through one's own hopes, desires and dreams. <ul style="list-style-type: none"> • Often, the starting point is unlimited possibilities (sometimes commented on by linear "realistic" statements against one's own dreams or by constructing an alternative scenario). • When used to construct one's future of dreams and aspirations, there is often lot of conditional use. This also reflects the author's uncertainty about their wishes. 	

"I-speech" is often put into this category because authors often express their own opinions and values through themselves. Opinions and values have a powerful influence on images of the future. In some cases, the speech produced through a person gives rise to interpretative problems: sometimes it relates to values and sometimes to other categories.

In 2040, I hope to live in a warm country with my family and to work in my dream profession. The city where I might be living is near the beach. My house probably utilizes solar panels. We own an electric car, but we also use our bikes quite often. In my life, I will travel a lot with my family and explore the different habitats on Earth.

I hope I will still be a vegetarian, like I have been for the past year already. I strive to live ecologically, because even though I am young, I am aware all the causes and consequences of climate change. I do not want to be one of those people who do care about giving a better life and a more sustainable Earth to the next generation. (Juulia)

In the future of my dreams, we would have solved the world's problems, such as climate change and poverty, and people would be more equal than now. These problems are unlikely to be resolved by 2040, but technology can help, in particular when it comes to combating climate change. The problems I and the community face could be as minor as possible, such as a small morning rush or a queue at the most popular café before work starts. (Aada)

From the essays of Finnish students rose largely the same themes as in the study introduced in Chapter 2.2.2. The preliminary analysis shows that the most common way to talk about the future is reflecting on one's own desires, wishes and dreams. Creating linear sequences and producing multiple scenarios are also common ways of speaking. While the analysis is still in progress, cautious anticipation of the results reveals the ability to think of multiple futures linked to technological interests. In the data, it is also possible to identify linear thinking, strongly based on continuity and causation, leading to prospects, in which technology is perceived as a threat.